

వింద రామాయణము

43-5

ఉత్తర రామ చరితము

శ్రీ వేమన

బృహద్రామాయణాత్మీయ గాథ

రచన ప్రసాదగుణభూయస్వమై మృదు శైలిలో నున్నది.

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం గారు:-

కథ పురాతనమైనను గ్రంథమున కొక కొత్తదనము వచ్చినది.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు:-

వీరికి గల కవితా ప్రతిభ సామాన్య కవుల కందునదికాదు.

జనమంచి షాద్రి శర్మ గారు:-

సర్వ మమృత మయమే.

శ్రీ విక్రమదేవ వర్మగారు జయపురం మహారాజా:-

రామరాజ్య ఘట్టము రాజుల కర్తవ్య కార్యములను తెస్సగా
బోధించుచున్నది.

శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ గారు:-

శైలి పక్వమై ధారాళ మైనది. పవిత్ర మైనది.

గ్రంథ కర్త :

సూరి గోవిందాచార్యులు, ఎమ్. ఎల్. సి.

ఏలూరు, లక్ష్మీ అండ్ కో., వారి

లక్ష్మీ ప్రెస్ నందు

ముద్రింపబడియె.

1950

వలయువారు :

గ్రంథకర్తకు వ్రాసినఁ బడయఁ గలరు.

కృతి సమరణము

శ్రీ కరుణా మయుండ వయి

చేరిన భక్తుల నెల్లఁ బ్రోచు రా

మా : కృపఁ జిత్రభాను మధు

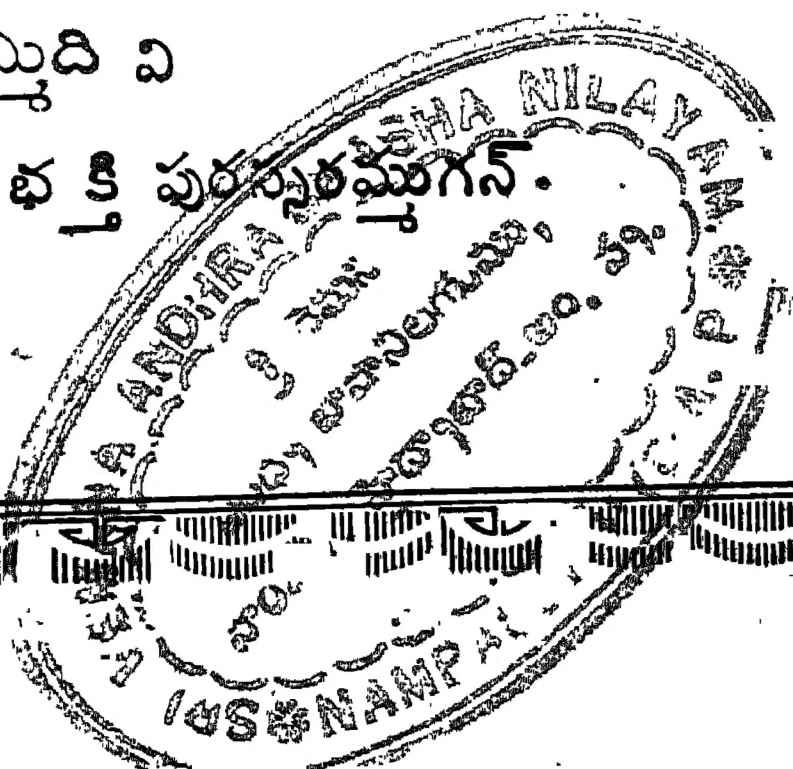
మాస శుభప్రద శుద్ధపక్షమం

దీ కమనీయ సత్కృతి గ్రహింపుము;

పుట్టిన రోజు కాన్కగా

నీకు సమర్పణమిది వి

నిర్మల భక్తి పురస్కరముగన్.

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి,

వెల రు **3-0-0**

రెండవ కూర్పు

1000 ప్రతులు.

పండితాభిప్రాయములు

శ్రీ చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తి

గారు, బి.ఏ., ఎల్.టి.,

గవర్నమెంటు ట్రాన్సులేటరు, రిటైర్డ్

శ్రీ గోవిందాచార్య విరచిత రామాయణ గ్రంథము చదివి సంతసించితిని.

గ్రంథము భావోదాత్తతయు, రసపుష్టియు గల్గి మృదుపద ఘటితమును సర్వపాఠక లోక సుగమమునునై విలసిల్లు చున్నది.

క్రథావిధానము మనోహరముగ నున్నది.

గ్రంథమునం దెల్లెడల భక్తిరసము వెల్లి విరియుచున్నది. ఇట్టి గ్రంథము పాఠక లోకమునకు ఆనంద సందాయకమును, పరమార్థ బోధకమును, మహోపకారకమునునై యుండగలదు.

చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తి

కళాప్రపూర్ణ

శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు,

డి. లిట్. జయపురం మహారాజా

శ్రీమ దాత్మకూరి గోవిందాచార్య విరచిత గోవింద రామాయణోత్తర రామ చరితము నందలి కొన్ని పద్యములను జదివితిని. అవి సరళములు; సుఖ

బోధకములు; మఱి నిర్దుష్టములు. పాత్రము నిర్వచనమయి భక్తిని వెల్లడించెడిని.

అందుగల రామరాజ్యఘట్టము రాజుల కర్తవ్య కార్యములను లెస్సగా బోధించుచున్నది. అది పాఠశాలా పాఠ్యపుస్తక మగుటకుఁ దగియున్నది.

ఇట్లు,

జయపురము,

శ్రీ విక్రమదేవవర్మ.

సాహిత్య విశారద

శ్రీకాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

కార్యనిర్వాహక సభాధ్యక్షులు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి ప్రపత్తితో వ్రాయు విజ్ఞప్తి :

ఆచార్యవర్యా !

తా మాదరముతోఁ బంపిన శ్రీ గోవిందోత్తరరామ చరితము నందికొనిసాంతముగఁ బఠించి యమితానందము నందితి. ఈ గ్రంథరాజమును వ్రాయునపుడు మీరు లేఖినిని దేనె గిన్నెలో ముంచి వ్రాపి తిరో లేక యమృతకలశమున ముంచి లిఖించితిరో గాని, ప్రతి పద్యమును సుమ దళ మృదుల పద్య సంపన్నమై యనాయాసాస్వాద్యార్థ మాధురీ భరితమై మోహనశైలిని చదువరుల సంతోష తరంగముల నోల లాడింపఁ దగియున్నది. మున్ను శ్రీ రామ చరితమును కృతిరూపమున మనోహరముగా గానము చేసిన త్యాగరాజ కవీంద్రుఁడు మీ కాదర్శ ప్రాయుఁడై యుండ నోపు. ఈ కాలమున నిర్దుష్టమగు నాంధ్రభాషలో నిట్టి ముద్దు సుద్దులతోఁ గల్పముల వ్రాయు ధీశాలురు చాల నదురుగ నున్నవారు.

ఘనాశయా, ఇది త్రికరణ శుద్ధితో వ్రాసిన భావముగాని యిచ్చకపు ముచ్చట కాదని విన్నవించుచున్నాను.

కాకినాడ.

24-2-42

బుధవిధేయుఁడు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి

పింగళ లక్ష్మీకాంతంగారు.

ఎమ్. ఏ.

సంస్కృతాంధ్ర ప్రధానాధ్యాప
కులు, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్

(Head of the Telugu
department, Andhra
University)

గోవింద రామాయణ మనుషేర శ్రీ
ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులుగారు రచిం
చిన ఉత్తర రామాయణమును, అచ్చు
కాకపూర్వమే నేను సాంతముగ చదివి
తిని. ఆ యతివృత్తమునకు ప్రాణ పదమైన
రాముని రాజభావమును చిరకాల మన
కముచే గ్రంథకర్త సాక్షాత్కరింపజేసి
కొని దానిని లోక తంత్రమునకు ఆదర్శ
ముగ ప్రస్తుటము చేయుటకే యీ రచన
కప్రకరించినట్లు నాకు పొడగట్టినది.
ఈ యత్నమున ఈయన నిస్సందేహ
ముగా కృతార్థుడయ్యెను. అందుచేతనే
ధ పురాతనమైనను గ్రంథమున కొక
కొత్త దనము వచ్చినది. శైలియు
ప్రయత్న పూర్వకము గాక మిక్కిలి
కూజముగ నుండుటచే సుబోధమై సర్వ
లోగ్యముగా నున్నది.

శాఖపట్టణం

పింగళ లక్ష్మీకాంతం.

కళాప్రపూర్ణ, శతావధాని

శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు

ఆచార్య కవివరా!

మీరు రచించి, నా కడ కంపి
గోవింద రామాయణము అనెడి ఉత్త
రామ చరిత్రమును నేను గొన్ని భా
ములు చదివి చూచితిని. యతి ప్రాణ
కని కొన్ని వ్యగ్రపదములు చేర్చక
ధారాశ్రమన నిర్దుష్టమైన పదముల
కూర్పుతో సుబోధమగు శైలితో నున్న
మీ రచన కానందింపని సహృదయు
లుండరని నా దృఢాభిప్రాయము. విద్యా
శాఖవారు తప్పక మీ పుస్తకమును విద్యా
ర్థులకుఁ బాఠ్య గ్రంథముగా నియమించి
మిమ్మును గౌరవింతురనియు విశ్వసించు
చున్నాఁడను. మీ రే మహామహుని
చరిత్రమును రచించి సహృదయుల
నానందింపఁజేసితిరో ఆ శ్రీరామచంద్ర
మూర్తి మీకు నితోధికమైన గ్రంథరచనా
సామర్థ్యమును ప్రసాదించుచు దీనితో
పాటు నిరామయ ఆయురారోగ్య
భాగ్యాది శ్రేయస్సుల ననుగ్రహించుగాక
యని ఆశీర్వాదించుచున్నాఁడను.

కడియము.

చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి

31-1-41.

శతావధాని.

క వి త్ర య మి త్ర

గొ. రమాకాంతాచార్యులుగారు

తహశీలుదారు రిటైర్డు , బాపట్ల

తమ కావ్యము నామూలాగ్రముగఁ జదివితిని. వ్రాతప్రతిగూడఁ జదువు భాగ్యము తొలుత లభించెనుగదా ? మీ కావ్యము చాల రసవంతముగా నున్న వనియే నా నిజమైన యభిప్రాయము.

ఉ. గద్యములోన వ్రాసితివి -

గాంధీమహాత్ము చరిత్ర; హైందవ ప్రోద్బుద్ధిగూడ రాజ్యమహి -

మోన్న తితద్విభ. వేతిహాసమున్ హృద్యములైన నీ కృతులఁ -

బ్రీతిని నల్లిన నీకు తెక్కయే ? పద్యప్రబంధముల్ నుడువ -

బంధుర శైలిని మిత్రరత్నమా!

చ. పలుకులఁ దేనెలొల్క, రస -

భావతరంగితమైన శైలి నా ర్యుల హృది పల్లవింప నిపు -

దుత్తరరామచరిత్ర వ్రాసి ని స్తుల కవితా ప్రపంచమున -

సుస్థిర శీర్షి గడించినావు, శ్రీ విలసిత రామనామము జ -

పించి తరించెడి భాగ్య మబ్బుగన్.

మ. ధరణిం బుట్టువు నొందినందునకు స్వా ర్థత్యాగముంజేయుటే

యరు, దందున్ గవితావధూమణివిలా -

సాపాంగపీక్షా పరం

పరకుం బాత్రతఁగాంచు టెంతయునల -

భ్యం, బన్నిటన్ భవ్యమై

శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ

శాస్త్రిగారు

ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయ సంస్కృ

తాంధ్ర భాషాధ్యాపకులు రిటైర్డు

ఉపాధ్యాయ పండిత పరిష

త్సభాధ్యక్షులు

శ్రీయుతు లాత్మకూరి గోవిందాచార్యులుగారు రచించిన గోవింద రామాయణమును నామాంతరముగల ఉత్తరరామచరితము సాదరముగఁ జదివితిని. ఆచార్యులుగారు వివిధ విషయకములైన గ్రంథములు నిర్మించిన లబ్ధ ప్రతిష్ఠులు. వారి పద్య కవిత్యమున కిది యాద్యమైనను సరస్వశైలీ నిబద్ధము. ఆద్యంత మీకృతి చదువనింపుపుట్టింమిచు మృదుమధుర పాకమున విరాజిల్లుచున్నది. ఆచార్యులుగారు పట్టిన పని తుదముట్టువరకును విడువని కార్య శూరులు. ఆ కార్య శూరత్వ మీకృతిలోఁ గూడఁ బ్రతిఫలించినది. ఈ కృతి విద్వదాదరము గాంచి చిరస్థాయి యగుఁగాక.

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

ధవిశేష్యరము.

కొఱలేకొప్పెను నీదు జీవితము శ్రీ -
గోవింద ధీరాగ్రణి !

ఇట్లు,

బాపట్ల. భవప్రేయోభిలాషి,
గొట్టుముక్కల రమాకాంతాచార్యులు.

శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యునిగారు,
ఎమ్. ఏ., ఆనర్సు.

సంస్కృతాంధ్ర ప్రధానాధ్యాపకులు
ఎ. వి. ఎస్. కళాశాల

శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య
గారు, ఎం. ఏ.

ఆంధ్ర భాషాశాఖకు ప్రధానములు
మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయము

(Head of the Telugu
department, Madras
University)

అయ్యా !

తమరు దయతో పంపిన గోవింద
రామాయణ మను ఉత్తరరామ చరిత
మును చదివి చాల ఆనందమును పొంది
నాను. రామాయణకథ నెంద రెన్ని విధ
ముల రచింపగూడదన్నట్లు, కథ ప్రాతదే
యైనను, మీ రచనలో కాలానుగుణ్యమగు
నవ్యత లేకపోలేదు. ఉండకను తప్పదు.
కవి స్వీయానుభవము నాదర్శమున
లోక వృత్తమును ప్రతిబింబింప జేయు
ననుటకు మీ గ్రంథమొక నిదర్శన మన
వచ్చును. కథ యేదైనా కవి తన యను
భవమును, వ్యక్తిత్వమును అందు చూపక
మానడు. మీ యాశ్వాసాద్యంత పద్య
ముల వైఖరి స్రాతపోకడలను వచ్చి,
నూతనానుభవమునకు నూచనమైయున్నది.
ధారాళమైన పైలిలో కథాగమనమునందలి
దృష్టితో చక్కగ రచింపబడిన ఈ
యుత్తర రామచరితము ఆంధ్రులందరముతో
పరింతురని తలంచుచున్నాను.

మదరాసు, }
28-1-42. }

చిత్తగింపుడు,
కోరాడ రామకృష్ణయ్య.

విశాఖపట్టణము. దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని.

శ్రీరాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ
గారు, మహారాజావారి కాలేజి
తెలుగు పండితులు-మైసూరు

ఆర్య! నమస్కారములు.

తాము దయతో సంపిన ఉత్తర
రామాయణమును పూర్తిగ చదివితిని.
ఈ కాలము దిట్టి ప్రాత వడిన విషయ
ములను కావ్య వస్తువుగా గొను
భార్యము తనువంటి యే కొందఱుకొ
కలదు. తమశైలి పక్షమై ధారాళమైనది.
పవిత్రమైనది. ఆశ్వాసాద్యంత పద్యము
లను కేవల శుష్కసాంప్రదాయములుగా
గాక సజీవముగా జేసితిరి. కేవల వస్తు
పాత్రముల మీదనే ఆవధానముంచి,
ఆనపక్షిత విస్తరణ కావ్యమునకుఁ
జొరక కావ్యాకారమును దీర్చితిరి.
పాండిత్యాభిమానములకు తాపీక శయ్యను
సుగ్రహముగా సుందరముగా వెలయించితిరి.

మైసూరు భవదీయుఁడు,
28-2-42 రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ

ప్రా. నె. స. రు

రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు,
యూస్మానియా. యూనివర్సిటీ
ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు అధ్యక్షులు
శ్రీ గోవిందాచార్యులకు నమస్కృతులు-
తాము ఆదరముతో వ్రాసిన జాబితా
గోవిందోత్తర రామచరితమును అంది
నది. చదివి ఆనందించితిని. అంతర్లీనంగా

శివాయగురవేనమః

శ్రీ దువ్వారి వేంకటరమణశాస్త్రి
గారు

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ పండితులు

శ్రీమాన్ ఆత్మకూరి గోవిందా
చార్యులుగారు రచించిన గోవింద
రామాయణము నందలి పెక్కు భాగ
ములు చదివి చూచితిని. శ్రీరామ
చరితమునకుఁ గల యాహ్లాదకతయు
నాకర్షకతయు నిరుపమానములు. ఆ
చరితము పలువురు పెక్కుభంగుల రచి
యించి యున్నను నయ్యది యింకను
మనదేశమున సార్వజనీనమగు వ్యాప్తి
నందవలయునను నుత్సాహముతో మిగుల
సుబోధమగు రీతి నాశ్రయించి వీరి
గ్రంథమును రచించి శ్రీరామచంద్రుని
ప్రజానురంజన తత్పరతను సీతామహాదేవి
పవిత్రతను దేశీయు లెల్లర హృదయము
లందు సాక్షాత్కరింపజేయుట మిక్కిలి
ప్రశంసాపాత్రము.

దువ్వారి వేంకటరమణశాస్త్రి.

ఉండే భక్తి అంతఃకరణాన్ని మధురం
చేయక మానదు. అది వాచా అనురణించి
నప్పుడు ఏతప్రచనాతరంగిణికూడ శ్రవణ
మస్పణం కావడం నిసర్గం.

రాయప్రోలు సుబ్బారావు,
హైదరాబాదు.

శ్రీ విస్సా అప్పారావుగారు, ఎమ్. ఏ.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ కళాశాల ప్రిన్సిపలు (రిటైర్డు)

నా మిత్రులగు శ్రీ ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులవారు రచించిన గోవింద రామాయణము (ఉత్తరరామచరిత్రము) అను పద్యకావ్యమును జదువు భాగ్యము నాకు కలిగినది. కావ్యము చేత బట్టి చదువ నా రంభించినది మొదలు యింకను జరువ వలెనను యభిలాష హెచ్చుచునే వచ్చినది. శైలి హృదయాకర్షణముగను, మృదువుగను, ఆనందదాయకముగానుండెను. కవిత్వము ప్రవాహజలము వలె నిర్మలముగాను, మధురముగాను తోచెను.

ఈ యుత్తర రామచరిత్రను వ్రాయుటలో యాదికవియగు వాల్మీకి వ్రాసిన పద్ధతినే ఈ కవి యనుసరించెను. విషాదాంతముగనే ముగించెనుగాని, మహాకవియగు భవభూతియొక్క మార్గమును ద్రొక్కలేదు. ఆదికావ్యము ననుసరించుటయే సమంజసమని నా యభిప్రాయము. ఏమన రామాయణము క్రొంచ మిధున ముయొక్క వియోగబాధతో ప్రారంభమైనది. ఈ వియోగ దుఃఖమే రామాయణ కథలోని సారమైన పట్టు. దాని ననుసరించియే యన్ని రసములకు మూలమగు కరుణరసము రామాయణమందు పరివ్యాప్తమై యున్నది. కరుణరస ప్రధానమగు కథా సందర్భమెట్టివారి హృదయ మైనను గరిగింపక పోదుగదా! దయార్ద్రహృదయమే కదా మానవత్వముయొక్క ముఖ్య లక్షణము. పిశేషించి లోకమాతయగు సీతయొక్క దుఃఖమును వ్యక్తపరచు ఘట్టములను జదువునపుడు తీవ్రమైన హృదయావేదన

యెట్టివారికేని గలుగక తీరదు. అట్టి భావోద్రేక మెట్టి మానవునైన నున్నతుని జేసితీర గలదు. ఇట్టిమార్పును కలిగించుటయేకదా కావ్యముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము?

పూర్వభాగమందువలెనే ఉత్తరభాగమందుకూడ మహాకవియగు వాల్మీకి సీతా వియోగమును కల్పించినాడు. ఆరంభశ్లోకమందు సూచించిన క్రొంచ మిధున వియోగ బాధయే యాది కవియొక్క యాదర్శ దృశ్యమగుటచేత యాదృశ్యమునే పూర్వోత్తరభాగములందు చిత్రించి పోషించినాడు. సంపూర్ణమగు కరుణరసమును కావ్యమం దెల్లడలను ప్రధానముగా స్ఫురింపజేసి తాను ధన్యుడై మానవకోటి నంతటిని ధన్యులజేసినాడు. అందుచేతనే క్రొంచ మిధున వియోగ దుఃఖముతో ప్రారంభించి, సీతారాముల వియోగ దుఃఖముతో కావ్యమును ముగించి కావ్యకళను పెంపొందించినాడు. కనుక వాల్మీకి పద్ధతియే కావ్యలక్షణము నెక్కువగా పోషించునట్టి యుత్తమ పద్ధతి. అట్టి పద్ధతి నవలంబించుటయే యాచిత్యమున్ను, సమంజసమున్ను.

ఈ గోవింద రామాయణ మాంధ్రుల యాదరమును శీఘ్రకాలములోనే పొంది వారినందరిని యానందరస మయుల జేయగలదని నా నమ్మకము. గ్రంథవిస్తారమేమియును లేక ద్రాక్షా పాకములతో వ్రాయబడుటచేత విద్యార్థులకిది యత్యంత పఠనీయమై యుపయోగపడునని తలంచుచున్నాను. —విస్సా అప్పారావు.

మహాపాధ్యాయ శ్రీ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు

విజయనగర మహారాజ సంస్థాపి తాండ్లగేయ కళాశాలా సంస్కృతాంధ్రాండ్లగేయ భాషాధ్యాపకులు, (రిటైరు)

బహువిధ గద్య పద్య కావ్యకర్తలు గోపీనాథ రామాయణము ఆముక్తమాల్యద మొదలగు కావ్యములకు వీరికాకర్తలు.

శ్రీరామాయణము

శ్రీమాన్ ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులుగారు దయతో బంపిన శ్రీ రామాయణ చరిత్రమును నయిదాశ్వాసముల సంబంధమును నామూలాగ్రముగఁ జదివితీని. ఈ గ్రంథ మంతయు, నారభటి, కిశికి, సాత్వతి, భారతి మున్నగు స్తులతోడను, వైదర్భి, గౌడి, పాంచాలి మొదలగు రీతుల తోడను ప్రచురప్తై, గారాశుద్ధి గలిగి, చదువువారి మనస్సులకును, వినువారి చెవులకును మధుస్యందిచ్చుమున్నది. నా కనేకు లాంధ్రప్రబంధములను రచించి, చంద్రిమానములముని, పీఠికలను వ్రాయుమని కోరుమున్నారు. వారి వారి కవనములను కాచియున్న నాకు అవి దీనివలె యంతఃకరించలేదు. పూర్వ సంస్కృతకవులు లంధ్ర కవులు రామ పూర్వచరిత్రమునే వాసియున్నారుగాని, ఉత్తర చరిత్రము వాసినవారువిరళముగానున్నారు. సంస్కృతకవులలో భవభూతి “ఉత్తర రామ చరిత్రము”ను, తెలుగు కవులలో తిక్కన గోమయాజి “నిర్వచనోత్తర రామాయణము”ను, కంకంటి షాపరాజు “ఉత్తర

రామ చరిత్రము”ను వ్రాసెరి. కాళిదాసు రఘువంశము, భోజరాజు రామాయణ చంపు, శంభుదాసు - లంకాకాండము, భవభూతి - మహావీర చరిత్రము, జుహురేవుడు - ప్రసన్న రాఘవము, మురారిభట్ట - మహావీరచరిత్రము, పట్టాభిరామ కవి - బాసవీ పరిణయము, రాజశేఖరచంద్రాచార్యుల రామాయణము మొదలగునవన్నియు పూర్వచరిత్రమును ప్రతిపాదించు నాటికములు. ఆంధ్రభాషలో గూడ, హుళిక్కి - భాస్కరుని రామాయణము, కంకంటి రామాయణము, గోపీనాథుని వేంకటకవి రామాయణము, అచ్యుతరాజు రామభద్రకవి “రామభ్యుదయము” మొదలగు పూర్వకథను ప్రతిపాదించు రామాయణములు గలవు. (ఆంధ్ర నికులలో శ్రీ కాకతికొలను ముబ్బాగారు గారు, శ్రీ బసవంబి శేషాద్రి శర్మగారును, రామాయణమును వ్రాసిరి.) పూర్వ లందరును వ్రాసిన రామాయణమే గదాయనిన, సకలసర్వణ పరిపూర్ణుడైన భాగ్యురైర నాయకుడు కవులకు లభించుట యెట్లు? వీరి సరస్వతి తరించుట యెట్లు?

మహా మహోపాధ్యాయ - కళాప్రపూర్ణ

శ్రీ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు

మహారాజా సంస్కృత కళాశాల ప్రధాన పండితులు (రిటైర్డు)

శ్రీ భారతీ తీర్థోపాధ్యాయ ఆత్మ
కూరి గోవిందాచార్య విరచితంబగు
గోవింద రామాయణంబను మహాకావ్య
మున సుత్తరరామ చరితమును నేను
బూర్తిగాఁ జదివితినీ. ఇందలి రచన
ప్రసాద గుణ భూయిష్టమయి మృదు
శైలిలో నున్నది. భవభూతి యుత్తర
రామ చరితము నాటకముగ నుండుటచేఁ
గథలోఁ గొంతమార్పు కలిగినందున
సుత్తరకాండ మందలి కథాసందర్భమును
సరిగా గమనించుట కవకాశమును
గన్వింపనేరదు. ఉత్తర కాండలోని
కథాసందర్భ మంతయుఁ గావ్యానుగుణ
ముగ నిందు సంగ్రహింపఁబడి యున్నది.
ఈ గ్రంథమువలన సంస్కృత భాషా
జ్ఞానము లేకున్నను, నాంధ్రభాషలో

సామాన్య జ్ఞానము కలనారందరికిని
ఉత్తర రామాయణములోని కథా సంద
ర్భము సాకల్యముగఁ దెలియఁగలదు.
ఈ కవిత రసప్రధాన మగుటచేఁ బాఠ
కుల కానందదాయకమయి యుత్తర
రామాయణమందలి భర్తమును నీతిని
నుపదేశింపఁ గలదని నా నమ్మకము.
ఇట్టి గ్రంథము నాంధ్రలోకమున కర్పిం
చిన యీ గ్రంథకర్త నాంధ్రలోక
కృతజ్ఞతా పాత్రమని వేరుగఁ జెప్ప
నక్కరలేదు. వీరిట్టి గ్రంథములను
హెచ్చుగ రచించి నాంధ్రలోకోప
కారులగు నటుల భగవంతు డనుగ్ర
హించుగాక.

తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రి

విజయనగరం

(౧౧ వ పేజీ రెండవ కాలం తరువాయి)

ఈ “గోవిందోత్తర రామాయణము”
ప్రథమాశ్వాసమునందు సాకేతపురి వర్ణ
నము చక్కని శైలిలో వ్రాయబడినది.
పూర్వకాలమందు రాజ్యమేలిన రాజుల
కందరకు రామరాజ్య మెట్లాదర్శకమై
యున్నదియు వివరింపబడినది. రెండవ
యాశ్వాసములో సీతావియోగ వర్ణనము
“అపిగ్రావారో దిత్యపి దళతి వజ్రస్య
హృదయం” అనినట్లు, చదువరులకు
కంటతడి పుట్టింపక మానదని నా నిశ్చ
యము. లక్ష్మణుడు సీతను రామాజ్ఞచే
వాల్మీ క్యాశ్రమమునకు గొనిపోయి,
యచట దిగ పెట్టుట మఱింత కరుణ
సాఫహమైయున్నది.

కుశల వోత్పత్తి, సీతావియోగము,
మొదలగు కథలు వాల్మీక్యుత్తర రామా
యణమునందువలెనే వ్రాయబడినవి. కవి
గారు శ్రీ వైష్ణవులయ్యును, కనక దుగ్గాం
బను ప్రశంసించుట వీరి దేవతాసమత్వ
బుద్ధినిఁ దెలుపుచున్నది.

ఈ కావ్యమునం దెల్ల యెడల ఆచా
ర్యులవారి కవనము నిర్దుష్టముగా
నుండుటయేగాక ఓజఃకాంతి గుణోపేతమై
చదువువారి హృదయంబుల నాకర్షించు
చున్నది. ఈ కాలమందిట్లు కవనము జెప్పు
వార లరుదు.

మహోపాధ్యాయ

మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యుఁడు

కావ్య స్మృతి తీర్థ-కళా ప్రపూర్ణ శ్రీ జనమంచి శేషాద్రి శర్మగారు

బ్రహ్మాండపురాణము, శ్రీమద్రామానుజము, ఇత్యాదిమహోద్గ్రంథకర్త

కాలము దుర్విభావ్యము. భగవత్స్వరూప మదియేయని పెద్ద లందురు. దాని శక్తి యపరిమేయ మనుట సిద్ధాంతము. దాని త్రిష్వలకు లోబడమనువారు దేవానాంప్రియులు (మూర్ఖులు). అదియె కర్మమనబడు ననువాద మప్రతిహతము. అది యఖండము. లోక వ్యవహారార్థము ఆ యఖండమును ఖండములుగా భావించుట సార్వజనీనము. అట్టికాలము నారాధించుటయే భగవంతు నారాధించుట. కాలారాధన మనఁగా:

ఆదానస్య ప్రదానస్య కర్తవ్యస్యచ
కర్మణః క్షిప్రమక్రియమాణస్య కాలఃపిబతి
సంపదః అన్నయట్టిది. కర్తవ్యమును దఱి
తప్పక నిర్వహించుటయే కాలోపాసన
యని తాత్పర్యము. ఎందఁ జేమన్నను బ్ర
పంచమున నత్యధికసంఖ్యాకు లాపరాత్పరు
నారాధించుచున్నారనుట నిస్సందేహము.
కర్మానుసారము పరాత్పరు నారాధించు
మార్గ మలవడును. భక్తి సాంద్రమగుచో,
నారాధన విశేషము లన్నియు సమాన
ఫలప్రదములే యనుట నిర్వివాదము.

ఇది కలికాలము. ఇ క్కా ల ము న
స్వార్థక పరత్వమే ప్రధానము. భక్తిలత
నిలువను, వృద్ధిపొందను, దెసల వ్యాపింపను
దావులేదు. ఇట్టి పట్టున బ్రస్తావింపఁదగిన
పేరొండుకలదు. దానిం దెలుపుటకే యీ
సంగ్రంథము.

శ్రీమాన్ ఆత్మకూరు గోవిందా
చార్యులుగారు కొన్ని గ్రంథముల నింతకు
మున్నె రచించి, ప్రసిద్ధిఁగాంచి యిపుడు
ఉత్తరరామ చరిత్రము లిఖించిరి. వీరి
నింతకుం బూర్వ మే నెఱుంగను. వినికి
మాత్రము కలదు. నన్ను వీరింతియ. వీరు
విచిత్రవైష్ణవులు! ఇంతకుముం దిట్టివారిని
నేఁ గని విని యెఱుంగను !

ఇష్టదేవతా ప్రార్థనమందుఁ దొలు
దొల్త బాలాంబను వినుతించిరి. సామాన్య
దృష్టిం బరిశీలింప నిది వైష్ణవ సంప్రదాయ
విరుద్ధముగాఁ దోఁపకమానదు.

‘ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మణో
రూపకల్పనా’ అన్ననూక్తి ననుసరించి
యోజింప నిందచ్చెరువొసంగునదియెద్దియు
లేదు. నిరాకారుఁడగు భగవంతునాకార
వంతునిగా నారాధించునది మహాప్రకృతి.
ఆమహాప్రకృతి తద్వ్యతిరీ క్తవస్తువు కాదు.
భగవదిచ్చాశక్తి. వారిరువురకుఁ జంద్ర
చంద్రికలకు నగ్ని దాహికలకుఁబోలె నభేద
ప్రతిపత్తి కలదు. ప్రకృత్యుపాసనయన
సగుణ బ్రహ్మారాధన మని తాత్పర్యము.
స్త్రీపురుషాది లింగభేదము లాపరమవస్తువు
నకు లేవు. యోగులు తేజస్వరూపునిగా
ధ్యానింతురు. ఇతరు లిచ్చాకల్పిత రూప
నామముల నా భగవంతునే కొలుతురు.
ఇన్ని రూపభేదముల నామభేదముల వ్యవ
హరింపఁగల యద్వితీయవస్తువే పరమాత్మ.

(౧౩ వ పేజీ రెండవ కాలం తరువాయి)

ఆ భగవంతుని బాలగా ధ్యానించినను దృఢుడగునట సిద్ధాంతము. శ్రీకృష్ణ పరమాత్మయు గీతయం దీసిద్ధాంతమునే తేటపఱచెను.

ఇట్లు బాల ను పాసి యంతటఁ “గనకదుర్గం గాంచి” పూజించిరి. అవ్వల “అంబకు మ్రొక్కి తచ్చుభ పదార్పిత కుంకుమరేఖఁ” దాల్చిరి. పిమ్మట “శబ్దశక్తి నుపాసన సలుప గోర్కెపాడమి శ్రీరామకథ వ్రాయఁబూనినారు”

దుర్గను బూజించుట - శ్రీరామకథ వ్రాయఁదలంపు గలుగుట. - తేజస్తిమిర న్యాయమున కుదాహరణము కావచ్చు గదాయని కొందరు లఘుమతు లూహింతు రేమో! “శ్రీరామా లలితాంబికా” అను నూక్తికలదు. “సర్వదేవనమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతి” అన్న నూక్తియు “బాల పదా శ్రితుండనై.....ఏకమేవాచలన ప్రధానమను నాత్మ రచించితి” యను వీరిభావమునే దృఢ పరచెడిని. మఱియు వీరు రామోపాసకులు. ఉల్లేఖాలంకారమున కుదాహరణముగా శ్రీరామకథ యలరారుచుండ దాని నెవరు వర్ణింపకుందురు? సకల విషయములకు శ్రీరామచరితము స్మృతి వంటిది.

తే॥ “భక్తిరసముఁ బునాదిగాఁ ప్రబలఁజేసి కరుణరస కావ్యసౌధంబుఁ గట్టువాడ జానకీ రామలక్ష్మణుల్ దీనియందు గాపురముఁజేయుచుండ్రు స్వకర్మజిక్తి” అని కవివర్యులు తమ యుద్దేశ్యమును

వెలిబుచ్చి ధన్యులైరి. సెభాసు, సెభాసు అని మెచ్చవచ్చు నీమహాకవి యాశ్రయము. “నిరుపహతి స్థలంబు” అను పద్యమును నిరసించుచు,

ఉ॥ ఊయెల మంచమున్ రమణియున్ విడె మిచ్చుటయున్, రసజ్ఞుడున్ హాయిగ మందమారుత మనంతముగా బ్రసరించు సౌధమున్ బ్రాయమునేల? యొక్క గుణరామ పదద్వయాభక్తి గల్గుచో వ్రాయఁగఁజాలమే సుజన రంజకముల్ రసవత్ప్రబంధముల్,

అని వ్రాసి తమ మనోభావము నీ మహాకవి బయలు పఱచెను. పోతన మహాకవి శేఖరుల కేసౌధముండెను? వీప్రియ దూతిక కప్పురవిడె. మిచ్చెను? భాగవతముంబోలు నుత్తమోత్తమ గ్రంథమును వ్రాసెఁగదా! రాజులవలన ధనంబు లాగుటకుఁ జెప్పినమాటలు గాని భగవత్కథ నిర్మించుటకు నిక్కమైన భక్తి యొక్కటే సాధనము.

ఈ యుత్తమ కావ్యమునం దొలు తటిది విహారాశ్వాసము. రెండవది వియోగాశ్వాసము. మూడవది సుతోదయాశ్వాసము. నాల్గవది నిగ్రమనాశ్వాసము. అయిదవది పునస్సంయోగాశ్వాసము నను నవి కథాంశములనే తెలుపుచు నలరారుచున్నవి. ఈ పేరులు వరుసగా మనస్సునం దుంచుకొనినఁ గథ కన్నుల యెదుటఁ బొడకట్టు చుండును. “మఱి

(౧౪ వ శేషీ రెండవ కాలం తరువాయి)

యొక్కరు త్రొక్కని ఫక్కి నేటికిన్”
అని కవిగారనుట కిదియు నొక కారణము
గాక తప్పదు.

ఇతఁ గవిత్వ విషయమున నాల్గు
పంక్తులు వ్రాసెద. గ్రంథకర్త గోవిందా
చార్యులుగారు, కథ శ్రీరామచరితము.
ఈ రెండింటికి సంబంధము కుదురుట
నైజము. బాలాసాసకు లగు గ్రంథకర్తకు
సుధామయవాక్కు లలవడుట స్వభావము.
అందును గవిత్వము నాదియందుఁ గొన్ని
మార్గముల నడిపించి కాఁగి చల్లారిన
పాలన్నట్లు రాని యుద్వృత్తి నుపశమింపఁ
జేసి భక్తిరస మార్గమున నడిపింపఁ
బూనిన సుకవిగాన నిందు నెఱుసు లేవి
యుండును? కవిత్వము గంగా తరంగిణిం
బోలి యనర్గళ గతివిశేషమునఁ బ్రవహిం
చెడిని. వెదకి వెదకి చేర్చినట్లుండు పద
మొందే గానరాదు. యతిప్రాసములకై
కక్కుటిలి పడనక్కఱలేక కవిత నడచి
నది. కాన శ్లాఘ్యతమ మనుటకంటె వే
రొక్కమాట పలుక వలను పడినది కాదు.

మ. అనుఁగుం దమ్ముఁడు భక్తుఁ డగ్రజుని
వా క్యార్థంబు నీడెర్చియుం
గనఁడయ్యెన్ మదిశాంతి లక్ష్మణుఁడు
లోకంబెట్లు హర్షించునా
పని రాజాజ్ఞను ధిక్కరించుటయొ
లో పంబేమియున్ లేని నీ

తను ఘోరాటవి డించుటో ద్వివిధ
ముల్ ధర్మచ్యుతంబుల్ గదా!

అన్న పద్యరత్నములే యెల్లతావులం
బొడకట్టుచుండ నిది రసవంతము, ఇది
ప్పిడి యని యెట్లు వ్రాయనగును? సర్వ
మమృతమయమే యను నొక్కవాక్కు
వ్రాసి మానముద్ర ధరింపనెంచితిని. గ్రంథ
మంత పెద్దది గాకున్నను నిరుపమాన
పద్యరత్న పరిశోభితమగుట నమూల్యమని
చెప్పనొప్పును. ఇట్టి యత్యుత్తమ గ్రంథ
మును రచించి భగవంతుఁడగు శ్రీ రఘు
రామున కంకిత మొనర్చి కవివతంసులు
“సమానానా ముత్తమశ్లోకోస్తు” అన్న
సూక్తికిం బాత్రులైరి. ఇట్టి యుత్తమ
గ్రంథముఁ బఠించు నద్భుతము గలుగుట
నేనును ధన్యుడనే. ఇమ్మహాకవి వతంసు
లింకనిట్టి యమూల్యగ్రంథముల రచించి
పామరులకు భగవద్భక్తిని జేకూర్తురుగాక
యని వారిని కోరుచున్నాను. ఈ యుత్తమ
తమ కావ్య మాంధ్ర త్రిలింగదేశముల
యందు నిచ్చలు వ్యాపించుగాక! పరమే
శ్వరుఁడు శ్రీరామ చంద్రమూర్తి వీరికి
దీర్ఘాయురారోగ్యములు గల్గించి యనే
కోత్తమ గ్రంథరాజముల వ్రాయఁ బురి
కొల్పుఁగాక.

కడప,
19-2-42.

ఇట్లు విన్నవించు
భక్తపద సేవకుఁడు,
జనమంచి శేషాద్రిశర్మ.

(శ్రీ) టేకుమళ్ళ అచ్యుతరావుగారు, ఎమ్. ఏ., ఎల్. టి.,

రిటైర్డ్ హెడ్ మాస్టరు, గవర్నమెంటు ట్రేయినింగుస్కూలు, విజయనగరం రాజ్య
మండలి ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రము, పింగళి సూరన్న జీవితము ఇత్యాది గ్రంథకర్త.

శ్రీమాన్ ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులవారు మన ఆంధ్రదేశములో ప్రసిద్ధి
పురుషులు. వీరు భారతదేశ అర్థశాస్త్రమును విపులముగా రచించిరి. (బ్రిటిష్ సామ్రా
జ్యమునకు కేంద్రఅర్థశాస్త్ర సభయనదగు రాయల్ సొసైటీలో సభ్యులు ఎఫ్. ఆర్.
ఇ. ఎస్.) వీరింకను మరికొన్ని యుద్ధగ్రంథములను రచించి ప్రకటించినారు. ప్రకృతము
వీరు రచించిన “ఉత్తర రామచరిత్రము” అను ఆంధ్ర ప్రబంధమును నేను చదువు
టయు, వారు చదువగా పలుమార్లు వినుటయు, భాగ్యము నాకు లభించినది. వీరికి
పూర్వము ఉత్తరరామచరిత్రమును ఆంధ్రప్రబంధముగా రచించినవారు మన పూర్వ
కవులలో నిద్దరుకలరు. ప్రథమమున కవిబ్రహ్మ యగు తిక్కన కవి నిర్వచనముగా నీ
కథను ప్రబంధరూపముగా రచించెను. తరువాత కంకంటి పాపరాజు ఈ కథనే
ఆంధ్రప్రబంధముగా రచించెను. వారిద్దరి తర్వాత నా సుప్రసిద్ధకథను ప్రబంధరూప
ముగా రచించినవారు వీరే. తిక్కన కవికృతి యా కవి వరుని మృదుమధుర పదజాల
ముతో కూర్పబడి బహుసంక్షిప్తముగా నున్నది. ఏ తడవునను కవి రసభావములను
పెంచి తన సహజపాటవమును చూపలేదు. కంకంటి పాపరాజు తన కాలమందలి
కవులకు పరిపాటిగా నుండిన ప్రౌఢ పదబంధురమైన శైలిని వినిమోగించి గ్రంథ
మును చాలవరకు మహాప్రబంధమునకు నిర్ణీతములైన వర్ణనలను అపారముగా సాగించి
పండిత ప్రకాండజుష్టమగునట్లు రచించెను. శ్రీమాన్ గోవిందాచార్యులుగారు ఆకథనే
ప్రబంధరూపముగా రచించుటలో దృక్పథము పూర్వకవులకంటె భిన్నముగా మార్పు
కొని తన గ్రంథమునకు ప్రత్యేకమైన వ్యక్తిత్వమును విశిష్టత్వము నొసంగ గలిగిరి.
వీరి గ్రంథములో ముఖ్యములైనట్టివియును, పై రెండు గ్రంథములలో ప్రముఖ్యము
వహించనట్టివియును విషయములను ఇచ్చట చూపెదను.

1. వీకపత్నీ వ్రతుడును, భగదవతార పురుషుడును అగు శ్రీరాముని
యొక్కయు, మహాపతివ్రతా శిరోమణియగు సీతాదేవియొక్కయు లోకాదీత దాంపత్య
మును వీరు దృక్పథమందుంచుకొని, అచలితమగు ధృవసత్వత్రమునుఁజూచి నావితుఁ
డెట్లు సముద్రయానము చేయునో అట్లే వీరును ఈ గ్రంథమును అమూల్యముగా
రచించిరి. శ్రీరామభక్తులగు వీరు సీతారాముల యందలి దాంపత్యాద్వైలేమందు
దృఢమగు భక్త్యావేశమును బొందియుండిరి. ఇదియే వీరి గ్రంథమందలి మొదటి ముఖ్య
సూత్రము. దీనికి నిదర్శనముగా వారొసంగిన ఆశ్వాస నామములను జూడవచ్చును.
ఆంధ్రగ్రంథములలో నిట్లా విషయమును గురించి మహాద్రసావేశమున రచించినవా
రరుదు. ఈ భావసంబంధమైన రసావేశము ఈ గ్రంథమందు ప్రతి పద్యమందును,
ప్రతి పదమందును ఉన్నదని చెప్పుట నాకతిశయోక్తియని తోచదు.

2. భారతదేశమందు హిందూమహాయుగములో స్వర్ణయుగమని యిప్పటికిని అనూచానముగా పేరుపొందియున్న రామరాజ్యమను సకల ప్రజాక్షేమభాగ్యమును వీరు తమ గ్రంథమందు యధాశక్తిగా నిర్వచింప ప్రయత్నించిరి. మొదటి విషయము ఆధ్యాత్మిక పథమందెట్లు వీరికి మూలసూత్రముగనుండి వీరిని జయప్రదముగా కొనసాగించినదో అట్లే లౌక్యధర్మమున రామరాజ్యవిషయము గూడ వీరి దృక్పథము నావహించి వీరు తమ జీవితకాలమందు అనేక కష్టములకు పాలుపడి సేకరించిన రాజకీయ, ఆర్థిక, సాంఘిక ఆదర్శములను వినియోగించుటకు అవకాశ మిచ్చినది. ఈ రెండు సూత్రములను మనము పూర్తిగా గ్రహించినగాని యీ కవి వరుని కృషిని మనము తగినట్లాదరించుటయు కృతీకి తగిన గౌరవమిచ్చుటయు పొసగదు. కాబట్టి వీరి గ్రంథమును ఐహికాధ్యాత్మికములకు ఆదర్శముగా నుండునట్లు వ్రాయ నుద్దేశించిరని చెప్ప సాహసించుచున్నాను. ఆ ప్రయత్నములో వీరు చాలవఱకు సఫలీకృతులైరనియే నా యభిప్రాయము.

3. శైలి విషయములోగూడ వీరు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము కనుపరచిరి. సహజముగ నుభయభాషాపాండిత్యము కల్గియు, నిఘంటువుల నెల్లప్పుడును తమ దరి నుంచుకొనియు వారు పాండిత్యమునుగాని, నిఘంటుజ్ఞానమునుగాని చూపుటకు అరిది శబ్దములనెచ్చటను ఉపయోగింపక సరళమై, స్వాదుపౌరసపుష్టమైన శైలిని వాడిరి. ఈ విధమగు శైలిని మన ప్రాచీనకవులు మాత్రమే పాటించిరి. తరువాత కవులు ఆశైలిని మార్చివేసి శబ్దాడంబరము కొఱకు పెనగులాడుచు ప్రబంధములను భాషా నిఘంటువులుగా మార్చుటచేతనే అంధ్ర ప్రబంధము క్రమక్రమముగా దేశములో అనాదరణముపొంది యుత్సన్నమైనది. వీరివిధముగానే కవులరచన యుండిన యెడల అంధ్రప్రబంధము మన వాఙ్మయమందిప్పటికిని అగ్రస్థాన ములంకరించియే నడుండును. వీరు కేవలపాండిత్య ప్రదర్శనము కొఱకెంత మాత్రమును ప్రయత్నింపక సులభములైన తియ్యని నూటలతో తమ రసభావములను వెల్పుచులిగిరి. ఈ గ్రంథ నుండెచ్చటను నిరర్థక పదములు గాన్పింపవు. ప్రతిభాగమును వారి ఆదర్శమునకు సమగ్రమగు నిదర్శనముగానే చేయఁగలిగిరి.

4. వీరు తామురచించిన గ్రంథమును చాలకాలమువఱకు పలుమార్లు సవరించుచు, దిగుచు, తీర్చుచునేయుండిరి. లంతియకాక, తమ మిత్రులగు కవులతోను, పండితులతోను తఱచు తమ గ్రంథమందలి రసభావములనుగూర్చి చర్చించుచుండిరి. ఇట్లే మన పూర్వమహాకవులు తమ యుద్గ్రంథములను ఒరపిడిబెట్టి అహీనకాంతి గల వానిగాజేసి మనకు బ్రసాదించిరి. వీరును ఆవిధముగానే చేసిన కృషి ఫలించుటచే వీరి గ్రంథము స్వాభావిక రసభావభోభితమై, ఔచిత్య పరిపూరితమై, మహదాదర్శ సంధాయకమై సర్వదా నెగడుచుండునని నాయభిప్రాయము.

ప్రథమ ముద్రణము - మనవి.

ఆంధ్ర మహాజనులకు :

గాంధీ మహాత్ముని సత్యాగ్రహ శంఖారావము - కారాగృహ ప్రవేశము - ప్రాణోపద్రవ రోగము - విడుదల - విశ్రాంతి - సద్గ్రంథ రచనా సమాప్తి - తత్ప్రకటనము - ఇవి యన్నియు నాకు పరిపాటి. ఈ నూతన పద్య కావ్య చరిత్రయు నా సాంప్రదాయమునకు విరుద్ధము కాలేదు. 1941 వ డిశంబరులో సత్యాగ్రహోద్యమమున బందెకుఁ బోవుటకుఁ బూర్వమే యీ కావ్యరచన పూర్తియైనది. ప్రకటించుటకై ప్రయత్నించితిని. విఫలుఁడనైతిని. ఖయిదునుండి విడుదలయైన పిమ్మట గూడ వెంటనే ప్రకటింపఁ జాలక పోతిని. ఎడతెగని యనారోగ్యమే యిందులకు కారణము. నేటికీ నవ్యకావ్య మాంధ్రుల కర్పించుకొన గలిగితిని. ఇది యంతయు నా సీతారామచంద్రుని కృప. శ్రీ డాక్టరు భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారి యాశీర్వచన ఫలితము.

పురుషకారములేని పని యుండదు గదా! విడుదలయైన ఉత్తర క్షణము నుండియు వెనుక దక్షత వహించిన వారు శ్రీతుమ్మలపల్లి వీరభద్రరావు, సత్యనారాయణమూర్తి సోదరులు. ఏలూరు చేరిన నాటనుండియు, నేటివరకు శ్రీయుతులు డాక్టరు వల్లూరి నరసింహారావు గారు, దుగ్గిరాల రాజశేఖరరావుగారు వైద్యసహాయ మొసంగు చుండిరి. హితులలోఁ బరమహితుఁడు బంధువులలో నాప్త బంధువువలెఁ జిరకాలమునుండి నా కండదండయై నిలిచియున్న శ్రీ డాక్టరు బెండ పూడి పేరరాజుగా రిచట స్మరణీయులు.

కోరినంత మాత్రమున, శ్రమ యనక వ్రాత ప్రతినంతయు సవి మర్శకముగ బలువురు మిత్రులు చదివిరి. వారి వారి యభిప్రాయముల నాకొసంగి తోడ్పడిరి. ఇందు ముఖ్యులు శ్రీ యుతులు పింగళి లక్ష్మీ కాంతంగారు, గరికిపాటి మల్లావధానులుగారు, టేకుమళ్ళ అచ్యుత రావుగారు, దివాకర్ల వేంకటావధానులుగారు, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు, బుద్ధిరాజు వీరభద్రరావుగారు.

వీరందరు చదువుటకుఁ దగియుండు నట్లుగ వ్రాతప్రతిని స్ఫుటముగ వ్రాసిపెట్టినవారు శ్రీ పెద్దింటి రంగాచార్యులుగారు.

జాబు చేతఁ గోరినంతమాత్రమున పండితులు - కవులు విమర్శకులు - నీ కావ్యమును జదివి ప్రసన్నులై వారివారి యభిప్రాయములను బ్రసాదించిరి. ఆధ్యాత్మిక తీవ్రాభినివేశమున విశేషకాలమును వినియోగించుకొనుచు, నాకోర్కెను మన్నించి, సకాలమున నీకావ్యమునకు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు దయతో తొలి పలుకు వ్రాసిరి. ఎడతెగకుండ, నిత్యకృత్యముగ, కవి సన్మానముల నందుచు, నూపిరాడకున్నను, నెట్లో తీరిక జేసికొని శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగా రాధరముతోఁ బీఠికను వ్రాసిరి.

నే నిట గడుంగడు ప్రశంసింపదగినవారు మఱి యిరువురుగలరు. శ్రీమద్రామాయణమును బద్యకావ్యముగ వ్రాయ నాకుఁ గలిగిన సంకల్ప మెఱింగించినంత మాత్రమున వ్యాఖ్యానములతోఁగూడిన శ్రీమద్రామాయణాది గ్రంథముల శ్రీ ఈదర మొకయ్య పంతులుగారొసంగిరి. మరియు యుద్ధకారణముగ కాగితపు కరవు ప్రబలిన నీకాలమున ముద్రించుటకువలయు కాగితమును సరఫరా చేసి వారి ముద్రణాలయమునందే అచ్చు వేయించినదియు వీరె.

“ధనమూల మిదంజగత్” అను నార్యోక్తి ననుసరించి, యీ కావ్య ముద్రణమునకు శ్రీ ముడుంబ వేంకట రంగ అనహ రాచార్యులుగారు (రాజమండ్రి) మూలకారకులు. ఇందులకువలయు ధనవ్యయము నంతయు వారే భరించిరి.

ఈ కావ్యము నాంధ్ర పాఠక లోకమున కర్పించుటకై పైన వివరించినవిధముగ నాకుఁ దోడ్పడిన పెద్దలకు నమస్కృతులు, పిన్నల కాశీర్వాచనములు.

ద్వితీయ ముద్రణము - మనవి.

శ్రీశీతా రాముని కృపచే, నీ కావ్యమును సమకాలికులు మెచ్చినారు. పండితుల, పామరుల ఆదరణాభిమానములు లభించినవి. ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయమువారు ఇంటరుమీడియేటు విద్యార్థులకు 1952 వ సంవత్సర పరీక్షకు (Part II Telugu modern poetry) పాఠ్య గ్రంథముగ (ఇందలి వియోగాశ్వాసము నిర్ణయించిరి. మదరాసు ప్రభుత్వమువా రాంధ్రదేశమందలి స్థానిక పరిపాలనాసంస్థల సర్వవిధములగు గ్రంథాలయములయం దీ కావ్యము నుంచవలెనని స్థానిక పరిపాలనా సంస్థలను హెచ్చరించిరి. ఈవిధముగ నీ కావ్యము ఆంధ్రుల మన్నన నందుటచే నీ ద్వితీయముద్రణ మవసరమైనది. (విద్యార్థులకు వియోగాశ్వాసము ప్రత్యేక పుస్తకముగా నచ్చయినది.)

ఈ గోవింద రామాయణము 'ఉత్తరరామ చరితము' నకు గ్రంథాలయ ప్రవేశము లభించుటచే, నీక పలువుర పాఠకుల కందుబాటుగ నుండును. భక్తిరసము పునాదిగాగల యీ కావ్య పఠనమున భక్తిరసముచే పాఠకుల హృదయములు స్పందించుగాక. ఈ కావ్యరచనమున గ్రంథకర్తకుఁగల మహాదాశయ మిదియే. శ్రీశీతారాముల కృపచే దాన పాఠకులు ధన్యులగుదురుగాక. నేచరితార్థుఁడ నగుదునుగాక. తప్పులు లేకుండగ అచ్చు కాగితములను సరిచూచిన మిత్రులు శ్రీ గరికిపాటి మల్లావధానులుగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను. సకాలమున సక్రమముగా నీ పుస్తకము నచ్చువేసి యిచ్చిన లక్ష్మీప్రెస్ వారికి అభివందనములు.

ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులు.

గ్రంథకర్త.

22-11-50.

COPY OF PROCEEDINGS OF THE DIRECTOR OF
PUBLIC INSTRUCTION, MADRAS.

Roc. No. 1037 J/50 dated 12.6.1950.

Government of Madras .(Education Department)

MEMORANDUM No. 10859/50 E1. dated 2.6.1950.

Sub; Books and Publications - Telugu 'Govinda Ramayanam,
by Sri A. Govindachari - Purchase of.

The Director of Public Instruction is requested to com-
mend to Local Bodies the purchase of copies of the book entit-
led "Govinda Ramayanam" in Telugu by Sri A. Govindachari
M. L. C., Eluru for use in the libraries maintained by them.

RAJAIAN D. PAUL,
Secretary to Government.

Copy Communicated

M. SRINIVASAN,
for Director of Public Instruction.
(True copy)/Forwarded/(By order)

Sd. ....

15.6.50

Superintendent.

To

The District Educational Officers and Inspectresses of
Girls Schools (in Andhra Area only).

The Divisional Inspector of Schools (in Andhra Area only)

The Presidents of Dt. Boards (in Andhra area only)

The Commissioners of Municipalities through the Chair-
man concerned (in Andhra area only)

Copy to 'J' section (2) copies.

(True copy)

తొలి పలుకు

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు

ఆంధ్రప్రధానాధ్యాపకులు, శ్రీవెంకటేశ్వర సంస్కృతకళాశాల, తిరుపతి.

శ్రీ సీతారామచంద్రులు భరతవర్షప్రజల కనుకరణీయ శీలురగు పరమపురుషులు. భారతదేశమున సుమంగళులెల్లరు సీతాశీలమును బాత్రివత్పాదకము ననుకరింపఁ బ్రయత్నింతురు. పురుషులెల్లరు శ్రీ రామశీలము, నేకపత్నీ వ్రతాదిరూపము ననుకరింపఁ దపింతురు. రామాయణేతివృత్తము భారతీయుల పవిత్రజీవితమునఁ బరిణమించి పోయినది. ప్రజల మంచి చెడుగులలో, కష్ట సుఖములలో, నింక నెన్నేని వ్యవహారములలో రామాయణ కథార్థములు రామాయణ కథాపురుషులు పరిస్ఫురించుచుండును. సీత లెందఱో, చుప్పనాతు లెందఱో, రాము లెందఱో, రావణు లెందఱో, కౌసల్య లెందఱో, కైక లెందఱో ప్రజలలోఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నారు. కారణము లెఱుంగరాని కష్టానుభవములందుఁ బ్రజలకు శ్రీ రామచంద్రమూర్తి జీవితావలంబమును బ్రసాదించుచున్నాఁడు. మానవులై యవతరించిన శ్రీ సీతారాములు తమ కాలముననే, తమ గుణోత్కర్షముచే నీశ్వరాంశావతీర్ణులుగా గుర్తింపఁబడిరి. నాటికి, నేటికి, నేనాటికిఁ గూడ, వారి నామాక్షరములు మహా మహిమతోఁ దారక బ్రహ్మ మంత్రములై యారాధింపఁబడుచునే యుండును.

రామో రామో రామ ఇతి ప్రజానామ భవన్ కథాః।

రామ భూతం జగత్సర్వం రామే రాజ్యం ప్రజా సతి.

అని వాల్మీకి వాకొన్నాఁడు. కవి వరేణ్యుఁడు పోతరాజు, భక్త్యుఁడు గోపరాజు, గాయకోత్తముఁడు త్యాగరాజు తమ యుచ్ఛ్వాసస్వస్థములు రామ నామాక్షర ద్వయమకా జీవించి, యాంధ్రులముగా రామనామరుచి నాస్వాదింపించిరి. ప్రపంచ మెల్ల రామ రాజ్యముకాఁ గోరి తపించుచున్నాఁడు గాంధీ మహాత్ముఁడు.

రామాయణమును పేర “మహాత్మరమయిన సీతాచారిత్రమునే వాల్మీకి నర్తించె” నట అది యట్ల కలదు. షట్కాండాత్మకమయిన రామాయణము కంటె నుత్తర రామాయణమున సీతాశీలము మఱియు నుద్దీప్తమై గోచరించును. సప్తమ కాండమునకు ‘నుత్తర’ పదము సవిశేషార్థము. శ్రీ సీతారాముల బంగారు శీలమున కీకాండ మన్ని పరీక్ష కాదా? నిజముగాఁ బూర్వరామాయణమున జరిగిన సీతా సాక్షా దగ్ని ప్రవేశ పరీక్షకంటె, నిందలి సీతారాముల యవ్యక్తాంత రంగాగ్ని పరీక్ష మహాత్మరమయినది. అందు సీత జ్వలదగ్నిలోఁజల్లుగా బ్రజ్వలించి ప్రసన్నయయ్యెను. ఇందు సీతారాములు పుటపాక ప్రతీ కాశమైన యవ్యక్తాగ్నిలో నగపడకయే యడఁగారిరి. అబ్బ! ఉత్తర రామ చరిత్రావసానపు దెబ్బను లోకాంతర జన్మాంతర సుఖముల విశ్వ సింఘ భారతీయులే భరింపఁజాలుదురు. ఎట్లు భరింపఁజాలుటో! అట్టి వారికి నట్టి యవసానమా? సమర్థులముల కేమి! ఊపిరాడకున్నది!!

కావుననే కాఁబోలును! పలువు రుత్తర రామాయణమును బ్రామాణికముగా గ్రహింపరయిరి. రామాయణము షట్కాండియే యనియు, వాల్మీకి గ్రంథసంఖ్య షట్కాండికే సరిపడుచున్నదనియు నుత్తరకావ్యరచన పూర్వకావ్యరచనతోఁ బోలఁ జాలకున్నదనియు, వారు యుక్తుల నుపపాదించిరి. భాషారచనలవారు, ప్రాచీనులే పలువు రుత్తర రామాయణ కథను బరివర్తింపకయే పరిత్యజించిరి. పరమ పురుషులగు సీతారాముల కట్టి కట్టడి యిడుమ పాటుఁ జెప్పట వారికి దుస్సహముగాఁ దోచియుండును. పలువురు షట్కాండినే ప్రమాణీక రించుట యటుండ, భాస భవభూత్యాది ప్రాచీనకవులును సీతారాముల శీలము మీఁది యభిమానముచే, వాల్మీకి మహాకవికి నంకలే దిద్దిరి. భాసుని రామాయణ కథానాటకములెల్ల వాల్మీకి రామాయణ కథలోని నంకలు దిద్దుట కేర్పడినవే. రామపట్టాభిషేక యత్నమున కైక లేకితనమును, మాయలేడి కథలో సీత లక్ష్మణు నెడఁ జెడ నాడికను జక్కదిద్దుటకు భాసుఁడు ప్రతిమానాటకము రచించెను. వాల్మీకి యుత్తర కాండ కథలోని సీతారాముల యవసాన కరుణకమున్న

కాగజాలక భవభూతి యుత్తర రామచరిత్ర నాటకమును లోకోత్తర రచనతో సీతారామ పునస్సమాగమ శుభాంతముగా రచించెను. తత్కథార్థమున వాల్మీకి గ్రంథమున కంటె భవభూతి గ్రంథమునకే పరమ పూజ్యత కల్గినది. భవభూతి తన నాటకమున “వాల్మీకి! ఇది (సీతా భాగర్భ ప్రవేశము) యటయ్యా నీ కావ్యపరమార్థము!”

అని లక్ష్మణ పాత్ర ముఖమునఁ దన దుఃఖమునే వెల్లడించు కొన్నాఁడు. ఇవి కవి కల్పనములే; వాస్తవమున సీతారాముల యవసానము వాల్మీకి కథితమే కాఁబోలును. లోకానుభవ మిట్లును. గలదు కదా! సద్వర్తనులెందఱో సంకటములతోఁ గ్రుంకుచుండుటయు దుర్వర్తనులెందఱో సర్వ సౌఖ్యములతోఁ ద్రుళ్ళింతలాడు చుండు టయుఁ జూచుచున్నాము గాదా! నేఁడు మన కన్నులెదుర లోకా రాధనమునకై సర్వస్వ మర్పించి తన్నులఁ ద్రావులబడి యడగారు చున్నవా రెందఱు లేరు? అంతరించినవా రెందఱు లేరు? సత్పురుషులఁ గీడ్పఱుచుచు సర్వసౌఖ్యము లందుచున్నవా రెందఱు లేరు? ఏవని విధ విధి వైపరీత్య పరిక్షో భానుభవము కూడ ప్రస్తుత గ్రంథకర్త కీయుత్తర రామాయణ కథా రచనాభిమానమున కొక హేతువు కాఁగూడును!

కవి కల్పితములై కథార్థములు శృంగార కరుణాది రస పరికరములతోఁ గావ్య ప్రతిపాదనమున నాస్వాద్యము లగుటకంటె నవి లోకమున జరిగిన సత్యార్థములే యైనచో నంతగా నదృశ్యతానుభూతాది రస పరికర పౌష్కల్యము, కవి కవితాకల్పనా చమత్కృతి లేకున్నను సహృదయుల కాస్వాద్యతరములై యానందముఁ గొల్పుచుండును. సత్యమే సౌందర్య సమంచితము. శుభమయము. సత్య వస్తువు సనిగా మకూర నపుడే కవితా ప్రతారణము పనిగొనును. సత్య స్వరూపు, సువ్యక్తము గాక పోగా సూహా పరికల్పితమైన, సత్య ప్రతిష్ఠితమే కవిత యగుచున్నది. అట్టిదానికి భాషాపరిష్కృతి, యలంకార విడంబము, శయ్యా వైయాత్యము, వస్తు విన్యాస వైచిత్ర్యము, పని

బూనికొని తేవలసి యుండును. కూట సాక్ష్యము చెప్పవాఁడు కథ కట్టుకొని పూర్వాపర సందర్భముల నెన్నింటినో పూనికతోఁ బొసఁగించు కొనవలసినవాఁ డగును. ఎంత పొసఁగించు కొన్నను తుదకు వాఁ డదను దఱిసినపు డవక తవకలకుఁ బాల్పడు చుండును. సత్యము వాక్రుచ్చువాఁడు తొట్టుపడక యున్న దున్నట్లు నిర్వికారముగా నిబ్బరముగా నిరూపణము చేయఁగల్గును. “టాగూరు బంగారు కలము చికిలి వ్రాతల కంటె గాంధి యినుపకలము గీటు వ్రాతలు చుటుకయినవి, సూటియైనవి, సుందరమయినవి!” అని—

ఇట్టి వేవేనో భావములు నాకు రేకెత్తుచుఁ గైత యన్న రోత హోచు కాలమున గోవింద రామాయణ మిది చేత జిక్కినది. ఇది యేదో రామాయణ కథారచన యని యీస డింపుతోనే యెత్తికొనియు దొలి పద్యము దొరకొని, యితీశ్రీ దాక యేకధారగాఁ జదివియే యింకొకరి చేతఁ బెట్టవలసిన వాఁడ నయితిని. నన్నీ కావ్యమంత తన్మయునిఁ గావించినది. కవితా విడంబన మంతగా నాకిందుఁ గాన రాలేదు. కవి కిందు శ్రీ రామచంద్రమూర్తి దివ్యధ్యానము, తత్సచ్చరిత్ర ప్రణయనతత్పరత, పరమార్థలిప్స యనునవియే యీ గ్రంథ రచనమున హృదయమునఁ దొలఁకు లాడినవి. ఉత్తర రామాయణ మందున్న యుప కథలెల్ల నిందుపేక్షింపఁబడినవి. తిక్తన సిర్వచనోత్తర రామాయణము. పాపరాజు నుత్తర రామాయణము మొదలగునవి కవితా విలాసంపు సొంపు లాస్వా దింపగోరి కూరిచినకృతులు. ఈ గోవింద రామాయణమునకును వానికిని పోలికలేదు. ఆ గ్రంథములు పాఠకునిఁ గవితా స్వారస్య కల్పనా చమత్కారానుభవ రసికునిఁ గావింపఁ గల్గినవి. ఈ గ్రంథము పాఠ కుని శ్రీరామ భక్తిపరుని, సుఖదుఃఖ నిర్వికారుని పరమార్థపరా యణునిఁగావింపఁగల్గినది. కవితావికృతు లంతగాఁ గానరాకున్నంత మాత్రమున నిది కావ్యశౌరవము లేనిదనఁగాదు. వంకలు దీక్షింశయ్య, పొంకముగల పలుకుతీరు, శుచిరుచులుగల పాకము, వడిగల కథావస్తు

గతి యందున్నవి. ఉత్తరరామాయణ కథావస్తువునకిట్టి కవితా పద్య
కరమే కావలసినది. కొంపలు దగులబడుచున్న సంక్షోభసందర్భ
ములఁ జెప్పినప్పుడు రాగాలాపములువోలే నుత్తరరామ ప్రణయ
ప్రళయ కథాకథనమున విపుల కవితా విలాసములు వైరస్యహేతువు
లగును. తటస్థుల నెల్ల నువ్వెత్తుగానూచి పడద్రోచి లోఁగొని కొట్టికొని
పోవు కరుణారసకల్లోలినిలో జల జలలు, మిల మిలలు, సెలమెలపులు,
సోనసాంపులు గోచరింపవు. పాఠకులకు జీవితాను శీలసమున నుత్తర
రామచరిత్ర మెంత గంభీరయోచనపుఁబని గల్పింపవలెనో, గోవిందా
చార్యులవారి రచనమిది యంతపనిని గల్పింపఁ జాలియున్నది. దీనిఁ
జదివి నేను తన్నయుఁడనై స్తవముగాఁ గాక వాస్తవముగానే యిట్లు
వాక్రుచ్చుచున్నాను. ఈ గ్రంథము నామూలాగ్రముఁ జదువునపుడును
నందును గ్రంథాద్యంతాశ్వాసావసాన ఘట్టములఁ జదువునపుడును
నే నతాకికానందమును బొందినాఁడను. వియోగాశ్వాసము, నిర్గమనా
శ్వాసము నిందు మఱీ రసపుతములుగా నున్నవి. కృత్రిమకవితా కల్పన
లిందు లేవు. కథాగతి సూటిగానున్నది. ఔచితి చక్కఁగా సంరక్షిత
మయినది. పుష్పము వోని కథాపరమార్థమునకు దొడిమవోలేఁ గవిత
వెనుకఁ బడియున్నది.

అనన్య సాధ్యేస్వాభీష్టే మహా విశ్వాస పూర్వకమ్
త దేకోపాయతా యాజ్ఞా ప్రపత్తి శరణా గతిః.

అన్న ప్రపత్తి మాధుర్యము గ్రంథము ప్రతిపదమునఁ బాఠ
కులు పర్మాప్తముగా నాస్వాదింపఁగల్గుదురు. ఆంధ్ర సహృదయులకెల్ల
నీ గోవిందరామాయణము పరమార్థపు విందు సాగించి పరితోషము
గొల్పుజాలునని నా విశ్వాసము. పరమార్థపరాయణు లగు నిట్టి
గ్రంథకర్తలను భగవంతుఁ డాంధ్రదేశమున కింకను ననుగ్రహించుఁగాక.

తిరుపతి,
16-2-1942.

వే టూ రి ప్ర భా క ర శా స్త్రి

ప్రీతిక

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు, ఎమ్. ఏ.,

ఆంధ్రాధ్యాపకులు, ఎస్. ఆర్. ఆర్. కళాశాల,

బెజవాడ

మరిల రామాయణ మన్నంతనే పాడినదిగో పాటయూ
యందురు. పాట పాడినదే యయ్యను పాడినది ఎంతయిక గీతిగా
నున్నచో ప్రశంసార్హమే కదా ! ఏదో గీతిగాఁ బాడ గలవాఁడు
క్రొత్తపాట పాడినను అట్టియొకఁడు. ఎప్పుటి కప్పుడు క్రొత్త
కల్పన చేయగల వాడు ప్రాత పాట పాడినను క్రొత్తగానే యుండును.
పాటలోని యక్షరములు మాత్రమే చూడ గలిగి యసలు పాడుట
యొక్క రుచి తెలియని వానిది మొదటి మాట.

శ్రీ మాన్ ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యుల వారు ప్రాత పాటనే
క్రొత్తగాఁ బాడినారు. ఈ క్రొత్తదనము, మరిల పాడుటలో
లేదు. పాడిన నైఖరి క్రొత్తగా నుండుటలో నున్నది. ధోయగం
భాషలోఁ బద్యరచన నెయిక శిల్పము. ఈ శిల్పము కావ్యశిల్ప మను
మహాసముద్రములో నొకబిందువు. కాని యీ ప్రళయోదయము దీర్చి
దిద్ది మంచి నీటి సముద్రము వలె చేయ చేచ్చును. చంద నీటి బిందు
వులు విడివిడిగా మంచు నీటిని సమవసూర్చుననుచుక సముద్రము కాదు.
మహాతరంగములు లేనిచో, బహు యోగో జంత్రపులు లేనిచో,
అగాఢత్వము లేనిచో, పరిసర ప్రాంత శీతోష్ణస్థితి మాన్యతలేనిచో,
సముద్రము సముద్రమే కాదు. అట్లే క్రొత్తదన ప్రాత గోపణయు,
కథా కల్పనయు, మరియు ననేకమైన కావ్య శిల్ప మార్గములు లేనిచో
నెంతటి శయ్యా పాకములు కలిగిన గ్రంథ మొనను, కాలాంతర్హత
మగును. భాషా వేత్త వేరు. సంస్కృతము వేరు. భాషా వేత్తలలో
గొంత రసజ్ఞత యున్నది. రసజ్ఞులలో కొంత భాషావేత్తత్వము
నున్నది. నిజముగాఁ గావ్య శిల్పములో దీర్చిన పద్యమునకుఁ

దక్క-వ స్థానమున్నది. భావ పరిణతికి ఎక్కువ స్థానమున్నది. ఈ గ్రంథము భావ పరిణతి యెక్కువగా కలిగిన గ్రంథము.

ఈ కావ్యములో సుతోదయాశ్వాసమును పునస్సంయోగాశ్వాసమును రెండు దివ్యమైన మచ్చముక్కలు. పునస్సంయోగాశ్వాసము విషాద కథ గానే యుంచి శుభాంత కథగా మార్చినట్లు భావ పరంపరచేత కల్పించుటతో రమ్యమై యీదశ కందుకొన్నది. సుతోదయాశ్వాసము దాని కదియే సాటి. ఈ యాశ్వాస మంతయు శత్రుఘ్నుని చుట్టును తిరిగినది. శత్రుఘ్నుడు మధురకుఁ బోవుచు వాల్మీకి యాశ్రమమున విశ్రమించెను. అతడందుండగనే కుశలవులు జనించిరి. శత్రుఘ్నుడు ఆశ్రమమునకు వచ్చుటయు, కుశలవుల జననమును భిన్న ఛందస్సులలో నడచినవి. సుగంధి, స్రగ్వణి, ద్విపదలు ఈపని చేసినవి. ఈచమత్కారమైన సన్నివేశము భిన్నవృత్తములతోఁ దీర్చిన కవియొక్క వృత్తాచిత్యము దివ్యశిల్పములోని భాగము. శత్రుఘ్నుడు “పిల్లలన్ కన లేదు ప్రేమ మీరంగ, యిది యేమి లోకమో ! యిది యేమి పనియో, మది పుట్టదో చూడ మమకార మపుడు” శత్రుఘ్నుడు మధురకుఁ బోయెను. పండ్రెండేడ్ల తరువాత మఱల నయోధ్యకు తిరిగినచ్చెను. వాల్మీకి యాశ్రమంబున మఱల దిగెను. అప్పుడు లవ కుశులు రామాయణము పాడినారు. శత్రుఘ్నుడు ఆ పాటవిని మాటాడలేదు. వారినిగూర్చి ఋషి నడుగ లేదు.

“గాన కోవిదుల జాడ లెఱుంగ గదయ్య మఱానిచే, నన్న నదేమొ గూడ దనె నాతని వెంబడి వచ్చువారితో, మన్నన నేర్వడో లనణ మర్దనుఁ డాగతి నేల పల్కెనో”-మఱల తోటకవృత్త ముండెను.

శత్రుఘ్నుడు అయోధ్యకు వెళ్ళి తిరిగి మధురకు పోయెను. కుశలవుల సంగతి అన్నగారితో చెప్పనేలేదు సరిగదా “మధురకేగెడి నాడును, మధుర వీడి మరలి వచ్చెడి నాడును, మార్గమందు విడిసి యుండెను వాల్మీకి వీటియందు, విడియ డేలొకొ మరలి తావెడలు

నాడు” “అగ్రజుని వీడి మధురకు నలుగు త్రోవ, రాముసతి యున్న వాల్మీకాశ్రమము లేదా, జ్ఞప్తికిని రాదా! గంతవ్య సరణి కాదా, తెలియగా రాదు శత్రుఘ్ను తలపడేమొ” ఈ ఘట్ట మిట్లు వ్రాయుటలో ఈ కవి తన యపారమైన ప్రతిభ జూపించెను.

మఱి యితరమైన ప్రతిభలు కావ్యమంతటను పుష్కలముగా నున్నవి.

ఆశ్వాసాంతాది పద్యములు తెలుగు కవులందఱు సంబోధన కోసే తీస్తురు. ఈ కవి మఱి యొక మార్గమున తీర్చెను. అవి యన్నియు ఆచార్యులవారి భక్తి భావములే. ఈ పద్యములు వేరే యొక భక్తుని కథ. ఇట్లు వ్రాసిన వారు మఱి యింకొక్కరే గలరు. శ్రీ కూచి నరసింహము పంతులు గారు తమ “గౌరాంగ” చరిత్రలో నిట్లు చేసిరి.

గోవిందాచార్యుల వారు రాజకీయ వేత్త. దేశనాయకుడు. స్వార్థత్యాగి, భక్తుడు. ఈ లక్షణము లన్నియు వీరి కావ్యము నిండ కనిపించుచునే యుండును. రామచంద్రుడు “ఏకాంత మునం దుపాంత నృప ఘట్టన శక్తులు తూచి చూచెడున్” “ద్రవ్య కరకానన నదీ నదంబు లరసి” పెంపుచేయును. (విహారాశ్వాసమున
తాముఁడు సీతను వదలి పెట్టగా బ్రాహ్మణులు పండితులు శ్రీరాముడు చేసిన పనిని గూర్చి మాటాడుదురు. ఆ ఘట్టమంతయు లోక నీతితో నిండియున్నది. నీతియు ధర్మమును కలియవు. లోకయాత్రకు నీతి యవసరమే. రాజనీతి రాజ్యముకొరకు. నీతియు అసత్య మార్గమును రెండు నొకటియే. నీతినిబట్టి సీతను వదల కున్నచో రాజ్య సంపాదము కాదు. ” (వియోగాశ్వాసమున)

ఈరీతిగా సనేకములైన లోకజ్ఞానముతోఁ గూడినవియు, స్వకీయ రాజకీయ వేత్తత్వము విశదపరచునవియు ఘట్టములు గలవు.

ఈ రాజనీతి పేతృత్వమే గాక కవికి బహిష్కార శాస్త్ర పాండిత్యము కూడ గలదు. సర్వశాస్త్రములు కావ్యమున కంగవలగుట వలన వీరి యితర శాస్త్ర పాండిత్యము కావ్యమున కలంక ప్రాయముగా నున్నది. జ్యోతిష శాస్త్ర ప్రశంస కూడ నీ కావ్యమునందు గలదు. (వియోగాశ్వాసమున)

వీరికిఁగల కవితా ప్రతిభ సామాన్య కవుల కందునది కాదు
ప్రతిభ యనునది యొక్కొక్కభావమును క్రొత్తక్రొత్తగా చెప్పించును సీతారాములు వియోగా త్పర్వము వన విహారము చేయుచుండగ “కాలగర్భమునం దేమి కలదో వారు ముద్దు ముచ్చట లుత్తరముగియు రీతి ననుభవించిరి” ఈ సూచ్యార్థ సూచనము భవభూతి మార్గమునం దున్నది. (విహారాశ్వాసమున)

ఇంతకంటె నెక్కువైనది యింకొకటి. రాముఁడు సీతకు ఋష్యాశ్రమము చూచుట యన్న కోరికను వరముగా నిచ్చెను. “కాని మానస మేలకో కలవర పడి” మానము వహించెను. “వరము లిచ్చి వ్యసన మొందుట యిట్లాకు వంశ విధమొ” ఈ పద్యము నందలి భావము బహ్వర్థ తాడనము చేసి యాస్వాద్య మగుచున్నది. దశరథుఁడు కైకకు వరమిచ్చి వ్యసనము పొందెను. రాముఁడు సీతకు వరమిచ్చి వ్యసనము పొందెను. ఈ యర్థము లూరకే తగులాచున్నవి. అసలర్థ మిదికాదు. రాముఁడు ఆ వరఫలితముగా కొన్ని దినములైన సీతను వదిలి యుండ వలయునన్న విచారమో! గాబోవు నాపడ యొక్క సూచనయో! ఇదియు గాక రాముడు భగవంతుఁడన్న భావమో! కవి మనస్సులో నీవాకము బింబించుచున్నది. (విహారాశ్వాసమున)

వాల్మీకి యడవిలో సీతాదేవిని జూచి “దశ దిగ్భరిత కీర్తి రథ సమ్రాట్ స్నుషా తల్లజంబ సుస్వాగతంబు” ఈ మొదలైన సీస పద్యము కలదు. ఇట్లు వాల్మీకిచేత సీతకు స్వాగత మిప్పించిన కవి లేడు. (వియోగాశ్వాసమున)

ఈ కావ్యమంతయు నిట్టివి, యనేకములును కవియొక్క ప్రతిభా ద్యోతకములుగా నున్నవి.

కవి యీకాలము వాడు. ఈ కాలము పూర్వకాలపు భారత భాగవతములందలి యనేక విషయములను వివదించుచున్నది. రాముడు దేవుడు కాదనుచున్నది. రాముడు చేసిన చర్యలన్నియు నధర్మమనుచున్నది. ఈ భావములన్నియు భక్తుడైన యీ కవి మనస్సునందు గగ్గోలుపడుచునే యున్నవి. ప్రత్యేకముగా “శంబుకవధ” యీ కవి మనస్సును కలచి నట్లేయున్నది.

“శుద్ధ చరిత్రుడు శంబుకుండు మా రాముఁడు చాపగాదగు నరాతి నరుండొ... యాతతాయయో! యీకథ యేగతిన్ రఘుకులేందుని జీవిత గాథ మార్చునో” యని తన కాలపుభావమును వివరించెను. “లోకసుపాలన మిట్టిదన్నచో” లోకులు విశ్వసించురా యని యీయన యనుమానము. “కృతయుగధర్మ మట్టిదిగాన అట్టి ధర్మమూనితివా రామ” యని సంబోధించెను. ఇది యంతయు జూడగా కవి యాధునిక భావములచేత తాడితమైన బుద్ధిని మఱల నిలబెట్టుకొన్నట్లు కనిపించును. సుతోదయాశ్వాసమున

మఱియొక్క విషయము. హనుమంతుడు శ్రీ రామచంద్రుని స్తోత్రముచేయుచు “రాముడు సర్వరసధాము” డని చెప్పుచు అద్భుత శృంగార కరుణ హాస్య రౌద్ర శాంత వీర భీభత్స భయానకరసములు చెప్పుచు భక్తిస్నేహవాత్సల్య రసములుగూడ చెప్పెను. భక్తి స్నేహ వాత్సల్యములుగూడ రసములని చెప్పటలో నీ కవి విశేష వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాడు. భక్తి రసమని నేటి పండితులు కొందఱు జగన్నాథ పండితుని ననుసరించి వాదించుచున్నారు. కావచ్చును. విభావాను భావముల కల్పనచేత స్నేహవాత్సల్యములు గూడ రసములు కావచ్చును. ఇది యంతయు ప్రతిభా విశేష సంపన్నము.

ఈకవి ప్రకృతి పరిశీలన చక్కగాఁ జేయగలవాడు. “మళ్ళ
కేగెడి కాపు కాళ్ళకు తొడిగెడి కిట్టు చెప్పల జోళ్ళ కిట్టుకిటులు, లలి
వాకిళ్ళుల నూడ్చి కలయంపి చల్లనొ కాంతల హస్తకంకణ రవమ్ము”
మొదలైన వర్ణనము కవియొక్క యాంధ్రత్వమును చాటుచున్నది.

ఇట్టి బహుగుణ భూయిష్టమైనదియు, శ్రీ రామచంద్ర కథా
త్మకమై, మోక్షదాయయు నగు నీ కావ్యమునకు నన్ను పీఠిక వ్రాసి
పెట్టుమని యడుగుట నా యదృష్టము.

ఇంకొక్కటియే మాట. ఇందలి పూర్వగాథా రచనము-
గాయత్రీ రామాయణమువలె నున్నది. అందలి చివరి యైదుపద్యములు
భాగవతములోని నారాయణ కవచమును స్మృతికిఁ దెచ్చుచున్నవి.

బె జ వా డ }
21—2—1942

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

విషయసూచిక

విషయము

పేజీ

కృతినమర్పణము	...	3
పండితాభిప్రాయములు	...	గీ-౧౭
గ్రంథకర్త మనవి - ప్రథమముద్రణము	...	౧౮
డిటో - ద్వితీయముద్రణము	...	౨౦
తొలిపలుకు	...	౨౨
ప్రీతిక	...	౨౭
ఇష్టదేవతా ప్రార్థనము	...	1
పూర్వగాథ	...	3

వి హా రా శ్వా స ము

సాకేతవర్ణనము	...	6
రామరాజ్యము	...	7
మునుల రాక	...	9
బంధు మిత్రుల వీడ్కోలు	...	11
రాముడు సుగ్రీవాదుల బహూకరించుట	...	15
హనుమంతుడు రాముని భజించుట	...	17
పుష్పక విమానపు రాక	...	21
సీతారాముల విహారము	...	22
రాముడు సీతకు వరమిచ్చుట	...	25
ఆశ్వాసాంతసద్యములు	...	25

వి యో గా శ్వా స ము

రాముడు కొలువుండుట	...	27
భద్రుడు లోకాపవాదము చెలుపుట	...	29
సోదర సమావేశము - రాముని యాన	...	30
సీతా వియోగము	...	34
లక్ష్మణుడు సీతకు రామాజ్ఞా చెలుపుట	...	38
సీతా విలాపము	...	38
సీతా సందేశము	...	40

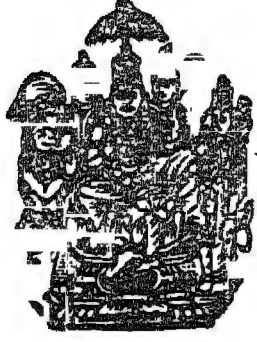
లక్ష్మణుండు మరలిపోవుట	...	41
సీత వాల్మీకి యాశ్రమముఁజేరుట	...	41
లక్ష్మణ విలాపము	...	46
సుమంతుఁడు రాముని జాతక ఫలములఁ దెల్పుట	...	46
లక్ష్మణుఁడు శ్రీరాముని నూరడించుట	...	48
పండిత విమర్శనము	...	50
ఆశ్వాసాంతపద్యములు	...	54
సు తో ద యా శ్వా స ము		
శ్రీరాముని పేరోలగము - మునుల రాక	...	56
మునులు లవణుని గాధ రామునకుఁ దెల్పుట	...	57
లవణునిఁజంప శత్రుఘ్నుఁడు నియోగింపఁబడుట	...	58
శత్రుఘ్నుని మధురాప్రయాణము	...	60
శత్రుఘ్నుఁడు వాల్మీకాశ్రమముఁ జేరుట	...	62
కుశలపుల జననము	...	63
లవణ సంహారము	...	64
శత్రుఘ్నుఁ డయోధ్యకు మరలుట	...	66
శత్రుఘ్నుఁడు వాల్మీకాశ్రమమున విడియుట	...	66
శత్రుఘ్నుఁడు రామాయణము వినట	...	68
శత్రుఘ్నుఁడు రామునిఁ జేరుట	...	68
శత్రుఘ్నుఁడు మధురకు వెడలుట	...	69
శంబుకుని వధ	...	70
రాముఁ డగస్త్యాశ్రమముఁజేరుట	...	73
ఁచూగ నిర్ణయము	...	74
ఆశ్వాసాంత పద్యములు	...	78
ని ర్గ మ నా శ్వా స ము		
అశ్వమేధ యాగము	...	79
కుశలవ గానము	...	81
కుశలపులచే రాముఁడు పాడించుట	...	82

వాల్మీకి కడకు రాముని రాయబారము	...	85
సీతా శపథము	...	86
సభ్యుల విమర్శనము	...	91
రాముని శోకము	...	100
రాముడు భూదేవిపై గోపించుట	...	101
రామునకు బ్రహ్మ సందేశము	...	102
భూదేవి సమాధానము	...	103
రాముడు కుమారులతో నయోధ్యుజేరుట	...	104
ఆశ్వాసాంత పద్యములు	...	104

పునస్సంయోగాశ్వాసము

రామరాజ్యము - ప్రజల తృప్తి	...	106
రాముని తల్లుల పరలోక యాత్ర	...	107
సుగాజ్యసాపనము	...	108
యముని రాక	...	109
దుర్వాసుని రాక	...	111
లక్ష్మణుని పరలోక యాత్ర	...	113
కుశలవ పట్టాభిషేకము	...	115
పౌరుల కోరిక	...	116
శత్రుఘ్నుఁ డయోధ్యుజేరుట	...	118
రాముడు వరంబు లొసంగుట	...	119
శ్రీరాముని మహాప్రస్థానము	...	121
ఆశ్వాసాంతపద్యములు	...	124
అంకితము	...	124
ఫలశ్రుతి	...	128
మంగళమహాశ్రీవృత్తము	...	129

తప్పొప్పుల పట్టిక పుస్తకాంతమున

శ్రీ సీతాలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్న హనుమత్
సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

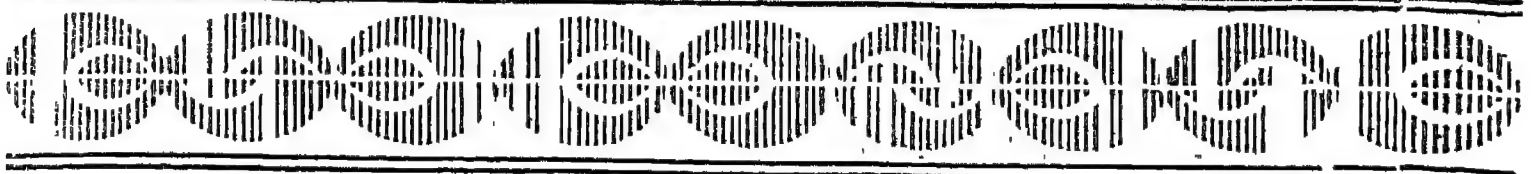
శ్లో. కాలామౌఢ్యధర కాన్తికాన్త మనిశమ్, వీరాసనాధ్యాసితమ్
ముద్రామ్ జ్ఞానమయీమ్ దధాన మపరమ్ హస్తామ్బుజమ్ జానుని
సీతామ్ పార్శ్వగతామ్ సరోరుహకరామ్ విద్యున్నిభామ్ రాఘవమ్
పశ్యంతమ్ మకుటాజ్ఞదాది వివిధా కల్పోజ్జ్వలాజ్ఞమ్ భజే॥

శ్లో. చరితమ్ రఘునాథస్య । శతకోటి ప్రవిస్తరమ్
ఏకైకమక్షరమ్ ప్రోక్తమ్ । మహాపాతకనాశనమ్॥

శ్లో. రామాయ రామభద్రాయ । రామచంద్రాయ వేదసే
రఘునాథాయ నాథాయ । సీతాయాః పతయే నమః॥

ఓమ్

శ్రీరామాయనమః

గో వింద రామాయణము

ఉత్తర రామచరితము

ఇష్ట దేవతా ప్రార్థనము

ఉ. శ్రీనిధియై, యనాది చిద ♦ చిత్సద సన్మయ మాతృదేవియై
భాను సహస్రమండల వి ♦ భా ప్రతిభాసిత మూర్తి గల్గియున్
జానగు మోమున న్మధుర ♦ శాంత మృదూక్తులఁబల్కుబాల, నా
మానసమందు నిల్చి యభి ♦ మానముతో సుకవిత్వ మిచ్చుతన్. 1

శా. శ్రీ కృష్ణాతటినీ తటిం గల గిరిన్ ♦ జిన్నాత్ర గూపంబునన్
*లోకత్రాణనదీక్ష వెల్లెడి జగ ♦ హ్లోకన్ గృహమాతృకన్
రాకాచంద్రనిభాననన్, గనక దు ♦ ర్గన్ గాంచి పూజింప, నే
కైకాత్మన్ బెజవాడకుం జనితి నే ♦ నేకాకిగా భక్తిమై. 2

ఉ. తొల్లిటితల్లి మా కనక ♦ దుర్గ వసించు నగ్రాగమెక్కి, యా
సల్లలిత స్వరూపము ప్ర ♦ శాంతికర మృఘనాశనమ్ము, నా
యుల్లము సల్లవింపఁ గని ♦ యూర్జిత పాప నివృత్తిఁ జెంద సం
పుల్లలతాంత కుంకుములఁ ♦ బూజలొనర్చి నివాళు లిచ్చుచున్. 3

ఉ. అంబకు మ్రొక్కి, తచ్చుభ ప ♦ దార్చిత కుంకుమరేఖఁ దాల్చి, కృ
ష్ణాంబు సమీపస్నేకతమ్ము ♦ నందు మెయిన్ శ్రమదీర వాల్చి, డెం
దంబున నాదు జన్మఫలి ♦ తంబు దలంచుచు నుంటి శుక్రవా
రంబున నీశ్వరాబ్ధ నవ ♦ రాత్రుల నొండొక రేయి నొంటిమై. 4

తే. అల్లనల్లన స్మృతి దప్పి ♦ యంతలోన
బాల తలఁ పాత్మలో నిండి ♦ పరిణతిఁ గన,
శబ్దశక్తి నుపాసన ♦ సలుపఁ గోర్కె
పోడమి శ్రీరామకథ వ్రాయఁ ♦ బూనినాడ.

5

ఉ. వ్రాసితి నాదియందుఁ గడు ♦ భక్తిని గాంధిమహాత్ము తత్త్వమున్,
వ్రాసితి దాస్యబంధగత ♦ భారతదేశ మహార్థశాస్త్రమున్,
వ్రాసితి భారతీయ పర ♦ రాజ్యవిధాన విపచ్ఛరితమున్,
వ్రాసి తరింపనెఱు నికఁ ♦ బార్థివరాము పవిత్ర కావ్యమున్.

6

ఉ. తిక్కన వ్రాసియుండె మును ♦ దియ్యని మాటల మాటఁగట్టి, పే
రెక్కిన పాపరాజు రచి ♦ యించె సమాసములన్ ఘటించి, వే
టొక్కఁడు వ్రాయఁగాఁ దగునె ♦ యుత్తరకాండముఁ గావ్యరీతి? నే
నొక్కఁడ బూనుకొంటి మఱి ♦ యొక్కరు తొక్కనిఫక్కినేటికిన్.

7

తే. భక్తిరసముఁ బునాదిగాఁ ♦ బ్రబలఁజేసి
కరుణరస కావ్య సౌధంబుఁ ♦ గట్టువాడ
జానకీ రామ లక్ష్మణుల్ ♦ దీనియందుఁ
గాపురముఁ జేయుచుండ్రు స్వ ♦ కర్మఁ జిక్కి.

8

తే. ఎడతెగని స్వీయదుఃఖాబ్ధి ♦ నీదులాడి
ధీరుడగు రాముడే కడ ♦ తేరఁ డాయె !
జానకీ రాఘవుల కష్ట ♦ సరణి చదివి
కరుణరసమున నెవ్వారు ♦ కరఁగకుండ్రు !

9

ఉ. రామ పదాబ్జ మంజుల ప ♦ రాగ పరీవృత చిత్త బంభరం
బీమెయి నాట్యమాడఁగల ♦ దీ కవితాసుమ భాసురాటవీ
స్తోమమునన్ సుభక్తి మధు ♦ తుంగతరంగ వివృద్ధ వాహినుల్
దామరతంపరై చెలఁగ, ♦ దానఁ గృతార్థత నొందఁ జాలనే.

10

ఉ. ఒప్పుగ వ్రాసినారు కవు ♦ లుత్తమ రామచరిత్ర మెందఱో
యిప్పుడు నీవుగూడ నది ♦ యే రచియింప విశేషమేమి? యే

గొప్ప ఘటించు నీకనుచుఁ ♦ గొందఱు పల్కఁగవచ్చుఁ గాని, రా
మప్ప చదిత్రమే తగు, ని ♦ హమ్ము పరమ్ము లభింపజేయఁగన్. 11

ఉ. ఊయెల మంచమున్, రమణియున్, విడమిచ్చుటయున్, రసజ్ఞుడున్
హాయిగ మందమారుత ము ♦ నంతముగాఁ బ్రసరించు సాధమున్
బ్రాయము నేల? యొక్క గుణ ♦ రామ పదద్వయ భక్తి గల్గుచో
వ్రాయఁగఁజాలమే, సుజన ♦ రంజకముల్ రసనత్రప్తబంధముల్. 12

చ. సకల కళా విశారదుని ♦ సర్వ రసాత్మకమైన కావ్యమున్
వికల మనన్ సదా, నరుడు ♦ నెంగలియె నెనుదీయఁబోడు; మా
నక నలుసెంచు, మానవుని ♦ నాణెముతోఁ బనిలేదు, రాఘవుం
డొకఁడె దయాసుధాబ్ధి కణ ♦ మొక్కటి చిల్కఁ దరింపఁజాలమే. 13

తే. సకలసంస్కృత సాహితీ ♦ ప్రకటితంబు
సర్వ ధర్మార్థ సంచయ ♦ సంశ్రయంబు
కాళిదా సాది కవికాండ ♦ కల్పకంబు
ఆదికావ్యంబు; తత్కర్త ♦ నాత్మనెఱు. 14

చ. తెనుఁగు కవిత్వమాధురినిఁ ♦ దీసి, బిగిన్ వడగట్టి, మేల్ రసం
బున జిగిజేర్చి, నైజగుణ ♦ భూతికి వన్నెలదీర్చి, యీడు జో
డనఁదగు దేశభాషలను ♦ నాంధ్రిని మిన్నగఁజేసి, కీర్తిఁజెం
చిన సుకవిత్రయంబు నెదఁ ♦ జేర్తు సుధామయ కావ్యసిద్ధికిన్. 15

ఉ. నన్నయ తిక్కనాది కవి ♦ నాథులకుం బ్రణమిల్లి భక్తి, పె
ద్దన్నకు మ్రొక్కి, తక్కుఁగల ♦ యాంధ్ర మహాకవిశేఖరాళికిన్
మన్ననఁదెల్పి, పోతనకు ♦ మానస మిచ్చి రవంతసేపు; నా
తెన్నునవ్రాయువాడ, సుమతిఁ రఘురామమహాప్రబంధమున్. 16

శా. శ్రీ రామామణి సీత గాఁగ భువి నే. ♦ శ్రీశుం డయోధ్యాపురిన్
శ్రీరాముండనుపేరఁ బుట్టి జనులన్ ♦ నేవించి, పాలించి, లో

రామాయణము - ఉత్తరరామ చరితము - ఉత్తరరామ చరితము
 త్యాగార్చనఁ మించె, నా
 శ్రీరామాయణము హరి విభుఁడు * స్త్రీతిఁ బ్రోచు మత్తావ్యముఁ.17

ఉ. భండక యోధుఁడై మునుల * బాంధవుఁడై సుజనాళిఁ బ్రోవఁ గో
 నండముఁ బూనునాఁడు, నిజ * ధర్మము నేర్చినవాఁడు, కాశీ కో
 నండ సహాయ నిర్మథిత * దానవుఁ డధ్వరరక్షకుండు, రా
 మునిఁ, నలక్ష్మణుండు, నృప * పుత్రుఁడు, మాదరినుండుఁగావుతఁ.

తే. అక్షయామోఘ తేజోమ * యాత్మకుండు
 భవుని చాపంబు విజించిన * భవ హరుండు
 ధరణి జామాత, పూత, సీ * తా విభుండు
 సతము శుభముల నిడి మమ్ము * సాకుఁగాత!

19

చ. తన పడఘాళి జాతి నొక * తన్వినీఁగొ నొనరింపఁ జాలియున్
 జనకుని యాన రాజ్యరమ * సర్వము వీడిన త్యాగశీలి, కూ
 ర్మిని గహనాంతరంబునఁ జ * రించి తరించిన పుణ్యశాలి, పా
 నన నఘరామమూర్తి, సిత * బంధురకీర్తిని మా కొసంగుతన్. 20

ఉ. సీతయు, అక్షణుండుఁ దన * చెంత సపర్యల నల్పుచుండ, సా
 కేత నికేతన స్థితిఁ బ్ర * కీర్ణవనాంతర చిత్రకూట సం
 కేతిత భూధరంబున ను * ఖించుచు, మోహితయోగివర్షుఁడై
 ఖ్యాతివహించినట్టి రఘు * కాంతుఁడు తృప్తిని మాకొసంగుతన్.21

తే. ధాత్రిఁబాలింపగా నీవె * తగుదు వంచు
 బదములకు మ్రొక్కు భరతుని * పలుకు వినక,
 పాదుకల నిచ్చి, యాతనిఁ * బంపి నట్టి
 ధీకుడగు రాముఁ డిచ్చుత * దీక్ష మాకు.

22

చ. అసురులఁ జంపుచున్ మునుల * యార్తిని బాపుచు, దండకాటవి
 న్మనలుచు, గృధరాజునకు * నాక మొసంగిన పుణ్యమూర్తి; తా
 మొనవెడి యోగిలిన్ శబరి మెచ్చి * మొసంగఁగ, భక్తభక్తుఁడై
 కొసరిన రామమూర్తి మముఁ * గోరకయే దయతోడఁ జూచుతన్.

ఉ. కాపుము నీవె, *నాకుఁ గడ ♦ గండ్లను బాపుము నీవె, యంచు సు
గ్రీవుఁడు వేడునంతట నె, ♦ కీశ వరేణ్యుని వారిఁ జంపి సు
గ్రీవుని యార్తి బాపిన వ ♦ రిఘుఁడు, రక్షణ దక్షకుండు స
ర్వావసరంబులందు, శర ♦ ణాగతులన్ మముఁబ్రోచుఁగావుతన్. 24

చ. వననిధి దాటి లంకిణి ♦ ద్వారమునందు జయించి లంకలో
జనకతనూభవ స్థని వి ♦ శాంపతి సేమము సెప్పి, యాపె యి
చ్చిన హరువా శిరోమణిని ♦ జెచ్చెరఁదెచ్చి యొసంగు నంజనా
తనయునిఁగూడురాముఁడు సతంబుఁ గృపన్ మముఁబెంచుఁగావుతన్.

ఉ. సేతువుఁ గట్టి వార్షిధికి, ♦ సీత కృశించెడి లంకలో మహా
పాతకుఁడైన రావణునిఁ ♦ బట్టి వధించి, విభీషణార్జ్య సం
ప్రీతిని రాజుఁజేసి, తన ♦ ప్రేమసిఁ గూడిన వీరరాఘవుం
డూతగ, నాంజనేయుఁగొని ♦ యొప్పున మమ్ముఁదరింపఁజేయుతన్

ఉ. వెరులఁ గెల్చి సీతఁగొని ♦ భక్తులు వెంబడిరా, నయోధ్యకుం
జేరి, స్వరాజ్యమంది, నిజ ♦ సేవక సోదర బంధు మిత్ర గా
ద్వార సమేతుఁడైన పరి ♦ పాలితలోక శుభంకరుండు, మా
శ్రీ రఘురామ భూవిభుఁడు ♦ స్వేచ్ఛమెయిన్ వరదుండు గావుతన్.

ఓమ్.

శ్రీరామాయనమః

గో వి ం ద రా మా య ణ ము

ఉ త్త ర రా మ చ రి త ము

వి హా రా శ్వా స ము

సా కే త వ ర్ణ న ము

క. అందంబు ప్రేమ, ప్రేమా

నందంబే సృష్టి కార ✦ ఇంద్రగుండ, బ్రహ్మతీర్థ

సౌందర్య రసాస్వాదన

మందుట జీవులకు ధర్మ ✦ మహాగద; రామా !

28

ః. శ్రీకరమై, శుభదంబై,

ప్రాకట విభవంబు గల్గి ✦ ప్రథిత సుకీర్తి

లోకస్తుతి పాత్రంబై

సాకేతపురంబు దనరు ✦ సరయూతటినిర్ణ.

29

చం. అనిమిషులై ప్రజల్ నృపు ని ✦ రంతరము భజించుటన్, నికే

తనములు మోహనాకృతి సు ✦ ధామయరమ్యములై చెలంగుటన్

గననగు నాయయోధ్య, సుర ✦ కాండము స్వీయపురంబుతో నరే

శునిఁ గొలువన్ మరుల్ గొని వసుంధరకున్ దిగియున్న పోలికన్. 30.

ఉ. ఆ నగరీశుఁ డీ మహి మ ✦ హా మహిమోన్నతుడై, రమాగతా

నూన సుఖప్రసన్నత గ ✦ నున్ సతతంబు, సుకర్మ యుక్త వి

జ్ఞానమయేంద్రియేచ్ఛకు వ ✦ శంవదుడై పరిపాలనా క్రమం

బూను; బ్రహ్మనురక్త హృద ✦ యోజ్యుల సత్య పరాక్రమంబునన్.

రా మ రా జ్య ము

ఉ. నమ్మును లోకపాలనము ♦ నన్ జగదీశు ననంత నవ్యయున్;
వమ్మని యెంచబోడు నిజ ♦ పౌరుషమున్ బనిఁ బూను పట్ల; య
త్నమ్ము ఫలింపకున్నను ♦ యధావిధిఁ గార్యము నల్పుఁగాని చి
త్తమ్మునఁజింతనొందఁడు; స ♦ దా జయకర్ముఁడు ప్రాప్తరాజ్యఁడై.

శా. ప్రాతఃకాలమునందె లేచి విధులన్ ♦ బ్రారంభమున్ జేయు, సు
స్నాతుండౌచుఁ ద్రిసంధ్యలందు నెరపున్ ♦ శాస్త్రోక్తకర్మంబు, లో
కాతీతంబగు భక్తిఁ దల్లులకు దా ♦ సోహమ్మనున్, సంతత
ప్రీతిన్ భాతలఁ జీరి వారి సుఖ మే ♦ వేళన్ విచారించెడిన్. 33

ఉ. మంతన ముండు నిత్యమును ♦ మంత్రులతో నృపకర్మ సల్ప, నా
వంతయు మంతనంబు నెపు ♦ డన్యులకున్ దెలియంగనీడు, సా
మంత నృపాళి నెల్లర స ♦ మానముగా దయఁ బ్రోచుచుండు, నే
కాంతమునం దుపాంత నృప ♦ ఘట్టన శక్తులు తూచి చూచెడిన్. 34

చ. గురుని వసిష్ఠునిన్ సతముఁ ♦ గొల్చుచు ధర్మము నేర్చుచుండు, నే
మఱక యెఱుంగు నెట్ల జన ♦ మాన్యులఁగూడి ప్రజాసుఖమ్ము; మై
మఱవఁడు, స్వీయబాహుబల ♦ మార్గణ శక్తులెయెంచబోడు, భూ
సుర మునిముఖ్యులన్ దనుపుచున్ గ్రహియించును గర్మధర్మముల్.

తే. అర్థ సముపార్జనా రీతు ♦ అర్థ శాస్త్ర
కోవిదులఁగూడి చర్చించి ♦ కొఱతఁజెందఁ
డార్థికంబునఁ, గోశంబు ♦ నరయు చుండి
వ్యయమునకుఁ బూనుఁ బాత్రత ♦ ననుసరించి. 36

తే. ద్రవ్యకర కానన నదీ న ♦ దంబు లరసి
పెంపుఁ జేయుచుఁ గాపాడి ♦ పెంచు చుండి
ప్రజల సిరి నెంచి; కరము ని ♦ ర్ణయము సేసి
యర్థ ధర్మంబు లొండొంట ♦ నభిలషించు. 37

క. తడ వొనరింపఁడు దర్శన

మిడఁగా నే వేళనైన * నేరికి నైనన్

జడియకు పాలితు లెన్నఁడు

నొడయనితోఁ గష్ట సుఖము * లున్నవి తెలుపన్.

38

తే. అదను దప్పక విధిఁదీర్చి * ముదముఁ గూర్చు

నతఁడు, మితభాషి యయ్యుఁ బ్రీ * యం వదుండు

క్షితి పతులతోన నెల్ల రా * శ్రితులె కాని

పగతు రనువారు లేకు భూ * పాల మణికి.

39

తే. బీద సాదల దయతోడ * నాదరించు,

న్యాయ మొనఁగూర్చుపట్ల ధ * నాధ్యు లన్నఁ

బక్షపాతంబుఁ జూపఁడు, * పరమ నియతిఁ

దాత దండ్రుల తెరువున * ధరణి నేలు.

40

తే. ఆడి, మాటను దప్పెడి * వాఁడు గాఁడు,

విల్లు గురిపెట్టఁ డొకమాత్రఁ, * బెట్టె నేని,

రామబాణం బమోఘంబు; * రామరాజు

ప్రథితగుణవ ర్తి, ధ్రువకీ ర్తి, * రామమూర్తి.

41

తే. రాముఁడు చతుష్పదంబు ధ * ర్మంబు నడుప

సకల జగదేక శాశ్వత * శాసకుండు

నాఁగఁ బంచభూతంబు ల * నారతంబు

సహజ ధర్మంబు మీరక * సంచరించు.

42

తే. రాఘవ యశో లతాళి దు * ర్గమ దిశాళి,

బహుళ సుమ పరీమళ భార * వహతఁ గనియుఁ,

బవనుఁ డేవేళ గతి విలం * బంబుఁ గనఁడు

జనము సుఖయింప వీచుఁ బ్ర * శాంతవృత్తి.

43

*అతల కుతలంబు లెప్పు డ * న్యోన్యమైత్రిఁ

మెలఁగుచుండుటఁ గాలంబు * మీరిపోక

వాన గురియును లోకంబు ♦ వర్ధిలంగ
నచట నతివృష్ట్యానావృష్ట్యు ♦ లసలే లేవు.

44

తే. ఇల్లు లేనట్టి నిరుపేద ♦ లెవరు లేరు,
పాడి పంటలు కొఱవడు ♦ వారు లేరు,
జల సమృద్ధియుఁ బశుపక్షి ♦ జంతు వితతి
గలవు ప్రజకెల్ల సంతృప్తి ♦ కరము గాఁగ,

45

తే. స్థిర సుఖంబునఁ జిరకాల ♦ జీవులగుచుఁ
దనువు జీర్ణించి, ప్రకృతి సి ♦ ద్ధముగఁ బ్రజలు
కాల ధర్మంబుఁ గాంతు, ర ♦ కాలమరణ
భయము నొందరు శ్రీరామ ♦ పాలనమున.

46

తే. “కలహ” మనుపల్కు “ప్రణయ” సం ♦ గతినిఁబొంది
దృఢపతులయందె సుంత యూ ♦ హింపనగును ;
గర్భవతి గాని యిల్లాలు, ♦ కాన్పులందు
నెగుడు దిగుడులఁ గను పత్ని ♦ యెందులేదు.

47

తే. అత్త కోడండ్ర కా నీమ ♦ సరిది తగవు.
లచ్చికిని శారదకు మైత్రి ♦ లభ్యమయ్యె.
కలిమియే గాని మఱి లేమి ♦ గానరాదు.
చదువు సంధ్యలు గలవారు ♦ సకల జనులు.

48

ము ను ల రా క

ఉ. ఈగతి రాజ్యమేలు ధర ♦ ణీశ్వర రాఘవు దర్శనార్థమై
యోగులు రాజమందిరము ♦ నొయ్యనఁజేరఁగ రాజసేవకుం
డేఁగి ప్రణామముల్ సలుప ♦ నెల్లరకున్ “సుఖమ” స్త టంచ స్వీ
యాగమనంబు వారు ప్రతిహారిని ♦ తేనికిఁ దెల్పుఁగోరినన్.

49

తే. ప్రణతి సల్పుచుఁ బ్రతిహారి ♦ రాఘవునకు
మునుల రాక నెఱింగింప ♦ భూవిభుండు

వారికెదురేగి, తోడ్కొని * వచ్చి మ్రొక్కి
యర్ఘ్యపాద్యంబు లిచ్చె న * యంబు మీర.

50

చ. మునులను దోడితెచ్చి, ముడ * ముంగనునట్లుగ, నర్హరీతులన్
గనకమయాసనంబులను * గ్రాలెడు చిత్రకుశాసనంబులన్,
వినయముతోడనిచ్చి, రఘువీరుడు “మీకు శుభమ్మూలొక్కొ! మీ
ననములు నిర్భయంబులొక్కొ! భద్రమె శిష్యులకున్ సతం” బనెన్. 51

చ. వనజభవాది దేవగణ * వందిత ! తావకదోర్బలంబునన్
మునులు సుఖస్థితుల్ గని యపూర్వతపంబున నున్నవారు రా
నణువధజేసి, సీతగొని * వచ్చి, సుఖంచెడి*నిన్ను, మే మయో
ధ్యను దిలకింప నోచితిమి, * ధన్యులు మావలె శిష్యులెల్లరున్. 52

ఉ. భూవర ! శౌర్యధైర్యగుణ * మూర్తివి! నీ గుణదర్ప సంపదన్
జావదొ లోకభీకర ని * శాచరయోధగణంబు! వారిలో
రావణ కుంభకర్ణుల దు * రమ్మున దున్నిన దానికంటె, నా
రావణిఁ జంపుటే† ఘనత * రమ్ము, విరోధి పటిష్ఠుడౌతడే. 53

ఆ. ఇంద్రజిత్తు శక్తి * కెవ్వారు సరిరారు
తండ్రి కంటె వాని * తపము ఘనము
మాయ రణము నందు * మహితుడౌ వానిని
జంప వశమె భూత * సంఘమునకు ? 54

తే. నీవె వధియింపఁ జేసితి * నేర్పు మీర
విస్మయంబంద లోకము * వీరరామ !
ఇంకమాకేమి భయము లో * కేశ ! యిప్పుడు ?
సాధు రక్షణ దక్ష ! వి * శాల వక్ష !

క. అనుచున్ మునితతి వలుకఁగ,
జనపతి కడుమోదమంది, * సాకల్యముగా 55

* పాతాంతరము : మిమ్ము

† పాతాంతరము : ఘనతర, మృసమాన విరోధి యాతడే.

విన నుత్సహించె, రావణి

జనకుని మించిన విధంబు ♦ సమరములోనన్.

56

ఉ. రామనృపోత్తముండు, ముని ♦ రాజుల నీగతిఁ బృచ్ఛసేయ, వా
రా మహనీయుఁ గుంభజు నియంత్రితఁజేయ, నగస్త్యమానిశ్రీ
రామున కంతటన్ దెలిపె ♦ రావణ రావణి జన్మగాధలన్
నేమము, మంత్రముం, గలిగి ♦ నేర్చిన వారి తపోబలాదులన్. 57

తే. సభనుదీర్చి, పులస్త్య వం ♦ శక్రమంబు
సర్వమాలించి, పావని ♦ జన్మ మరసి
తండ్రి తాతలు ధన్యతఁ ♦ దనిసి రనుచు
మునుల రాకకు, రాముండు ♦ ముదము దెల్పి.

58

ఆ. విన్నవించె భక్తి ♦ విరియంగ ఋషులతోఁ
దనకు దర్శనంబుఁ ♦ దఱచుగ నిడ;
నధ్వరంబు సలుప ♦ నభిమతం బెఱిగించి
మునుల రాకఁ గోరి ♦ వినయమొప్ప.

59

తే. సంయములఁ బంపి సభనిల్పి ♦ సంధ్యవార్చి
సంజకెంజాయ మెల్లన ♦ జారువేళ
నృపతిధర్మంబు సర్వంబు ♦ నెఱపి రాముఁ
డంతిపురమున కేగెఁ బ్ర ♦ శాంతుఁ డగుచు.

60

బంధుమిత్రుల వీడ్కోలు

ఉ. ఈవిధి రాజ్యభారము వ ♦ హించిన యాది దినంబునుండియున్
భూవరుఁడేలు రాజ్యమును ♦ భూపతు లెందఱొ గొల్వ; సన్నిధిన్
సేనకబృందముల్ నిలిచి ♦ సేవ యొనర్పఁగ; మంత్రి పుంగవుల్
రావణసోదరుండుఁ గపి ♦ రాజు, భజించుచునుండ నిత్యమున్. 61

చ. దినకర వంశ మున్నతికిఁ ♦ దెచ్చిన రాముని గాజ్య దీక్షలో
జనపద రాష్ట్ర దేశ జన ♦ సంతతి సంతస మందునట్లుగాఁ

జనియెను జాలనాళ్లు; రఘు ♦ చంద్రుడు గొండొకనాడు బల్కెనో
జనకమహీపతీ! యనఘ! ♦ సాకుదు వీవెగదా! మమున్ దయన్. 62

ఉ. మీ మహిమంబునంగద! య ♦ మేయబలుండగు వైరిఁ జంపి; నే
నీ మహి నేలుచుంటి హృద ♦ యేశ్వరి సాధ్విని సీతఁ గూడి; మీ
రో, మహితాత్మ! సత్యరతి ♦ నుర్వినిఁ బాలన సేయువారు, మీ
భూమిని వీడి చాలదిన ♦ ముల్ గతియించె, జనన్ దలంతురో? 63

తే. అతుల వినయమ్ము మీరఁ, బి ♦ యమ్ము దనర,
జనక నృపు, రత్నములఁ బూజ ♦ సలిపి భక్తి,
భరతుఁ డరుదెంచు మీతోడఁ ♦ బయనమందు
ననెడి శ్రీరాముఁ గాంచుచు ♦ జనక నృపతి. 64

క. వీరా ! నీ దర్శనమును,
నీ రీతి నయమ్ము, ముదము ♦ నెఱపెను మనమం
దీ రత్నంబుల, దుహితలు
మీరును గొన నర్హులంచు, ♦ మించిన వేడ్కన్. 65

తే. రత్నముల నిచ్చి తిరిగి శ్రీ ♦ రామ పతికి,
జనకుఁ డేగెను నిజ పురి ♦ సాక, నపుడు;
రామచంద్రుడు, కేకయ ♦ రాజనరుని
యోగ్యమగురీతి మణుల బ ♦ హూకరించె. 66

తే. మాదు రాజ్యంబు, మేమును, ♦ మాదు సిరియు,
మీ యవియ కావె; మా దిక్కు ♦ మీరె సుండి,
యరుగు దెంచితి రెన్నో నా ♦ శ్లయ్యె మీర,
లచటఁ దండ్రీ వృద్ధుండు మి ♦ మ్మాత్మఁ దలఁచు. 67

తే. చనఁగ నెంతరె సౌమిత్రి ♦ సాగనంపు
ననుచు రఘురాజు మ్రొక్కఁ గై ♦ కమ్మతోడు
మరల రాఠాజున కెఱంగి ♦ మణుల నిచ్చి
వెడలె లక్ష్మణుం డాతని ♦ వెంట నరుగ. 68

శా. “లంకాధీశ్వరుఁ జంప, నాలమునఁ దో ♦ డ్పాటున్ బ్రసాదింప, ని
శృంకన్ వచ్చితి వీ వయోధ్యకిటు; నీ ♦ శౌర్యంబు నెయ్యంబు లా
టంకంబుల్ గననేర వెన్నఁడును, రా ♦ డ్వంశోత్తమా ! సద్గుణా
లంకారా!” యని రాజరాజు పలికెన్ ♦ శ్లాఘించి కాశీశుశోన్. 69

తే. “శౌరణాలంకృతమ్ము ప్రా ♦ కార యుతము
దివ్య భాగీరథీ స్రవం ♦ తీ వృతమ్ము
వారణాసీ పురమ్ము త్వ ♦ త్పాలితమ్ము”
అని నుతించుచుఁ గాశీశు ♦ నంపె తేఁడు. 70

తే. భరతు పిల్పున మున్నూరు ♦ ధరణి విభులు
దనుజ మర్దన మొనరింపఁ ♦ దలఁచి మున్ను
వచ్చియుండి రయోధ్యకు, ♦ వారిఁ గాంచి,
పార్థివశ్రేష్ఠుఁ డిట్టులు ♦ పలుకఁ దొడఁగె. 71

చ. “అపహృతయాట సీత, భర ♦ తాజ్ఞను రావఁబుతోడి పోరికై
నృపకుల చంద్రులార! ధర ♦ ణిన్ విధి తప్పక యేలుచుండియున్
గృహ నిట కేగుదెంచితిరి ♦ డ్దేమమ? పెద్దయుఁ గాలమాయె, మీ
రిపుడు స్వరాజ్య సీమలకు ♦ నేగఁదలంతురొ హర్ష చిత్తులె ? 72

తే. మీ బలిమి కలుములె మాకు ♦ మేర లేని
ధైర్య మొనఁగూర్చె నెల్లెడ; ♦ దైత్యనాథుఁ
ద్రుంప నేను నిమిత్తమా ♦ త్రుండ; మనదు
ప్రేమ వల్లరు లీరీతి ♦ వృద్ధి యగుత” 72

కం. అనుడు నృపేంద్రునిఁగని కడు
మనముల హర్షంబునొంది, ♦ మానవ నాథుల్
వినయము జతఁగొను తమిళోఁ
జనవుగఁ గీర్తించి రిట్లు ♦ సరసోక్తులతోన్. 74

చ. “అరులఁ బ్రచండ భండనము ♦ నందు గతాసులఁజేసి, వెండి నీ
పురమున కేగుదెంచితివి ♦ భూసుతఁ గూడి సురక్షితంబుగా

వరలుచు, మా యదృష్ట మిది † పార్థివరామునిఁ గన్నులార నే
మరసితి మిన్నినాశ్చక్కుఁ గదా! చరితార్థుల మైతి మెంతయున్. 75

మ. భవదీ యామృతదృక్కులన్ దనియు భూ † పాలాగ్రణుల్, ధర్మముల్
జనదాటం దలపోయ లేకు, ప్రజకున్ † సౌఖ్యంబుఁ జేకూర్చి భూ
ధవ ! కీర్తిం గడియింపఁ జూచెదను, న † ద్ధర్మార్థ కామంబులం
దెవరైసన్ నినుఁబట్టి పోయెదను, వే † రేదారియున్ ద్రొక్కకే. 76

తే. నిన్ను సన్నుతిఁ జేయంగ † నేర మయ్య !
ఆత్మలోఁ గొల్తు మయ్య ! ని † న్ననవరతము
సర్వదా నీవె మమ్ముల † సాకుమయ్య !
సెల వొసంగుము పోయి వ † చెప్పద" మటంచు. 77

తే. రాజమర్యాద లొంది రా † రాజు వలనఁ,
దాము తమలోన రామునిఁ † దలఁచుకొనుచు,
నవని యద్రువంగ సకల సై † న్యములఁ గూడి
పుడఁమి పతులెల్ల నిజపురం † బులకుఁ జనిరి. 78

మ. "సురవైరిం గనఁజాల మైతిమి గదా! † చోద్యంబుగా వైరితో
బరిమిఁదంబడి పోర నెంచితిమి, త † ద్భాగ్యంబు వమ్మయ్యెఁబో,
భరతుండుం బిలు పొందఁడాయె నసుర † వ్రాతంబుఁ జెండాడ, దా
శరణ్! నీ కిదిచెల్లు"నంచుఁ దమలో † సైన్యాళి భాషించెడిన్. 79

తే. తోడుగాఁబోయి, రాజుల † వీడి, తిరిగి
భరత శత్రుఘ్న లక్ష్మణుల్ † వచ్చి, తాము
పొంది యుడిన కాన్కల † భూపున కిడి,
తెలియఁగాఁ జేసి రవ్వాని † తెఱఁగు తెల్ల. 80

ఉ. అందము చందముం గల గ † జాశ్వ రథంబులు, దాస దాసికా
బృందము, లాణిముత్తయపు † బేరులు, కాంచనరత్న భూషలున్
వందలు గాఁగఁ దమ్ములు న † భాస్థలి నిచ్చిరి, సార్వభౌముఁ డా
నందముతో గ్రహించె, నర † నాథుల భక్తికి నాత్మమెచ్చుచు. 81

రాముఁడు సుగ్రీవాదుల బహుకరించుట

ఉ. రాజ కులావతంసుఁడు, వి ♦ రాజిత భూషణ కాంతిమంతుఁ డ
న్యాజ కృపాంతరంగుఁడు, ప్ర ♦ భాకరపుత్రకుఁ బిల్చి యిచ్చె వి
భ్రాజిత దివ్య భూషణము; ♦ రాక్షసనాథునిఁ జేరి, కాన్కలన్
రాజులు రత్నహార మిడి ♦ రంజిత జేసె సుధామయోక్తులన్ 82

తే. తక్కుగల యుపాయనములఁ ♦ దనివి దీరఁ,
గపులకును, రాక్షసాళికి ♦ గారవమున
రాఘవుం డిచ్చె, వారలు ♦ ప్రమద మొంది
యొడలఁ దాల్చిరి, తమ నైజ ♦ మొప్పు గతుల. 83

చ. విడువఁగఁ జాలఁడామె రఘు ♦ వీరుఁడు వానరయోధముఖ్యులన్
వడివడి వాలి పుత్రకుని ♦ వాయుసుతున్ దరిఁ జేరఁ దీయుచుం,
దడవొనరింపకుండ సుమ ♦ సంబునఁ గౌఁగిట గుచ్చిగుచ్చి, మై
తొడవులఁ దీసి, మోద భరితుండయి, వారి నలంకరించుచున్. 84

చ. ఇతఁడు త్వదీయపుత్రకుఁ డ ♦ హీనబలాధ్యుఁడు నాదు ప్రేమకున్
జతపడినాఁడు, వాయుజుఁ డ ♦ సన్నిభ మిత్రుఁడు నీకు; నాకొ మేల్
హితుఁడు, సుభూషణావళుల ♦ నిచ్చుట కర్హులు వీరలంచు, భూ
పతి కపినేతతో ననె, స ♦ భాస్థలి వానరు లుత్సహింపఁగన్. 85

తే. అంత సంతృప్తి గనఁజాలఁ ♦ డా నృపుండు
మరువఁ డొక్కరు, నావన ♦ చరుల యందు
వీరులను, శూరులను, బాల ♦ వృద్ధ కపులఁ
బేరు పేరునఁ బిల్చుచుఁ ♦ బ్రయముఁ బల్కు. 86

టి. సఖులు మీరు నాకు, ♦ సర్వ కాలంబును
మరువఁ జాల మిమ్ము ♦ మమతఁ దగిలి,
మీ శరీర చయము ♦ నా శరీరమె సుడి
మీరు, నేను, వేఱు ♦ వేఱు గాము. 87

తే. అని కృతజ్ఞతః దెల్పెడి ♦ యవని విభునిఁ

గూడి, వనచరాళియు దైత్య ♦ కులము వారు

గడపి యుండిరి వత్సర ♦ కాల మెల్ల

భేదమను మాట మఱచి సా ♦ కేత మందు. 88

చం. వనచర రాక్షసాది పరి ♦ వారము, హాయిగ మెక్కి నిక్కుచు

న్దినములు పుచ్చుచున్నతఱి, ♦ నిచ్చలు వారల రాజ్యపాలనన్

మనమున నెంచుచుండి, రఘుమాన్యుడు కొండొక మంచినాడు సూ

ర్యుని సుతుఁబిల్చి, పోదలఁతు ♦ వోయి! స్వరాజ్యము నేలఁగాన నెన్. 89

చ. అవిరళ విస్ఫులింగ నివ ♦ హంతర సంస్థితి కుద్ది యైన యీ

భువి పరిపాలనంబు బుధ ♦ పోషణ దుష్టవిదారణ క్రియా

వివశతఁ జిక్కిచేయుచు, నభేద్యముగాఁ బుర ముంచు, మంత్రులన్

భవ దభివృద్ధినే తలఁచు ♦ వారలజేర్పుము, భాస్కరాత్మజా! 90

తే. వీర లందఱుఁ దలఁప నీ ♦ వారె కారు,

నాకుఁ గడుఁ గూర్చు వారలు; ♦ నీకు హితులు;

అంగదుని, వాయుసూనుని ♦ సమితబలుని,

నలుని, నీలు, సుషేణ మైం ♦ ద గజ గవయు 91

లను, గవాక్ష కుముదులను, ♦ గనుము వీరి.

నేను బ్రత్యుపకృతి సేయ ♦ నేర నెపుడు,

వారి ఋణమందుఁ బడి యుండు ♦ వాడ నిజము,

ప్రియుడ వై యుండు, వారి క ♦ ప్రియము వలదు. 92

శా. అంచున్, రాఘవుఁడంతఁ గీశపతి నా ♦ హ్లాదంబునన్ మెచ్చి, యా

పంచన్ గాంచి విభీషణున్, బుధనుతా! ♦ వర్జించి దుర్మితి, నీ

వెంచన్ రాజ్యము సేయఁగాఁ దగును, ము ♦ న్నీలంక, శ్రీదుండు పా

లించెన్, నేటికి నీకు నే నిడితి సు ♦ శ్లీలంబు, పాలింపుమా! 93

క. ధర్మ నియతి తోడ ♦ ధారుణీపతి యుండు

రాజ్య మందు లేదు, ♦ రాదు కఱవు,

సర్వ కాల మందు ♦ సకల సంపత్తులు
ప్రభవ మొందు చుండు ♦ రాక్షసేంద్ర!

94

ఆ. మఱచి పోకు మయ్య ♦ మమ్మిద్దఱను నీవు
తరణి సుతుడు నేను ♦ దలచు చుండు
మని వచించి, లంక ♦ కా విభీషణు బంపి,
పవన సూను బిలిచి ♦ పలికె నిట్లు:

95

ఉ. పావని! తావకీన గుణ ♦ వర్గము నిస్తుల మీ ధరాస్థలిన్.
నీ విమలాత్మ సద్గురుని ♦ నెయ్యము జూపి భవాబ్ధి నీదఁగా
నావగ నుండు బ్రాణులకు ♦ నమ్మి నినున్ భజియించుచున్నచో,
జీవులు భక్తియోగమున ♦ సిద్ధిని బొందరొ ? ముక్తిజెందరొ! 96

ద్వి. అని రాఘవుం డన ♦ నంజనా సుతుడు
తను వెల్లె బులకింప ♦ దశరథాత్మజుని
పాదంబులను వ్రాలి ♦ భజియించె నిట్లు
మోదంబు భక్తియు ♦ మూర్తిభవింప.

97

సీ. దండంబు దశరథ ♦ ధాత్రీశ వరపుత్ర!
దండంబు పూత సీ ♦ తా కళత్ర!
దండంబు నిరుపమ ♦ త్యాగార్చ నాధార!
దండంబు శాశ్వత ♦ ధర్మ వీర!
దండంబు దుర్మార్గ ♦ దానవ సంహార!
దండంబు ముని హృదం ♦ తర విహార!
దండంబు సంతత ♦ ధర్మపాలన సక్త!
దండంబు నిత్య స ♦ త్య ప్రసక్త!

తే. దండ మాశ్రిత రక్షణో ♦ ద్యుత్కరుండ!
దండ మార్తి నివారణ ♦ ధార్మికుండ!
దండ మవ్యాజ కరుణామృ ♦ త ప్రదుండ!
దండ మాద్యంత రహిత! ని ♦ త్య ప్రభుండ!

98

కం. సత్య పరాక్రమ రామా!

నిత్యము జపించు చుందు * నీ నామం బీ

సత్యం బెఱుగని నోట, న

కృత్యంబా? త్వత్ప్రవిత్ర * కీర్తికిఁ జెఱుపా ?

99

కం. పావన మగు నీ మృదు తను

వే వరలును నాదు కనుల * యెదుటన్ సతమున్,

దేవా ! కసిగందదు కద !

నా వికృత తదేక వీక్ష * ణంబుల వలనన్.

100

ఉ. నీ సుకుమార కోమల వి * నిర్మల పాదము లస్మదీయ హృ

ద్వాసము నొందఁజేయుచు ని * తాంతము మత్కృతపాప * పంకిలం

బేసహవాసమున్ సలుపు * దేమొ యటన్? భవదీయ పాదముల్

వాసి గడింపవో? పతిత * పావనముల్ గద! శుద్ధి వీడునే! 101

కం. నీవే నారాయణుడవు

నీవే మూర్తిత్రయంబు * నియమించు విరాడ్

దేవుండవు నీవే స్వే

చ్ఛావిధి నవతార మెత్తు * చతురుడ విలలో.

102

తే. అనుప మానంద సంధాత * వైన నీదు

విమల వర్తన కీర్తన * వెలయుఁగాక,

మహిత శ్రీరామతారక * మంత్ర మిలను

జపముసేయంగఁ డనువున్న * జాలు నాకు.

103

య. దివియో భూమియొ ఘోరమా నరకమో * దేనిన్ బ్రసాదించినన్

భవదీ యేచ్ఛ నటన్ వసింఁచెదఁ దమిన్ * భక్తప్రియా ! “జానకీ

ధవ! రామా! రఘురామ! రామ!” యను నిత్యధ్యానచిత్తంబె రా

ఘవ! యిమ్మి యెటనున్న నయ్యదియె నాకంబాను నీ సంస్మృతిన్.

సీ. శ్రీరామ నీనామ ♦ పారాయణము సేయ
 దురిత జాలంబులు ♦ తొలఁగి పోవు
 శ్రీరామ నీనామ ♦ పారాయణము సేయ
 భవ బంధముల్ తెగి ♦ సారి పోవు
 శ్రీరామ నీనామ ♦ పారాయణము సేయ
 ప్రారబ్ధ కర్మముల్ ♦ రాలి పోవు
 శ్రీరామ నీనామ ♦ పారాయణము సేయ
 నాత్మ వంచన కర్మ ♦ మాగిపోవు

తే. అమల శ్రీరామనామ గా ♦ నామృతంబె
 జన్మముల డస్సి డస్సి సం ♦ సార యాత్రఁ
 దీప్రతర బాధలకుఁ జిక్కి ♦ తేల నట్టి
 కష్ట జీవుల యలపుఁ బో ♦ కార్చ నోపు.

105

సీ. స మా లి క :

“జనక ధాత్రీజాని ♦ సభ దుద్ర ధను వెత్తి
 త్రుంచిన మేటి య ♦ ద్భుత రసంబు
 కమనీయ వసుమతీ ♦ కన్యకా మృదు పాణి
 గ్రహియించి తన్పు శృం ♦ గార రసము
 రాజ్య భోగము వీడి ♦ రమణికో వనికేగఁ
 గల్గిన నాటి యా ♦ కరుణ రసము
 ఖరదూషణాది రా ♦ క్షున వర్గ సంహార
 రణరంగ విస్ఫుట ♦ రాద్ర రసము
 మునిబృందములఁ జేరి ♦ మ్రొక్కుచు నవ్వారి
 భద్రంబె యెంచు న ♦ ద్భక్తి రసము
 రహిమించి మోహించి ♦ రాక్షసాంగన రాగ
 అలనాఁడు చూపిన ♦ హాస్యరసము
 స్రుక్కించి వాలిని ♦ సుగ్రీవు దరిఁజేర్చి
 నెరపిన సుఖకర ♦ స్నేహ రసము

జగదేక రాజువై ♦ జలధి యొడ్డున దర్భ
 శయనంబుఁ బూనిన ♦ శాంత రసము
 భయద గంభీరోగ్ర ♦ వారాసి నింకింప
 వి లైతి పట్టిన ♦ వీర రసము
 కాలానల సదృక్ష ♦ మూలబలాశేష
 పాటన స్ఫురిత బీ ♦ భత్స రసము
 దశకంఠ కంఠ వి ♦ దారణాయోధన
 ప్రకటి తోడ్పత భయా ♦ నక రసమ్ము
 భవదీయ పాద సే ♦ పా రక్తుడైన కీ
 శవాత్మ్య నెడల వా ♦ తస్య రసము

తే. నీవ గాక మఱెవ్వరు ♦ నెరపఁ గలరు !
 సర్వరసధామ ! జగదేక ♦ సార్వభామ !
 సత్కళామూర్తి ! శ్రీరామ ♦ చంద్రమూర్తి !
 అఖిల పద నిత్య వర్తి ! తు ♦ భ్యం నమోస్తు !”

106

క. అనుచు భక్తిని పొంగుచు
 హనుమంతుఁడు వినుతి సేయ ♦ నాశ్రిత భక్తుం
 డనిలజు వెన్నునఁ దట్టియు
 దని నోవక కాఁగిలించి ♦ తమిమై బల్కున్.

107

మ. అనఘా ! నీవు పరోపకారి వయి నా ♦ యం దెంతయోభక్తి నా
 పను లెల్లఁ నెరవేట్చీయుంటివి గదా ♦ భావించు నీ పేర్ని నే
 ననయంబుక; మను దీవు నా చరిత ♦ మార్యావర్త భూమండలిక
 మను నందాక; త్వదీయ జీవిత మసా ♦ మాన్యంబుగా వర్ధిలున్.

చ. ఉపకృతి నొందినట్టి బుధు ♦ లుండియుఁ బ్రత్యుపకార బుద్ధిమై
 నెపు డుపకార మూన లభి ♦ యించునో వీ లని మాత్ర మెప్పుడుక
 గపివర ! యెంచరాదు, కొఱ ♦ గామి తలంపది, దానికంటె వే
 రపకృతి లేదు; కష్టగతు ♦ లై నఖి లుండఁ దలంపె, యద్దియా.10

విహారాశ్వాసము - రాముడు సుగ్రీవాదుల బహూకరించుట 21

చ. అని తన కంఠ నీమను వి ♦ హారము సల్పెడి రత్న హార, మా
యనిల తనూజు కంఠమున ♦ నందముగా వెలుగొంద నైచి, యా
తని ముఖబింబముం గని, ము ♦ దంబెసఁగన్ జనకాత్మజా ప్రియుం
డనుపమ రాగపూర్ణ హృదయాంబుధి మున్దియుఁదేతె నెట్టులో 110

తే. మాల దీపింప మెడఁ బవ ♦ మాన సుతుఁడు
భానుమండలమో యనఁ ♦ బరఁగఁ దొడఁగి,
భూసుతాధవు నాశీస్సుఁ ♦ బొంది యుంట
నతి వినూత్న తేజో మయుం ♦ డయ్యె నంత. 111

తే. నృప కులోత్తము దరిఁజేరి ♦ కపులు వంగి,
పదములకు మ్రొక్కి, మ్రొక్కుచు ♦ వదల లేక
వదలి శ్రీరాము జనరాముఁ ♦ బయన మైరి,
హృదయములు నిల్పి నీతా స ♦ తీశు నందు. 112

తే. భానుజుఁడు, విభీషణుండును ♦ బట్టరాని
భేదమును బొంది శ్రీరాము ♦ పాదయుగళి
నశ్చ ధారలఁ గడిగి ర ♦ త్యమిత భక్తి,
వెడలి చని రంతఁ గపి తతి ♦ వెంట రాఁగ. 113

తే. “రామ జయరామ శ్రీరామ ♦ రామ” యంచుఁ
గరములను జేర్చి, భక్తి త ♦ త్వరత మున్ది
భజన సేయుచుఁ జన సాగె ♦ వాయు సుతుఁడు,
కపులు కెరలుచు దారిలో ♦ గంతు లిడఁగ. 114

ఉ. అందఱ నర్హమౌ గతుల ♦ నంపె నృపుండు బహూకరించి, వా
రందఱుఁ బోవుపట్లఁ గన ♦ నయ్యెడు నాత్మ పరాత్మఁ బాయనా
చంద మొకింత, యంత రవి ♦ చయ్యన నెత్తికి వచ్చినిల్చె, నా
నందముతోడ రాఘవుఁడు ♦ నాఁడు సభౌ ముగియించె సంతటన్

తే. మరలి, ధననాథు డంపుట ♦ మహిపు కడకుఁ
బుష్పక విమానరాజ మా ♦ పూట వచ్చి

గగనతల మందు నిల్చి, భూ ధి కాంతుఁ బిల్చి,
కైకొనఁగ వేడఁ దన్ను లో ధి కంబు వినఁగ.

116

తే. "రావణాసుర సంహార ! ధి రామ ! నీవె
యర్హుఁడవు న న్నధిష్ఠింప ధి నంచు మరలఁ
బంపినాఁడు కుబేరుండు ధి ప్రమద మతిని,
గాన్కగా స్వీకరింపుము ధి కరుణ నన్ను.

117

తే. ఏరికిని గాని కనరాక ధి స్వేచ్ఛ తోడఁ
దిరుగఁ గలదాన, నీయాన ధి వరలు దాన
నంచు, బలుకంగఁ బుష్పక, ధి మపుడు నృపుఁడు
పూజ సలిపెను స్వాగత ధి పూర్వకముగ.

118

చ. పని గల కాలమందు, నిను ధి భావనఁ జేసెద పుష్పకంబ ! వెం
టనె చనుదెంచుచుండుము హు ధి టాహుటిసప్పుడ, యంతదాఁక నే
జనులకుఁ గాని హాని యప ధి చారము నడ్డునులేక యాకసం
బున విహరించుచుండు మనెభూపతి, పుష్పక మేగె నంతటన్. 119

ఆ. ధర్మ నియతి తోడఁ ధి గర్మ పరుండౌచు
రామ నృపతి యిట్లు ధి రాజ్య మేలఁ,
గాలమాన మెంచఁ ధి గ్రమము దప్పక యుండు
గతుల మీర లేవు ధి ఋతువు లెపుడు.

120

తే. బంధు మిత్రుల వీడ్కొల్పి ధి పార్థివుండు
కౌతుకము హెచ్చ జానకీ ధి కాంత మెచ్చ,
అతి మనోహరమైన యు ధి ద్యాన వనము
గనుచు నొకయింత విహరింపఁ ధి గాఁ దలంచె.

121

సీతా రాముల విహారము

వివిధానేక లతా నికుంజ ఫల పృ ధి ధ్వజాత సంయుక్తమున్;
నవ నానాకుల పక్షి సంకులము, సం ధి ధ్యారాగ హేమాంబు సం
భవ పుల్లోత్పల పద్మ సంకలిత శో ధి భాపూర్ణ కాసార వ
ర్గ వరిష్ఠంబుగ నొప్పు తోట కరిగెన్ ధి రామయ్య సీతమ్మతోన్.

చ. కలకలలాడు పక్కిగమి, ♦ కానన మందుఁ బ్రమోద వాహినీ
సలిల తరంగడోలలఁ బ ♦ సందుగ నూగుచుఁ దేలియాడుచున్
మెలఁగుట, రాజదంపతు, ల ♦ మేయముదంబునఁ జూచిచూచి, యీ
వలపుల నెట్లు నేర్చినవి ♦ పక్షు లటంచుఁ దలంతు వేడుకన్. 123

సీ. ఒండొంటి నెడబాయ ♦ నొల్లని మిథునంబుఁ
గనుచుండి మోదంబుఁ ♦ గాంచు వారు,
ఒకదాని ముక్కునం ♦ దొకటి మేతను బెట్టు
కవఁగాంచి మోదంబుఁ ♦ గాంచు వారు,
ఒంటి రాకకు మఱి ♦ యొండు వేచిన జంటఁ
గనఁ జాలి మోదంబుఁ ♦ గాంచు వారు,
లతల యుయ్యాలలన్ ♦ జత నూగు యుగళంబుఁ
గన నోచి మోదంబు ♦ గాంచు వారు.

తే. అచటి పక్షుల నీరీతి ♦ నహరహంబు
గనుచు, ననురాగ లహరిలో ♦ మునిఁగి మునిఁగి
తేలి, విహరించుచుండిరి ♦ లీల వారు
రాజ దంపతు లావన ♦ రాజి లోన. 124

ఉ. శ్రీరఘురాముఁడున్ సతియు ♦ శ్రీశుఁడు లక్ష్మీయుఁబోలె నిత్యమున్
వారని ప్రేమచంద్రికల ♦ వర్ధిల్ల సాగిరి, లోక రీతి నం
సార సుఖంబునన్ గునుమ ♦ సాయకు పోకల నారి తేరుచుం,
గోరిక లూని మీర తరు ♦ గుల్మ లతాసుమమైత్రిఁ బొందుచున్. 125

సీ. జీవాత్మ పరమాత్మఁ ♦ జేరెడి చందంబు
సీతమ్మ రామునిఁ ♦ జేరు చుండు
పరమాత్మ జీవాత్మ ♦ పైఁ బ్రేమఁ గనుగతి
రాముండు జాసకీ ♦ రామఁ గూడు
జీవుండు దేవుండు ♦ జేరి యొకంబైన
పగిది శ్రీరామ దాం ♦ పత్యముండు

పాంచ భౌతిక శక్తి ✱ వశమె లోకంబనన్

జానకీరామ సం ✱ సర్గ ముండు

తే. తనువు తనువునఁ బెనగొనఁ ✱ దనివి తీర
మదియు మదిలోనఁ గలియంగ ✱ మమత తోడ
బ్రేమ రూపంబుఁ దాల్చిన ✱ విధము తోఁప
మెలఁగు చుండెను శ్రీరామ ✱ మిధున మందు.

126

తే. విడి వడుటఁ జాల నాశ్చ్యగ, ✱ వీడుఁ జేరి
తేని పనిఁజేయఁ దోడ్తోడఁ ✱ బూని యుంట,
స్తీతనోఁగూడి, వలపుల ✱ చెయిదు లూన,
వలయు తీరిక మున్ను ల ✱ భ్యంబు గాదొ !

127

తే. కాల గర్భంబునందేమి ✱ కలదొ ! వారు
ముద్దు ముచ్చట లంతతో ✱ ముగియు రీతి
ననుభవించిరి, కేళీ వి ✱ హార మెల్ల
ధారుణీ పుత్రి గర్భంబుఁ ✱ దాల్చు వరకు.

128

ఆ. రామ వృష వరుండు ✱ రాజిల్లి యీ గతి
నాకు రాలు కాల ✱ మరుగు నంత
సఖనిఁ గూడి వెడలె ✱ సాకేత నగరికి
ధాత్రిఁ దోచుచుండఁ ✱ దరుణ శోభ.

129

ఆ. పూర్వ దినము నందు ✱ భూమిశు కర్మల
నేర్పు మీర విభుఁడు ✱ నెఱపు చుండి
యంతిపురముఁ జేరు ✱ నపరాహ్ణ మందునఁ
బొలతిఁ గూడి వలపు ✱ గులుకు లొలుక.

130

తే. ప్రొద్దు పొడచుట తడవుగఁ ✱ బూత స్తీత
యత్తలకు సేవ సల్పు ని ✱ త్యమ్ము భక్తి,
విధులఁ బూర్వాహ్ణమునఁ దీర్చి ✱ విహిత రీతి
జీవితేశుని పరిచర్యఁ ✱ జేయు బిదప.

131

తే. మారినది యామె రూపంబు, ♦ మగువమిన్న
యొడలు బరు వెక్కి మెల్లన ♦ నడుగు లిడును,
కౌను కంపించుటయె కాదు ♦ గర్భవతికి
వదన మందున సరి క్రొత్త ♦ నన్నెదోచె. 132

తే. వంశ వర్ధన మైన గ ♦ ర్భంబుఁ దాల్చు
నే సతిని భర్త మన్నించి, ♦ యేలుఁడొక్కొక్క ?
పూని ప్రేముడిఁ జూపించు ♦ భూమి సుతకు
సరస మృదుసూక్తి రాఘవ ♦ చక్రవర్తి. 133

ఉ. కొండొకనాఁడు సీత పతి ♦ కోమల పాదము లొత్తువేళ, భూ
మండల మేలు నాథుఁ డన ♦ మానుడు, ప్రేయసిపైఁ బ్రసన్నుడై
“అండజయాన! కోర్కె లుద ♦ యంబగు తీరు ఘటించెఁ జిత్తమం
దొండు తలంపు పుట్టునెడ ♦ నొప్పుగఁదీర్చెదఁదెల్పుమా”యనెన్. 134

ఉ. అందము చిందులాడు వద ♦ నాబ్జము గల్గవ విందు సేయఁగా,
సుందరి లోకనాయకుని ♦ చొప్పు గణించి, విశుద్ధజాహ్నవిన్
బొంది, దినంబ యేనియు త ♦ పోవన మందుఁ జరించి, పూజచే
నందలి మౌనులం దనుప ♦ నయ్యెడు, కోరికఁదెల్పె నాథుఁడో. 135

తే. రాజమార్తాండుఁడగు రఘు ♦ రామ విభుని
భూమిసుత జానకీసతి ♦ పుణ్యచరిత
కోరు వరమొంత సుంతయో! ♦ కోరినంత
“నల్లె” యని పల్కె నిత్వాకు ♦ వంశ నృపుఁడు. 136

తే. కాని మానస మేలొకో ♦ కలవర పడి,
మౌనము వహించి త్రుటిమాత్ర, ♦ మాటలాడఁ
బ్రభువు చెలికాండ్రోఁ గూడె, ♦ వరము లిచ్చి
వ్యసన మొందుట యిత్వాకు ♦ వంశ విధమొ! 137

ఆశ్వాసాంత పద్యములు

శా. రామా! తావక నామసంస్మరణ ధీ ♦ రస్నిగ్ధ చిత్తుండనై,
“రామా!రామ!”యటంచు రేయిఁ బవలున్ ♦ రాపాడ, నోరార, రా

వేమి! మామక కార్య సిద్ధి గన వే * మీ! కావుమీ! సద్గుణో
ద్దామా! మారమణీమనోరమణ! యా * ర్తతాణ దీక్షాపరా! 131

చ. అపహృత పాప కర్మచయ * మార్తి నివారణ శక్తి మంతమున్
తపసుల ముక్తి సాధనము * తారకమంత్రము, మంత్ర రాజమం
త్రెపు దేద నిల్పి చొచ్చితిఁ బరేశ్వర! “శ్రీరఘురామరామ”యన్
జపమునఁ, బ్రోవరాదొకొ! య * సాధ్యమే! రాజకులావతంసమా!

శా. మంత్రార్థంబుఁ జప్రప్రయోజనము సం * భావింపఁబోన్, నాఁడు నీ
మంత్రంబున్ జపియింపసాగిన దినం * బందున్, మదీయాత్మ నా
సంతానోత్సవ సక్తబాల్యమున నా * శల్ లేవు, నేడే భవ
స్మంత్రార్థంబును గోరుచుంటిగద! రా * మా! వే ప్రసాదింపవా?

చం. నరనగ నిర్వచేండ్లు సనె * వారక నిన్ భజియింప సాగి; నీ
కరుణ లభించె నొక్కొ! కొఱ * గామిగ నిష్ఫలమయ్యెనొక్కొ! నే
నరయను: నేటి దాక నొక * టైన వరంబును గోర లేదు, నే
డరమర పిడి పేడికొన * నార్తశరణ్య! యనుగ్రహింపవా? 141

ఉ. పైరణ సేయలేని యప * చారము సేసితి నొక్కొ! రామ! నా.
నేర మదేమొ తెల్పమిక * నేరక చేసితిపో, భవ త్కృపా
నాది తిరింగి దోలకలఁ * బాటల నాటల నూచి యూచి, సం
హరిముఁ జేయవైతివి మ * దార్తిని! భప్త వివేకుఁ గావవే! 142

ఉ. కష్టము తెన్నె పొంది, సుఖ * కాలము పిమ్మట వచ్చినంత, నా
మిష్ట దివములన్ మఱచి * తో! పరితప్త జనోక్త నిష్ఠురా
విష్టమతిన్ వలంప వొకొ! * విశ్వపితా! గుణరామ! వారిపై
దృష్టి మరల్పు, కాలమొక * తీరున మాత్రమె సాగ చేరికిన్. 143

విహారశ్వాసము—సంపూర్ణము

ఓమ్

శ్రీరామాయనమః

గో వింద రామాయణము

ఉత్తర రామచరితము

వియోగాశ్వాసము 2

క. కర్మము దప్పునె జీవికి?

గర్మము సుఖ దుఃఖయోగ ♦ కారణ మెపు, డా

కర్మము కామ్యగతంబగు

మర్మముతోఁ గూడు నెడల ♦ మనుజాధీశా

రాముఁడు కొలువుండుట

మ. ధరణీరాజ్యము నేలు రాఘవుఁడు, మం ♦ త్రాంగంబుగా వేగులన్

బుర వీధుల్ దిరుగాడ గూఢముగఁ బం ♦ పున్, జారు లేరీతిగా

సిరియున్ సంపద ధర్మమున్ గలిగి, తన్ ♦ సేవింతుడో; యాత్మలం

దు రవంతేనియు ద్వేషముం గనక యుం ♦ ద్రో; యన్న

వార్తల్ వినన్. 2

మ. చెలువొప్పన్ బహురత్న మేదుర మహా ♦ సింహాసనాసీనుడై,

విలసత్కాంచన భూషణోజ్జ్వలుఁడు పృ ♦ థ్వీశుండు గొల్వుండు ని

చ్చలు, మంత్రుల్ భటవర్గముల్లోలువఁగాఁ ♦ జారౌఘముల్ భద్రుఁడున్

దెలుపన్ వార్తలు చాటువుల్ వినుచు ధా ♦ త్రీ పాలనా శేముషిన్.

తే. జానకీదేవి వీడి వి ♦ చార మతిని

మధ్యకక్ష్యాంతరము నందు ♦ మానధనుఁడు

సహచరులఁగూడి, మేలము † నలుపు చుండి,
హాస్యరస గాథలన్ విని † యంతలోన.

ఉ. భద్రుని జేరి రాఘవుఁడు † వలెఁ “బ్రజా పరిపాలనంబునన్
భద్రమె సత్యధర్మములు? † పౌరులు రాజ కుటుంబమెంచి, యే
భిదముగాని లోడలఁచి † చింతిల కుందురే? రామరాజుపై
విద్రవ మెవ్వరైనఁ దల † పెట్టుదురే? వచియింపు సర్వమున్”

చ. అన విని, భద్రుఁడాడె విన † యమ్మున “రామ! త్వదీయపాలనం
బునఁ, బ్రజ సత్యధర్మ పథ † ముల్ విడనాడక, సంచరించుచున్
ధనము యశమ్ము సంపద ప † దార్థములున్ దగఁగల్గి జన్మ పా
వన సుఖ జీవమున్ బడసి † వర్ధిలుచుండు, నిరంతరమ్ముగన్.

చ. జనకుని వాక్యపాలనము † సల్పఁగ, రాజ్యము భాగ్యభోగ్యముల్
జనపదముల్ త్యజించి, సతి † జానకితో వనవాసముంట, నీ
తను బలిమిన్ జెఱంగొనిన † దైత్యులఁజేని శిరంబు నాజిలొ
దునుముట కీర్తిసాత్రములు, † స్తుత్యుడ వైతివి-గాని దేవరా!”

తే. అంచు, భదుఁడు హృదయమ్ము † నలముకొనిన
చింత మఱి మాటఁబల్కుఁడు † చేష్ట లుడిగి,
రాజ రాజేంద్రుఁ డా రఘు † రామమూర్తి
వంతఁ జెందెడి భదుఁని † వదన మరసి.

తే. “విన్నయది విన్న కితిగ, † విశదపటుపఁ
దనువు కంపింప నేల? భ † ద్రా! స్వరంబు
కుంబువడ నేల? హృదయానఁ † గుంద నేల?
తే జుడుగ నేల ముఖమందుఁ? † దెలుపవేల?

తే. భయమువడ నేల? పౌరుల † భావ మరసి
తెలుపుటయె నీదు సద్విధి, † తెలిసికొంచుఁ
బ్రజకు సుఖదాయకంబగు † పాలనంబు
సలుపుటయె నాదు ధర్మంబు, † తెలుపు మెల్ల.”

భద్రుడు లోకాపవాదము దెలుపుట

తే. అనెడి, రామాజ్ఞ విని భద్రుఁ డాడఁదొడఁగె,
జేతులను మోడ్చి, చిత్తంబుఁ డజేరఁ దీసి,
విపణిశాలల సావిశ్య డవీధులందు
జనము వలికిన మాటల డవిన రీతి. 11

మ. “పెటవాఁ డాతఁడు, దుష్టుఁడుఁ, బలిమిచేఁ బ్రేమించి కొంపోయె గ్రా
మ్మెఱుగుల్ గల్గిన సుందరాంగి డనబలన్ మీనాక్షి, నాలంకఁ జూ
పఱు లేరుం గనఁ జాలనట్లునిచె, నీ! డప్రాలూలి రాముండు సుం
దరిపై మోహము వీడలేక, తనవెం డటన్ దెచ్చె నిల్లాలిగా. 12

ఉ. కొంచెముగాని, రాఘవుఁడుఁ డగూడ నసహ్యతఁజెందఁడొక్కొకా
మించెఁ బరాంక వర్తినిని డమేటిమగండు నరేంద్రుఁడయ్యు, నే
పంచలఁబట్టి యుండినను డబత్నియెడన్ మమకారమున్న, రా
వించుట పాడియే? యనుచు డవిందుము లోకుల మాట దేవరా! 13

తే. ‘మహిని రాజానుమతమె ధ డర్మంబు గాన,
రాఘవుఁడు సల్పు పనులె ధ డర్మములు గాఁగ
ననుసరింపఁ దలంపరో డజను’లటంచుఁ
బారు లెద నెంచుచున్నారు డప్రభుని గూర్చి” 14

తే. అనెడి భద్రుని మాటల డనాలకించి
చేష్టలను బాసె, ద్రుటిమాత్ర డచిన్నవోయె,
ననుపమానంద నిధియైన డయతివఁ గూర్చి
తేఁడు దనయెడ నపనింద డనేడె వినుట. 15

ఉ. నమ్మును భద్రువార్త, మఱి డనమ్మఁగఁ జాలఁడు గొంతసేపు, తేఁ
డమ్మెయి, డోలికాగతిని డనాత్మ కలంగఁగసాగ, మిత్ర బృం
దమ్మును జూచు నొక్కట,ని డదానముశోఁ దలయూచుచుండు, స్వాం
తమ్మున దాఁచఁజూచుఁ బరి డతాపము, జానకి కూర్మి నెంచుచున్.

ఉ. విన్న దనంబు నొందె, రఘు * వీరుడు, కన్నుల నీరు నింపుచున్,
సన్నత ధీరుడయ్యును వి * చార*మనో వశుడౌచు, నిత్య మా
పన్న శరణ్యుడయ్యు, హిత * వర్గముఁగాంచి “నిజంబె? లోక మీ
తెన్నున నిందమోపు నొకొ? * తెల్పుడు నా” కని కోరె మిత్రులన్.

చ. పొగులుమనంబుతోడ, నిజమున్ దెలియన్ దమకించు రాముతో
వగచుచు మిత్రకోటి, పద * పద్మములంటుచు “రామ! నీ పయిన్
జగతిని నింద పుట్టె నిది * సత్య” మటంచు వినీతులై వచిం
పగ విని, సభ్యులన్ బనిచి, పార్థివ రాముడు నిశ్చితాత్ముడై. 18

కం. గుమ్మములోఁ గల బంటును
దమ్ములఁ బిలువంగఁ బనిచెఁ * దడయక వాడున్
రమ్మను నరపతి యాహ్వా
నమ్మను దోడులకుఁ దెల్పె * సత మస్తకుడై. 19

తే. వినిన తోడనె, సామితి * వెడలి చనియె
నన్న యానను భరతుండు * నరిగె నపుడె
తడవు సేయఁడు కడగొట్టు * తమ్ముడైన
నొడయుఁ గనఁజేరి రా మువ్వు * రొక్కమారు. 20

సోదర సమావేశము - రాముని యాన

ఉ. రాముని యానఁ దమ్ములు స * రాసరి సౌధమునందుఁ జొచ్చి గా
రామున రాము పాదముల * వ్రాలిరి, చేరి సుఖాననంబులన్,
సోముని తీరునన్ వెలుఁగు * సొంపటి యెంతయొ చిన్నపోవు నె
మ్మోమున ఖిన్నుడైన రఘు * పుంగవుఁ జూచిరి, వేచి రాజ్యకై.

మ. అనుగుండమ్ములఁగాంచి “మీర లెనుమా ! యాప్తాళియున్ బందుగుల్
ధనమున్ రాజ్యము నాదు జీవిత సమ * స్తంబున్, మదర్థంబు మీ
రనువ ర్తించుచుఁ గూర్తు రెంతయు * మదీ యాభీప్సితం బెట్టి దే”
ననుచుం బల్కెను రామరాజు జన లో * కారాధకుం డంతటన్. 22

ఉ. రాజ కుమారులార ! దినరాజ కులోద్భవులార ! మీరు, “మా
రాజు వధూప్రియుండయి దు ♦ రాగతమున్ సహించె”నంచు న
వ్యాజ మనీష జానకి ప్ర ♦ వర్తనపై నపదూలు మోపుచున్
నా జనులాడు నింద విని ♦ నారె ? యి దేగతి మాసి పోవునో ! 23

ఉ. రోత జనించె నెమ్మది; ని ♦ రూఢముఁగా బ్రజలాడు నింద నా
చేతము గ్రుచ్చె శూలగతిఁ, ♦ జిచ్చయి మేను దహించుచుండె, వి
ఖ్యాత కులంబునన్ జనన ♦ మందితి నే రఘువంశమందు, నా
సీత మహాత్ముడైన నృపసింహుఁడు మైథిలు నాత్మజాతయే. 24

ఉ. రావణరాజు, లక్ష్మణ ! ధ ♦ రాసుత నిర్జన వన్యభూమిఁ గొం
పోవుట వాని నేను దుదముట్టఁగఁజేయ నె లంకఁజొచ్చి ? యే
భావము పుట్టెనో జనకు ♦ పట్టి యటన్ ననుజేరవచ్చుచో,
నీవ యెఱుంగు దెల్ల, నపు ♦ డే గద సీత ప్రవేశ మగ్నిలోన్. 25

చ. దినకరుఁడున్, నిశాకరుఁడు, ♦ దేవతలున్, బవనుండు, వహ్నియున్
మును పనవద్య సీత యని, ♦ మూఁడుజగంబులు మారుమోయఁగా
ననరొక్కొ ! లంకయందు జన ♦ కాత్మజ ప్రత్యయ మాచరించుటన్
మునుల సమక్షమందు సుర ♦ ముఖ్యుఁడు జానకి నప్పగింపఁడే ! 26

ఉ. నీ కిదియెల్లఁ దెల్ల పవ ♦ నీసుత శుద్ధ యటంచు నాత్మలో
నాకును రూఢియే, యటులు ♦ నమ్మిక సుస్థిర మాచే గదా
గైకొని నాడ నాడు సుర ♦ కాండము సూడ; నయోధ్య కామెతో
రాక కగే కదా కతము ? ♦ రాగము కాదని నీవెఱుంగవే ? 27

ఉ. ఈ యపవాదుచే బాగులు ♦ నీహృది, లోకము దూలుచుండె, నే
నీ యపకీర్తి భారము వ ♦ హింపఁగ నోప, సకీర్తి గేయముల్
పాయక యేనిఁ గూర్చి ప్రజ ♦ పాడునో ? వాడు దివంబుఁజేరఁ డీ
కాయముఁ ద్రెళ్ళఁ జొచ్చు నరకం బటనే నివసించు వాడగున్. 28

గీ. దేవతలు నిత్య మపకీర్తి ♦ నేవగింతు,
రవని నెల్లరు సుమహాత్ము ♦ లైన వారు

పూజ్యమగు కీర్తి నార్జింపఁ ♦ బూను చుండ్రు,
క్షితిపతియు నెప్పుఁ గీర్తిఁ గాం ♦ క్షింప వలయు.

29

తే. ప్రాణముల నైన, మిమ్మైనఁ ♦ బాయఁ గలను
నేను కీర్తికై; యపకీర్తిఁ ♦ బూని యింక
జనకజను పిడఁగా లేనో? ♦ కనుఁడు నన్ను
శోక సాగర పతితు, య ♦ శో విహీను.

30

తే. భూమి నానంటి భూతంబు ♦ పుట్టలేదు,
చూడలే దింతవఱ కిట్టి ♦ శోక మగ్నుఁ,
బాలితులె తేనిపై నిందఁ ♦ బలుకు కంటె,
వేఱు దుఃఖంబు గలదె భూ ♦ విభున కెందు?

31

ఉ. ఆనతి యిద్ది! రేపె యుద ♦ యంబున, సారథిగా సుమంత్రునిం
బూని, రథమ్మునన్ జనక ♦ పుత్రికఁ దోడ్కొని పొమ్ము, వీడుమీ
కాననసీమలో, జనులఁ ♦ గానఁగ లేని ప్రదేశమం, దయో
ధ్యా నరనాథుఁ డేలు వసు ♦ ధాస్థలి హద్దులదాటి లక్ష్మణా! 32

తే. గంగ దాటిన దివ్యసం ♦ కాశ మగుచు
నమల తమసానదీతీర ♦ మందుఁ గలుగు
నాశ్రమస్థలి; యది సుమ ♦ హాత్ముఁడైన
వాల్మీకుని వాడ, యా దతి ♦ వదలి రమ్ము.

33

తే. వేగ పొమ్మింక మారాడ ♦ వీలు లేదు
నీతఁ గొనిపోయి విడనాడి ♦ శీఘ్రగతిని
రమ్ము సామిత్రి! నీకు శు ♦ భమ్ము గలుగు,
నన్న దాయువుపై నిది ♦ యాన సుమ్ము.

34

తే. అనుజులగు మీరు వేఱు మా ♦ టాడఁ దగదు
యోజనకుఁ బూనుటయె, మీ క ♦ యోగ్య మరయ,
నహితులని యెంతు మిమ్ము నా ♦ యభిమతమ్ము
నకు విఘాతకులైనచో ♦ వికల మతిని.

35

ఆ. అస్మదాజ్ఞ మిర ధి లనుసరింతురయేని,
నాదు మాట వినుడు ధి నా తలంపు
నెంచి, తోడ్కొనఁదగు ధి నీక్షణంబున సీత
నామె కోర్కెగూడ ధి నదియె సుండి.

36

తే. అతివ గంగాప్రవా హశ్చి ధి తాశ్రమాశ్చి
గనఁగఁ బ్రియమంచు మునుఁ దెల్పె ధి గాన, నామె
కోర్కెయునుఁ దీర్పఁగాఁదగుఁ ధి గొడువ యేల?
త్వరపడుఁ” డటంచు దశరథ ధి తనయుఁ డాడి.

37

తే. కన్నుఁగవ నుండి, యశ్రులు ధి గారఁ దొడఁగి
చీకటులు గ్రమ్మఁ జూడ్కులు ధి చెదరు చుండ
సోదరుల యూరడింపుల ధి చొప్పు వినక
రామభూపతి నిజమంది ధి రంబుఁ జొచ్చె.

38

ఉ. అన్నదలం పెటింగి, వెత ధి నా రఘురాముని సోదరత్రయం
బెన్నో తెఱంగులన్ గలఁగి ధి యేగిరి భూధవునాజ్ఞ నెంచుచున్,
గన్నులఁ గూర్కులేదు రఘు ధి కాంతున, కా దురవస్థ యందు నే
తెన్నున శాంతి గల్గెడు స ధి తీమణిఁ బాయగ నున్న వానికిన్! 39

సీ. అదె శకుంతంబు లా ధి హారార్థ మరుగుచో
గగనంబు మాఁగ్రోగు ధి కలకలంబు
మళ్ళకేగెడి కాపు ధి కాళ్ళకుఁ దొడిగెడి
కిఱుచెప్పల జోళ్ళ ధి కిఱు కిఱులు
లలి వాకిఱుల నూడ్చి ధి కలయంపి జల్లనా
కాంతల హస్త కం ధి కణ రవంబు
ఆకలి గొన్న లే ధి యావు దూడలు మాటి
మాటికిఁ బెట్టు నం ధి భా రవంబు

తే. తెల్లవారెడు జాడను ధి దెల్పుచుండె
నల్లనల్లన మేల్కొంచి ధి రెల్లవారు

వెల్లబోవుచు సౌమిత్రి * విధికిఁ బూనె
నుల్లముఁగలంచు పరితాప * మోర్చికొనుచు.

40

సీతా వియోగము

ఉ. శ్రీరఘురాము నాజ్ఞమెయి * సీతను డించ వనాంతగంబులన్
జారుగుణుండు లక్ష్మణుఁడు * సారథియై సుమంత్రుఁబిల్చి, వేఁ
బారు తురంగమంబులను * బస్సి, సుశయ్య నమర్చి, తెమ్మనెన్
దేరు, సుమంత్రుఁడల్లె వడిఁ * దెచ్చె రథమ్ము విధిప్రయుక్తుడై. 41

తే. రాజసాధంబు ముంగల * రథము నుంచి

సీతఁ గని మ్రొక్కి సౌమిత్రి * చెప్పె నెట్లు
“అమ్మ! నీకొక్కఁ బాటించి * యనని భర్త
యాశ్రమస్థులఁ జూపింప * నాజ్ఞ నొసఁగె.

42

తే. వేగరావమ్మ, వెదేహి! * వేడ్కమీరఁ

బుణ్యగంగానదీతీర * భూమి నున్న
మునుల వాడకుఁ దోడ్కొని * పోదునిపుడె
తేరు సన్నద్ధమై యుండె * దేవి కొఱకు.

43

చ. అని పలుకాడు లక్ష్మణుఁ బ్రీతియంబునఁగాంచి, ముదంబుతోడతన
జనకజ సిద్ధయ్యె ముని * సంతతిఁ గాంచఁగఁ, బట్టు పుట్టుముల్
కనక విభూషణంబులును * గాన్కలుగా నిడి రామురాణి గాఁ
దనుపఁగ మానిపత్నుల య * థావిధి సర్వశుభప్రదంబుగన్. 44

ఉ. నిన్నఁ గదా మదీయవిభు * నిన్ వరమున్ గృహసేయఁగోరితిన్
వన్నఁ గదా ప్రియంవద ము * దంబునఁగోరిన దంచు నెంచి నీ
యన్న గదా యిటుల్ సలిపె * నాడిన దాడిన యట్లు హోడనే;
వెన్నగదా! హృదీశుమది * వేడినయంతటదీర్చుఁ గోరికల్. 45

45

కం. జానకి యిటు లుప్పొంగుచుఁ

గాననమున కేగఁ బూనుఁ; * గా దా ననుచుం
దా ననఁజాలక, లక్ష్మణుఁ
దూనుచు మకానంబు, దుఃఖి * మొందును మదిలోన్.

46

ఉ. స్వందన మందు నున్న సుఖ ధీశయ్యను భూసుతసేది మౌండ్ నా
నందము, దేరు సాగెను. వ ధీ నమ్మున మార్గముఁబట్టి; నాజులన్
దొందర తోడ సారథియుఁ ధీ దోలుచునుండెను, నాము నాజ్ఞ నే
డెందమునం బదంపడి, గ ధీ డించును లక్ష్మణుఁ డప్పు ఖన్నుఁడై. 47

చ. పరిసరమెల్ల దుశ్శకున ధీ భాజనమై కనుపట్టుచుండగా
నరదము బోవుచుండె, జన ధీ కాత్మజ గుండెలు జాకుచుండె, భా
వరుని కులాంగనామణికి ధీ భారము దోచె నొడల్, చదంబులుం
గరములు కంప మొందె, గుడిఁక న్నదలెం గడుంగేఁజుండెఁబ్బుచున్.

చ. అననిజ డెంద మందు భయఃకమందుచు లక్ష్మణుఁజూచి పల్కు, ని
ట్లవశకునంబు లయ్యెడిని ధీ యన్నకు సేమమె? భాతృవత్సలా!
భువి కనిపించుఁ బాడునడి, ధీ భూపతి తల్లులకున్ సుఖంబె? మా
నవతతి కెల్ల రామనర ధీ నాథుని రాజ్యమునందు భద్రమే? 49

కం. సీతాసతి యటు పలుకుచుఁ

జేహోవిభు నాత్మయందుఁ ధీ జిత్తించుచు, భా

నేతకుఁ బ్రజకును సుఖ మిడఁ

జేతులు జోడించి మొక్కె ధీ శ్రీపతి కంతన్. 50

చ. పరమ పతివ్రతాహృదయ ధీ భారముఁ గాంచుచు లక్ష్మణుండు భా
వకునకు నెల్లవారలకు ధీ భద్ర మటంచు, ధరాసుతా పదాం
బురుహ సమీపమందుఁ దలఁమోపి, కరంబులమోడ్చె, దుఃఖ సం
భరిత మనంబునన్ దిరిగి ధీ పల్కఁగఁ జాలమి వేరు మాటలన్. 51

చ. తపనుఁడు వేడిమిన్ విడిచి ధీ ధాత్రినిఁగూడఁ దృజించి గోయి, యే
నెపమొ ప్రతీచిభూధరము ధీ నెత్తములం దలఁదాచుఁ గోపియై
తప మొనరింపఁబోయెడి వి ధీ ధంబా; స్వకీయ కులోత్తముండె లో
కపు నుడిఁ జేసి, కానలకుఁగొంతనుబంపు మహాఘ మాఱగన్. 5.

తే. తనదు జాత్యభిమానమే ధీ తలఁచి యేమొ;

యామినీకాంత నల్దెస ధీ లలమి కొనియె,

నవని నిబిడాంధకారమై * యవనిజాత
యడవి కేగెడు ప్రస్థాన * మాగునట్లు.

53

తే. వార లారేయి గోమతీ * తీరమందు
విడిసి యుండిరి, సీతను * వీడ లేక
మరల, దినరాజు, రఘువంశ * కరుడు, దీప్తి
లోకబాంధవుడై తోచె * నాకసమున.

54

చ. ఇనుడు ప్రచండుడై గగన * మెక్కంగసాగె సుమంత్రుడన్ననో
తన చతురత్వమెల్ల విది * తంబుగ నశ్వచతుష్టయంబు వే
జనుగతిఁ దోలుచున్, నడిగ * స్వందనమున్ నడిపింపబూనె, భూ
తనయయు, లక్ష్మణుండు, దరి * చాపున గాంచిరి జాహ్నవీతటిన్. 55

తే. అర్ధదివసంబు కడతేరు * నంత వారు
తేరు దిగినారు గంగాన * దీ పవిత్ర
తీరతలమున, నదియేమొ * తీవ్రమైన
యూర్తిలోబడె సౌమిత్రి * యంతకంత.

56

ఉ. 'చాల దినాల నుండి మన * పాటను గోరిన కోర్కె యిద్ది, నీ
వేల పవిత్రగంగఁ గని * యేడ్చెద విచ్చట? జహ్నువీనదీ
లీల ముదంబుగాదో? గురు * లీల స్మరించెదో? రెండు రాత్రులే
కాలము బుచ్చలేవో? రఘు * కాంతునిఁ గాంచక ధర్మతత్పరా! 57

ఉ. అన్నను బాసి యొక్కత్రుటి * యైనఁ జరింపఁగలే వెలుంగుదున్,
సన్నత రామచంద్ర పద * సారస సేవ లభింప కుండ నే
నెన్నొదినంబు లుండఁగల * నే? రఘువర్యుడు నాదు ప్రాణమై
యున్న తెఱంగెఱుంగవె? * గుఱోదధి? యైనను బేలనైతినే? 58

ఆ. గంగ దాటి పోయి * కని మునివ్రజములఁ
బూజ సల్పి రత్న * భూష లొసఁగి,
మరలి పోదమయ్య! * పురికిరేపే' యని
యవనిజాత మఱిది * నంతఁదేర్చె.

59

క. ఈ మాటలు వినునంతనె

రామానుజుఁ డేడ్పుమాని ♦ రామాజ్ఞానోగిన్
ధీమంతునివలెఁ బూనఁడు

“రామా రామా” యటంచు ♦ రామున్ దలఁచున్.

60

తే. కపట మెటుఁగని జానకీ ♦ కాంత నుడికిఁ

గన్ను గవనుండి బాష్పముల్ ♦ గారుచుండ
నావికునిఁ బిల్చి, సామిత్రి ♦ నావలోన
సీత నెక్కించి, తానెక్కి ♦ చేరె నవల.

61

చ. విమలిన జహ్నవీసలిల ♦ విశ్రుత వాహిని దాటి, లక్ష్మణుం
డమలపతివ్రతామణి ధ ♦ రాత్మజ కేమియుఁ బల్కఁచేక, డెం
దము పరితాపభుగ్నమయి ♦ తాల్మి నశింపఁగ, వేదనాగ్నిలోఁ
గుములుచుఁ బ్రాంజలిన్ నిలిచి ♦ కుత్తుకలో దిగమింగు నేడ్పునన్.

చ. కనుఁగవఁగార్చు బాష్పములు ♦ గాలున గట్టఁగఁగన్ను మోడ్చి “యో
జనకజ! నాదు కర్మ మిది ♦ స్వాంతము గ్రుచ్చిన ముల్లువంటి మా
టను బలికెన్ సుధీరుఁ డక ♦ టా! జననిందకుఁ బాత్రమైతి రా
ముని సుజనాభినందితుని ♦ మూలముగా” ననెఁ గంపితాంగుడై. 63

చ. “మరణమె గోరువాడ నవ ♦ మానముఁ బొందెడి చేతకంటె, భూ
వరుఁ డిటు నన్ను నిందఁబడఁ ♦ బంపెఁ ద్రిలోకము నందు సువ్రతా!
కరుణ వహింపుమమ్మ! యనఁ ♦ గాఁ దగదేమియు న”న్నటంచుఁదాఁ
గరములు మోడ్చి, సీతపదఁకంజములన్ నతుఁడయ్యె నార్తుడై. 64

ఉ. హోరున నేడ్చువానిఁ, బద ♦ యుగ్మము నంటినవానిఁ, జాపునే
కోరెడి వానిఁ, గంపితునిఁ, ♦ గూర్చుండ నే ననువాని, నన్నయే
ఘోరపుఁ గార్యమున్ సలుపఁ♦గోరె నటం చను వాని, లక్ష్మణున్,
నీరజ నేత్ర సీత గని, ♦ నిల్వన నీరయిపోయె నంతటన్. 65

ఉ. ఏమిది! లక్ష్మణా! యిటుల ♦ నేడ్చెద వెందులకయ్య బిట్టుగా?
రాముఁడు సేమమేగద? య ♦ రాజక మేమియు లేదుగా? నిజం

జేమి? మనోన్యధన్ బడంగ † నీగతిఁ గారణమేమి? రాముఁ డే
బాములఁ గూర్చెనెట్లు? నృపు † పత్నిగ నానతినిత్తుఁ దెల్పుమి. 66

చ. అను జనకాత్మజావచన † మంతయు వించు, సుమిత్రసూనుఁ డా
ననమును నొచి, యార్ద్రనయ † నంబుల గద్గదిక స్వరంబునో.
'ననుచితమేమి?' యన్ భయము † నాత్మద్యజించుచు, దీనుఁడౌచురా
ముని నుడిఁదెల్పుబూనెఁ దన † ముంగల నిల్చిన నీత కీగతిన్. 67

లక్ష్మణుఁడు నీతమ రామాజ్ఞఁ దెలుపుట

చ. జనకసుతా! సభాస్థలిని † చారుఁడు దారుణవార్తఁ దెల్పె రా
మునకుఁ. “ద్వద్ధమ్మై, ప్రజలు † భూపతిపై నపనింద మోపిరం”
చని, రఘురాజు నింద విని † యాత్మ మహాపరితాప మొంది యీ
వని నిను డింప నాజ్ఞనిడె † *వత్సకు నాకుఁ గృపాస్వరూపిణీ! 68

చ. పురజను లాడు నిందకు వి † భుండు విభీత మనస్కుఁడౌచు, నీ
సరణిఁ దపోవస్థలిని † సాధ్వని నిన్నుఁ ద్యజించి రమ్మనెన్,
బరమ పతివ్రతా మణిగ † భావమునం దలపోయుచుండి, దో
ష రహిత నం చెఱింగియు, ని † జంబు, త్వదిష్టపురస్సరంబుగన్. 69

ఉ. తల్లిరొ! రాజశాసనము † దప్పమి నేనిటు సేసియుంటి, సం
భల్లవఁడోజ్ఞ పుష్పవఁడు † ముల్, గడు రమ్యములున్ బవిత్రముల్
చల్లసి యీవస్థిస్థులు, † శాంతి నటన్ వసియించు వాల్మీకిం
డెల్ల తపోజనంబులకు † నేలిక, మిత్రుఁడు మాదు తండ్రికిన్. 70

ఉ. అతని నాశ్రయించి మను † మా యుపవాసము నూని మేలగున్
నీతరొ! జీవితేశుపద † సేన స్మరించు చపాపచిత్తవై,
చేతమునన్ దిగుల్ నడంగఁ † జెల్లిదు, రాముని మాట లన్నియున్
బూత చరిత్ర నీ కెఱుక † పుచ్చితినుమ్మ నమస్కరించెదన్. 71

నీతా విలాపము

ఉ. చేతులు మోడ్చి, లక్ష్మణుఁడు † సెప్పెడి దారుణ వాక్యశౌలముల్
చేతమునం దగుల్కొనుచు, † జేష్ఠలఁదక్కఁగఁ జేయునంత, ధా

* పాతాంతరము : వత్సనకున్ గరుజాస్వరూపిణీ !

త్రీతలవంధుని నిర్మలచామరం * తీన్ బొంగురాముని ధర్మపత్ని, సం
పాతము నొందె, కోరితలకలి * వాడుంగడ పెన్పుటిలెన్ సచేష్టయై. 72

ఉ. కన్నుల బొమ్మపూరిమొగ * గల్గెదకంబున లక్ష్మణుండు రా
మన్న పోలంబు పొన్న జను * తాత్కాల పల్క యెడంగె నిట్లు; నా
కన్నయల గిష్టముల్ గలిగి * నార్త జనించెనొ నా స్వరూపమై
యన్న! యిది మిది నన్నముకొ, యీవిధి యెంతటి నిర్దయాత్ముడో.

ఉ. నేనక దే నేనకనినా * నే నడ బలకొనరించి యుంటినో
క్రూరకడ నొంటికి పన్నమునడ; * గుంచిన దీనున నేడు! కానిచో
గానక పీయకీతి, పన్న * తాంబూలం సమ్మిస సాధ్వి నన్న గాం
తాన పండులతో విడుచు * నా; పరిపూత సటా చెటింగియున్? 74

వ. పదియనడ నా నేర్పొ నన * వానము నేసితి జీవితేశుతో,
నదివారాన్నిట్లోడె బరి * చక్కలు నేయుచు దాని నోర్చితిన్,
పదిలో నొక్కయొక్క ముండ్లూలు నశివర్మను, నే నెలా లొంటిమై వనిక
బ్రహ్మ మిదనొకటి లక్ష్మణ! దీనిమమ్ములు, చే లోకరీతి దోషంగన్. 75

ఉ. నీవు నొక్కయొక్క విధుల * పలు ననున్ దృఢియించెనన్న? నా
రావము, నా నానా నానా * కాముడు నిర్మయడంచునా? యశః
తానా నొక్కయొక్కయొక్కదిగను * తానకు గాంతను బంపె నందునా?
స్వామి నొక్కయొక్కయొక్కయొక్క * నల్పితి సారెకు, సారె కందునా? 76

తే. ముగ్ధుల ముగ్ధులనా? గంగ * ముడుగునందు,
సెయి ముగ్ధుల గుమ్మర * కన్నాసర్పి?
పండ్లకు ముగ్ధులనన్న నీ * నది న నింక
నదిలో ముగ్ధుల ముగ్ధుల * బట్టి నీవు.

77

తే. ముగ్ధుల ముగ్ధులనా? గంగ * ముడుగునందు,
సెయి ముగ్ధుల గుమ్మర * కన్నాసర్పి?
పండ్లకు ముగ్ధులనన్న నీ * నది న నింక
నదిలో ముగ్ధుల ముగ్ధుల * బట్టి నీవు.

78

సీతా సందేశము

ఉ. అత్తల కీపు నా వినతు ♦ లండఁగఁజేయుచు, రామమూర్తి నే
చిత్తము నందుఁ జేర్చుచు వ ♦ సింతు వనంబుల నంచుఁ దెల్పుమీ,
యత్తిన బత్తి నాథుని ప ♦ దాబ్జములన్ స్మరియించి సీత, చే
యెత్తి నమస్కరించె నను ♦ మీ, శుభమారసి యన్నగారిశో. 79

తే. అన్నమాటల వినిపించి ♦ తయ్య ! వింటి ;
నంటి నీ మాటలంచు, నా ♦ యాత్మ పతికిఁ
జెప్పుమీ లక్ష్మణా ! 'నాదు ♦ తప్పలేక
యనద యట్టులు సంత్యక్త ♦ నైతి' ననుము. 80

తే. రామహిత కాంక్షగల భక్తు ♦ రాలి ననుము
లోక మపనిండఁ బలుకనౌ ♦ లోటు లేని
నృపతి ధర్మంబుతో భూమి ♦ నేలు మనుము
పత్ని నగు నాకుఁ బతి నిండఁ ♦ బాప విధియె. 81

తే. జానపదులను, జౌరులఁ ♦ జాలఁ బ్రీతి
సోదరులఁ జూచు రీతిగఁ ♦ జూడు మనుము,
ధర్మ మయ్యదె, కీర్తి ప్ర ♦ దంబు నదియె,
భర్తకై నేను బాములఁ ♦ బడుదు ననుము. 82

తే. బంధువు, గురుండు, దైవంబుఁ ♦ బతియె యంచు,
జీవములనైనఁ ద్యజియించి ♦ జీవితేశు
ధర్మ సంరక్షణము నూనఁ ♦ దగును; సతుల
కంత కెక్కుడు ధర్మమీ ♦ యవని లేదు. 83

తే. పాప విరహితయగు సీత ♦ భర్త వేత
విడువఁబడి యాత్మహత్యకై ♦ కడఁగ దనుము
రఘుకులొత్తము వంశవ ♦ ర్ధనము కొఱకు
విపినభూమిఁ జరించి జీ ♦ వించు ననుము. 84

లక్ష్మణుండు మరలిపోవుట.

తే. అనుచు దుఃఖాశ్రుపూర్ణయై యచనిజాత
విమల సందేశమును బల్కఁ ఁ విభుఁ దలంచి
మారుపల్కఁడు మాటాడఁ ఁ నోరు రాక
విడువఁజాలఁడు, తడఁబడు, ఁ నెడల లేడు. 85

తే. అట్లు సౌమిత్రి కల్లోలి ఁ తాత్ముఁ డగుచు
బరమభక్తిని సాగిలఁ ఁ బడుచు మ్రొక్కి-
యామె కంతఁ బ్రదక్షిణ ఁ మాచరించి
నత శిరంబున, మరలుచు ఁ నావఁజేరె. 86

చ. బిరబిర నావ సాగుతటి ఁ బిక్క మొగంబున మాటి మాటికిన్
ధరణిజ వంకఁ జూచు నది ఁ దాటుచు నర్థ పరావృతాస్యఁడై
తరు గొకయింత లేని పరి ఁ తాపమునంబడి, జాహ్నవి నదీ
తరణ మొనర్చె లక్ష్మణుండు ఁ దవ్వలనున్న పురంబుఁజేరఁగన్. 87

సీత వాల్మీకి యాశ్రమముఁ జేరుట

తే. జాహ్నవికి దక్షిణంబున ఁ జనక పుత్రి
ధాత్రిఁ బడియుండి సౌమిత్రి ఁ తరలునుంటఁ
బాటఁ జూచును; నుత్తర ఁ తీరమందు
తేరు గల-చోటు గనఁ గడు ఁ దూరమయ్యు. 88

తే. అశ్రు పరిపూరి తాక్షుల ఁ కంతలోన
నేమియునుఁ గానరాదాయె ఁ నేడ్పు పోయె
నెమలి కూతలు చెవి సోకఁ ఁ నేర వాయె
నిశ్చలంబయ్యెనో సీత ఁ నిర్మలాత్మ ! 89

ఉ. తోడునులేదు, వాడయునుఁ ఁ దోచదు, కర్మతైతింగుఁ జూడ నే
జాడయుఁగానరాదు, భయ ఁ సాంద్ర మహా విపినంబునందు నె
వ్వొడును రక్షలేడు, పతి ఁ వాక్కుల డెందము నొచ్చెఁగాని, యె
కీడుఁ దలంప దామె పతి ఁ కిన్, రఘురామ పదానురక్తిమై. 90

శా. “రారా యేకును నాకు ది”క్కనదు, “లేరా యేకు నాపట్ల” నం
చౌరా! మాటకునైనఁ బేర్కొనదు, ఘోరారణ్యమం దుండియున్
శ్రీరామశ్శరణం మనేతి ఘనమై * చెల్వొందు నష్టాక్షరిన్
నోరారన్ జపియింపసాగె నతి సం * తుష్టాత్మయై యంతటన్. 91

* భీతావహము లైన * ఘాతుక మృగ తతుల్
దరిడాసి వెనుకకు * మరలి పోయె,
బుసలతోఁ బడగెత్తి * విసురుతో నొడ లెక్కి
పెనుబాము దిగజారి * వెడలి పోయె
అంతలో వనమంత * నావృతం బొనరించు
కార్చిచ్చు కనిపించి * కమలి పోయె
భీకరార్భటి మొయి * శ్చేకమై చడలెల్లఁ
జెలరేగి త్రుటిలోనఁ * జెదరి పోయె

తే. భీషణధ్వని యేమూల * వినఁగ రాదు
పక్కిగములెల్లఁ దమ గూండ్లఁ * బట్టి యుండె
బ్రకృతి నిశ్శబ్ద మాన ము * ద్రను ధరించె
రామరాజాజ్ఞయో! పతి * వ్రత మహత్తో! 92

తే. విడువఁబంపెను గానలోఁ * బుడమి తేఁడు
పగటి తేఁ డెండ వీడుచుఁ * బయన మయ్యె
రాఁడుగాఁ దోడు రేతేఁడు * నాఁడు; గాని
గర్జనము లేదు మృగరాజు * కానఁగాఁడు. 93

తే. పూత గంగా స్రవంతియుఁ * బొంగి పొంగి
తరగలను మానె నీతమ్మ * తెఱఁగుఁ జూచి
సర్వము మహీజ సంకల్ప * సంభవంబు
రాజుఁ బొసియు నట వన * రాజ్ఞ యయ్యె. 94

తే. మహీత రఘురామ భావ త * స్మయతఁ గాంచి
కౌననంబున నీతమ్మ * గనుట లేదు

వృక్ష మృగ పక్షి సంతతి ♦ విసిన మెల్ల
రామ మయముగఁ దోచె నా ♦ రామ కపుడు. 95

తే. రామ శ్రీరామ, రఘురామ ♦ రామ రవమె
పక్షి మృగ వృక్షములఁ బ్రతి ♦ ధ్వనులఁ జెలగె,
జెట్టు పుట్టలు మృగ పక్షి ♦ జీవ రాశి
సీతయై దోచె, సర్వమ్ము ♦ సీత యయ్యె. 96

తే. కనులు మూసిన దాయమ్మ, ♦ కనదు వినదు,
పవ్వళించెను భూమిపై, ♦ వన ధరిత్రి
శైశవమునాటి బిడ్డను ♦ సాకు చుండఁ
బోరు వెట్టుచు నుయ్యాలఁ ♦ బొరలు భంగి. 97

తే. సంజకెంజాయ గనుపించు ♦ సమయ మయ్యె
విహిత కర్మంబులం దీర్చు ♦ వేళ యయ్యె
గర్మ తత్పరు లావారు ♦ గంగ కేగి
స్నాన సంధ్యాది విఘ్నలను ♦ సల్పుచుండి 98

తే. వినిరి శ్రీరామ రావ మా ♦ విసినమందు
మంజులమ్మయి వనమెల్ల ♦ మారు వలుక,
రామనామ సమన్వితా ♦ రావ మేరి
దంచుఁ గలయఁ దిరిగిరి వా. ♦ రా వనంబు.

తే. ముని కుమారులు సూచిరి ♦ వనము నందు
గగనముననుండి పడిన న ♦ క్షత్ర మనఁగఁ
బారవైచిన బంగారు ♦ ప్రతిమ యనఁగ
దిక్కు గానంగ రా నట్టి ♦ యొక్క సుదతి. 100

క. పడివడి పరుగిడి చేరిరి
తడయక ఋషినాథు, మాని ♦ తనయులు వింతన్
గడగడఁ జెప్పిరి వినినది
పొడగనినది యిట్లు వారు ♦ పుణ్యాత్మునకున్. 101

డి. గొంపులుండ్లు, వెయిక్క నన ♦ సుంగరి, యీ వవమందు నున్న దే
 పంపున నచ్చెనో? యెవరి ♦ భానుయో? రామ జపంబు సేయుచున్
 గంపిత గాత్ర మశాచు నను ♦ కంప జనింపగఁ దోచె మాకు, సా
 గంప్రము దెచ్చుదృష్టిని, నె ♦ జింగి నచింపవె తచ్చరితమున్? 102

క. అని మునిసుకు లను నంతనె
 యనఘను శ్రీరాము పత్ని ♦ నవనీ జాతన్
 గనజాతెను వాల్మీకుడు
 గనుపండువు గాఁగ యోగ ♦ కల్పిత దృష్టిన్. 103

తే. శిష్య పరిచృతుడౌచు వి ♦ శిష్ట గుణుడు
 వాల్మీకుఁడు జాగు సేయక ♦ బయలు వెడలి
 సీతఁ గనుచుం త న్నవరఁ ♦ కేను తెత్తి
 ప్రణతి గల్గుచు నె వేళిఁ ♦ బలుకఁ దొడఁగె. 104

దే. అనుషమాన పత్నినత ♦ నమ్మ నీవు
 పాపరహితవు, పూతవు, ♦ భక్తురాల
 పంతయును, యోగమహిమ నే ♦ నరసి యుంటి
 వాల్మీకుడ, నుందు నీ వని, ♦ భయము వలదు. 105

స. దశదిగ్భరిత కీర్తి ♦ దశరథ సమ్రాట్ను
 మా తల్లజంబ ! ను ♦ స్వాగతమ్ము!
 కర్మయోగారూఢ ♦ ధార్మిక నృపసింహ
 జనక తనూజ ! ను ♦ స్వాగతమ్ము!
 అఖిల భూమిపాల ♦ కార్పితపద కొన
 లాధిప పత్ని ! ను ♦ స్వాగతమ్ము!
 వేద వేదాంగ వి ♦ ద్విను తామల పతి
 వ్రతల మేల్బుంతి! ను ♦ స్వాగతమ్ము!

వనజములె నిత్యసహవాస ♦ ఎర్గ మైన,
 న నివాసమె జీవిత ♦ భాగ్య మైన,

కష్టములె నీ స్వరూపమై యిష్ట వైన
అమ్మ సీతమ్మ ! సుస్వాగ యిమ్మ సీకు. 106

తే. అనతి భూరమ్ము నందున్న యాశ్రమంబు
చెంత వసియించు నా తప యిస్వినుల పొంత
బుత్రికాప్రేమ నొంది పెం పొంద వమ్మ
అమ్మ! నమ్ముము నీ స్వగృహమ్ము సుమ్ము. 107

తే. రమ్ము నా వెంట ననునంత రాము పత్ని
హస్తములు మోడ్చి ధేనువు ననుసరించు
వత్సమును బోలె ; సచ్చాత్ర వర్గ మనెడు
నంశువుల వెల్లు నా జ్యోతి ననుసరించె. 108

తే. వాల్మీకుఁడు మానిపత్నుల వాడ కడకు
వెంట నిడుకొని పోయె బృధ్వజ నపుడు
మధుర వాక్కుల నోదార్చి మాని సతుల
కెఱుక పరచెను సీతమ్మ తెఱఁగు లెల్ల. 109

తే. భూధవుఁడు తండ్రి, రాజ్య ర మా ధవుండు
భర్త, మామ రారాజు, తా బట్ట మహిషి
యయ్య, వనగత యయ్యె నీ యనఘ సీత
సాకుఁడీ తల్లులె మీరు జనక సుతను. 110

క. అనుచుఁ బుష్పిపత్నులకు
జనకాత్మజ నప్పగించి చనియె మునియున్
దన శిష్యులతో నాశ్రమ
మున కప్పుడె; నిత్యవిధులఁ బూర్తి యొనర్పన్. 111

చ. మునిజన భూషణుం డెఱులు భూసుతతోఁ జనుచుండ నాశ్రమం
బునకు, సుమిత్రపుత్రుఁడు భూతనయన్ బహుదూరవర్తియై
కనుఁగొని యశ్రువుల్ దొఱఁగు కన్నుల స్వందన మందునుండి, రి
వృన్ బయనంబుఁజేసెహయముల్ వడిఁబొఱగ్మహాన్ముఖంబుగన్.

లక్ష్మణ విలాపము

మ. అనుగుండమ్ముడు భక్తుఁ డగ్రజుని వా ధి కార్యంబు నీడేర్చియుం
గనఁడాయెన్ మది శాంతి లక్ష్మణుడు, లోకం బెట్లు హరించు నా
పని, రాజాజ్ఞను ధిక్కరించుటయె? లోకం బేమియున్ లేని నీ
తను, ఘోరాటవి డించుటో, ద్వివిధముల్ ధర్మచ్యుతంబుల్ గదా!

చ. జగతి సహించునొక్కొక్క, వని ధి జానకి నీగతి వీడిపోవఁగా?
నగు, రఘురాము నాన యిది, ధైర్యం బ్రజల్ నను దూరకుందురే!
తగునె పతివ్రతన్ విడువ? ధారుణ శీలుడు టేడుగాఁడో! యే
పగిది భరింపఁ జాలునొకొ ధి భానుకులుండు సతీ వియోగమున్? 114

ఉ. అన్న దలంచు ఘాతుకత ధి లన్నియుఁ జేయఁగఁ బుట్టినాఁడనో!
యెన్నఁగలేరొ యేరు? మఱి ధి యెవ్వరి జీరఁడు, నేనె యన్న కన్
సన్న నె యిట్టి క్రూరవిధి ధి సల్పితి! లోకము దిట్టిపోయదో?
యెన్నదొ యన్నకుం దగుదు వీవని! ధర్మము ద్రోయుటన్ వనిన్. 115

చ. అని విలపింప సాగెను ర ధి యంబునఁ బోవు రథంబునందు ల
క్ష్మణుడు; సుమంత్రుఁ డారఘుకు ధి మారున కీవిధి బల్కెనంత, “ల
క్ష్మణ! దురపిల్లఁగాఁ దగునె? ధి సల్పితి వీవు నృపాలు ధర్మమున్
వినుము రహస్య మొండు విని ధి పించెద, దీనిని దెల్పకేరికిన్. 116

సుమంత్రుడు రాముని జాతకఫలములఁ దెల్పుట.

ఉ. “ఇల్లును రాజ్యమున్ విడుచుఁ నెంతయొ కాలము, వీత భాగ్యుఁడో,
దల్లినిఁ దండ్రినిన్ సతినిఁ ధి దమ్ముల, నాపులఁ బ్రేమపాత్రు లా
నెల్లరఁ బాయువాడగు; న ధి హీన నిరంతర దుఃఖ జీవియా
తెల్లమటంచు జాతకము ధి దెల్పిరి రామునిఁగూర్చి పండితుల్. 117

తే. ధర్మమయమై వెలుంగు త్రే ధి తా యుగంబు
నం దిరువది నాలుగవ మ ధి హా యుగమున
శుభదమగు విశంబిని చైత్ర ధి శుద్ధ నవమి,
వినుత గుణరాముఁ డగు రాము ధి జనన దినము. 118

వియోగాశ్వాసము-సుమంత్రుఁడు రాముని జాతకఫలములఁదెల్పుట 47

ఆ. దినకరుండు నైత్తి ♦ దీప్తిమంతుఁడు గాఁగ
నైదు గ్రహము లుచ్చ ♦ యందుఁ బడఁగఁ
బుట్టె రామవిభుఁడు ♦ పుడమిఁ బునర్వసు
మూఁడుపాళ్లు గడచి ♦ పోయిన తఱి.

119

క. కర్క-టకంబున జననం

బర్కుఁడు మేషాది నుండె ♦ నాత్మజుఁ గనుచున్
గర్క-ట గురు చంద్రులఁ గని
యర్కుని మిత్రుండు కుజుఁడు ♦ నలరెడు నుచ్చన్.

120

ఆ. మేషమందు బుధుఁడు ♦ మీనంబునం గవి
యైదు గ్రహము లుచ్చ ♦ యందు నిటులు
గలవు సాయనగతి ♦ గణితంబు సేయంగ
బుధుని వారమందుఁ ♦ బుట్టినాఁడు

121

క. సుఖ మందిరమున శనియును

సఖియింటను బలము గలుగు ♦ క్షాసుతుఁ డున్నన్
సుఖ మేవిధి లభ్యం బగు ?
నఖి లావని సృష్టికర్త ♦ కై నను రాజా!

122

తే. ఉండుగా కైదు గ్రహములు ♦ నుచ్చ యందు;
ధనకరుఁడు, లగ్న రాశిని ♦ దనదు నుచ్చ
భాగ్యరాశ్యధిపతి యాచుఁ ♦ బరమ మైత్రిఁ
దనరు శశిఁగూడి యుండిన ♦ ధనికుఁ డౌ నె !

123

తే. అరయఁ గేమద్రుమము వట్టె, ♦ నందు శశియొ
కేంద్ర మందుండె రవికి, దుకి ♦ ఖతుఁడు ఖలుఁడుఁ
బ్రేష్యుఁడు దరిద్రుఁడును గాఁడొ ♦ తేఁడు గూడ,
నన్నియును గల్గి లేకుండు ♦ ననుభవంబు.

124

తే. కల్య రవిగ్న, శశిలగ్న ♦ కంటకముల
గ్రహము లున్నవి, సన్యాసి ♦ గాఁడు, కాని

యిట్టి గ్రహరీతి సుఖముల † నీయ బోదు
శాంతియు నొసంగఁ జాలదు † సకల గతుల.

125

తే. ఉచ్చ యందుండి చూచుచు † నొండు నొంటి
ప్రబల రిపులొచ్చు, రవి శనుల్ † బరగు చుంట
రాజరాజయ్యుఁ దీవ్ర దు † ర్వారచింత
ననుభవించును, రాఘవుఁ † డనిరి బుధులు.

126

తే. అఖిల విదుఁడగు దుర్వాసుఁ † డనఁగ నిట్లు
దశరథ నృపాలుతోఁ గూడి † దాని వింటి
శపథ మొనరించియుంటి దా † శరథి తెఱఁగు
సన్మూలకు నెన్నఁడును దెల్పు † ననుచుఁ; గాని

127

తే. నీదు పరితాప మింతగా † నేఁడు కాంచి
యోర్వఁజాలమిఁ దెల్పితి † నో కుమార !
దాశరథి కర్మ మీగతి † తాత వ్రాసె
వగవుఁ గొననేల రాఘవు † వర్తనమున !”

128

తే. అనఁగ సారథి లక్ష్మణుం † డంతఁ బలికె
నవని పతియైన, నెంతటి † యమలుఁడైన
రాముఁడైనను జానకీ † రాముఁడైన
దైవ కల్పిత కర్మ దా † దాటఁగలఁడో!

129

లక్ష్మణుఁడు శ్రీరాముని నూరడించుట

ఉ. ఈమెయి లక్ష్మణుండు మతి † నెంతయు నూటఁ జెందు వేళకున్
గోమతిఁజేరె స్యందనము; † గ్రుంకె నినుండు, నదీ తటంబునన్
యామిని వెళ్ళఁ బుచ్చి యుద † యంబుననే పయనంబు సల్పి, (శ్రీ)
రాముని వాడకుం జనె సఁరాసరి, లక్ష్మణుఁ డాతురంబునన్. 130

తే. అర్థ దిన మేగునంత మ † హారధుండు,
స్యందనము డిగ్గి కనెను దుః † ఖాల్పి మగ్నుఁ,

గన్నుఁగవ నశ్రువులుఁ గార్చు * చున్నవాని,
దీన వదను సింహాసనా * సీను రాము.

131

అ. అన్నను జూచునంత హృద * యన్నున నార్తి జనింప, ధారగాఁ
గన్నుల నీరు గార్చి భువి * కాంతునకుం బ్రణమిల్లి, మొక్కుచున్
సన్నిధియందు నిల్చి, రఘు * చంద్రున కిట్లను లక్ష్మణుండు, “మీ
రెన్ని నయాన సల్పి, పృథి * వీశ్వర! వచ్చితిఁ బాదసేవకై. 132

చం. విడిచితి జానకిన్ విమల * విశ్రుత వృత్తను జాహ్నవీతటిన్
జడల ధరించియున్న ముని * నాథుఁడు వాల్మీకు నాశ్రమంబునం,
దెడ వెత నొందనేల? పృథి * వీశ! *కృతాకృత కర్మ పోవునే?
పుడమి జనించువార లిటు*పొందక తప్పనె పుణ్య పాపముల్? 133

క. మరణము కొఱకే జననము

జరుగు వియోగంబు కొఱకె * సంయోగంబున్

విఱుగుట కొఱకే పెఱుగుట

తఱుగుటకే పెంపు లెపుడుఁ * †దధ్యము రామా!

134

చం. ధనమును దారయన్ సుతులుఁ*దల్లియుఁ ద్రాడియు బంధుమిత్రులున్
మనుజ వరేణ్య! సర్వమును * మాయుఁగదా? మమకారమేల? నీ
నిని విడనాడకుండ నగు * నే యెపు డేరికినైనఁగాని? భూ
మిని నివి యెల్లవారలకు*మిధ్య సుమీ! ధ్రువమిద్ది సర్వదా! 135

ఉ. నీ వెఱుఁగంగ నేరవొకొ? * నిత్య పదార్థము కదై ధాత్రిపై?

నీ వఖిల ప్రపంచగతి * నేర్చినవాడవు, నీవె నిన్ను, నీ

భూవలయంబునెల్ల వశ * మున్ గొనఁ జాలినవాడవున్, వెతం

బోవఁగ జేయువాడవును, * భూసుతకై దురహిల్ల జెల్లునే! 136

ఉ. ఏ యపదూటు నెంచి, ధర * ణీశ్వర! మైథిలి నీడినావా? నీ

కా యపవాదు పోవదిటు * లార్తిగృశింపఁగ; నిశ్చయంబు, వే

*పాతాంతరము : పురాకృతకర్మ

†పాతాంతరము : దధ్యం బౌర్యా!

పాయము జానకీ విషయ ధీ భావము, దుర్బల బుద్ధిఁ ద్రోసి, సా
ఖ్యాయత జీవనమ్ముఁ బడ ధి యందగు ధైర్యముఁ జిక్కఁబట్టుమా!

తే. తమ్ముఁ డీవిధిఁ బలుకంగఁ ధి దాల్చిఁజెంది
రాజ్యవిధు లెన్ని, సృగమహా ధి రాజు కథయు
నిమి నృపాలుని చరితంబు ధి నీతి గాధ
లనుజునకుఁ దెల్పెనంత ధి రాధిపుండు.

138

తే. కాల విధులను దీర్చెడి ధి కాల మాయె,
బార్ధివుని యాన సౌమిత్రి ధి పరమ నియతి
నిజ నివాసంబునకుఁబోయె, ధి బ్రజకుఁ దెలిసె
జానకీదేవి గతి మఱు ధి సటి దినమ్ము.

139

చ. వెలవెల లాడసాగె పుర ధి వీధులు, పోరులు దుఃఖితాత్ములై
కలయె, నిజంబొ ; జానకినె ధి కాంతుఁడు వీడెనొ? నీతిమాలు మా
టల నెవఁడాడె దుర్జనుఁ డటంచును నొండొరుఁ బ్రశ్న వేయుచున్
గలఁగిరి, రాముచేత కిటు ధి గాసిలి పల్కిరి పండితోత్తముల్. 140

పండిత విమర్శనము

చాకలివాఁడొ? యేరొ, భవ ధి సాగర మీఁదఁగలేనివారు, నీ
పోక లెఱుంగలేని కడు ధి మూఢులు నిష్ఠుర మాడి రంచు, లో
కైకపతీ! నరోత్తమ! స ధి హింపఁగనోపన? లోకులన్ననో
కాకులు, ధర్మసూక్ష్మ మవ ధి గాహన మేగతి నొను చారికిన్? 141

ఉ. ఆతప శీతవాయువు ల ధి హర్షిశమున్ మెయి సోకుచుండ, వి
ఖ్యాతకులంబునన్ జనన ధి మందియు; దల్లి! సదా మృగ ప్రజో
పేతములైన ఘోర వన ధి వీధులఁ ద్రిమ్మరినావు రాముఁగో,
నాతఁ డిటుల్ కృతఘ్నుఁడయి యాడునె యాడఁగరాని మాటలన్!

౦. అమ్మా! చూపితిపమ్మ నీమహిమ నీ ధి వగ్నిం బ్రవేశించి, లే
రమ్మా! నీకు సమాన లీజగతిలో ధి నాంతర్య సంచుద్ధి, నిన్
రమ్మంచున్ దరి జేరఁదీసి సతిగా ధి రాజ్యాభిషిక్తుండునై
వమ్మేలయ్యెనొ రామ ధర్మములు? లో ధి పం బేమి నిస్వీడఁగన్? 143

ఉ. నీతియు, ధర్మమున్ గలియ ♦ నేరవు, మానవ వాంఛితార్థమై
నీతి యసత్యమండ్రు, నృప ♦ నీతియు రాజ్య రమా విభూతికే,
నీతి, యసత్యమార్గము న ♦ నేకవిధంబును; రామ రాజ్య సం.
పాతము గాదు నీతి పరి ♦ పాటిని సీతను వీడ కున్నచో. 144

తే. పావకోజ్జ్వల జ్వాలి కా ♦ పాత సీత 437
పరమ పావని లోకాప ♦ వాద మున్నె 3176
రాజ నీతికిఁ జెడుగెట్లు ♦ రాణినలన ?
ధవుల విధులున్న వయ్య భూ ♦ ధవుల కైన ? 145

ఉ. ధర్మము, నీతియున్, విధియు ♦ దాశరథీ! యివి మూడు కర్మముల్
ధర్మము లోకసంగ్రహ వి ♦ ధంబగు, సంఘ పరంబు నీతి, స
త్కర్మయుతంబు జీవిత వి ♦ ధానగతంబును నౌ సదా విధుల్;
నిర్మల బుద్ధి భీతిలగ ♦ నేరదు లోకవిధంబు నెంచుచున్. 146

ఉ. ధర్మము నిత్య సత్యము, స ♦ ధర్మములు, బుద్ధుల వాక్కులన్ గ్రియన్
ధర్మమె సర్వలోకహిత ♦ తత్పరతా బ్రకటింతు, వారికిన్
గర్మను బట్టి పోదు మది; ♦ కర్మనుబుద్ధియె సృష్టిజేసెడిన్,
మర్మము లేదు ధర్మగత ♦ మార్గమునన్ రఘురామ ధీమణి! 147

తే. పరహృతార్థాంగి నానాడు ♦ బడయ నెంచి,
పడసి యీనాడు లోకాప ♦ వాద భీతి
భార్య విడనాడి, ధర్మంబు ♦ బాసి తీవు
రామ! యేది నీ సత్య ప ♦ రాకమంబు ?
కడకు సతియును ధర్మంబు ♦ గతియు బోయె. 148

శా. ఆలింగూడి విహారలీలల విలా ♦ సాహ్లాదముం బొంది, చూ
లాలిం బంపితివయ్య నట్టడివికిన్ ♦ లజ్జింపవో? సద్విధుల్
గూలంద్రోయవొ ధర్మపత్ని యెడలన్? ♦ ఘోషిల్లదో? తప్తమై
జాలింజెందదొ ? *తావకీనహృది పా ♦ పాణంబొ? దుర్భేదమో?

ఉ. సీతయె యాశ్రమంబుల వ † సింపఁ దలంచె నటంచుఁ దెల్పెదో ?
 సీతయు నిన్నుఁగూడి నివ † సింపదొ ము న్ముని పంచలందు ? నీ
 ఘాతుక కృత్య దోషమును † గప్పఁగ లోకపు దృష్టినుండి, యే
 వ్రాతల వ్రాయఁజెల్లుఁ? గవి † రాజులకున్ గల మాడ నోపునే.

తే. తపసి యిల్లాండ్ర జతఁగూడు † తలఁపుఁ జెప్ప
 సరస సల్లాపముల నద్ది † విరస మయ్యె
 చనవుచే నొక్కకోర్కె కో † రినది, దాని
 ఫలముగా నిట్టులయ్యె జీ † వనము తుదకు.

151

ఉ. ఆమె మహాపతివ్రత య † టంచును నమ్మితి వంతరాత్మలో,
 నేమియు దుష్టగాదను ము † నీశ్వరవాక్కులు, వాయువున్ సురల్
 సోముఁడు సూర్యుఁడున్, గడు వి † శుద్ధచరిత్ర, యపాప, పూత నీ
 భూమిజ యన్నమాటఁ దలఁపొసియు ధర్మము నేల మీరితో! 152

తే. శిష్ట సంరక్షణము, దుష్ట † శిక్షణంబు
 రాజ్య పరిపాలనా విధి † రాజ రాజ !
 యమల మతి సీత, యతుల మ † హా పవిత్ర
 యంచు నెఱనమ్మి శిక్ష వి † ధించి తేల ?

153

తే. అబలయు, విశిష్ట, చూలాలు † నాత్మసఖయు
 నగుట, దోషిణియైన క్ష † మార్హగాదొ ?
 యహహ ! నిరపరాధిని దండ † నార్హయయ్యె
 రామ రాజ్యంబు నందె యో † రామ రాజ !

154

తే. యశముఁ గోరుట సామాన్య † మైన బుద్ధి
 యశముఁగోరి యధర్మ మా † ర్గానుగమన
 మల్పతర మైన వృత్తి, య † త్యధమ బుద్ధి
 విమల యశమెంచి గృహిణిని † వీడి నావు.

155

తే. ధర్మనిర్ణీత నిష్కామ † కర్మచయము
 యశము నొనగూర్చుఁ దాదాన † యంతే కాని

మోఱకుల మూక మనముల † మురియఁజేయు
పోక లేరీతి సత్కిర్తి † బొడమఁ జేయు?

156

తే. భార్య సహధర్మచారిణి † భర్తకంచు
లోనఁ దలపోయవే నాఁడు † గాని రామ !
లభ్యమా నెల్ల చోట్లఁ గ † శత్రు మంచు
మున్ను బల్కవో ? లక్షణ † మూర్ఖ యందు.

157

తే. ఆటలో నొక్క మేలైన † యాట గాదు
పాటలో నొక్క మురిపెంపు † పాట గాదు
లీలలో మార్పగాఁ దగు † లీల గాదు
తన్ని నిజ ధర్మ సంధాత్రి † ధార్మికునకు.

158

తే. రామ రాజానుమతమె ధ † ర్మమ్ము గాదు
కాకపోవచ్చు ధర్మము † లోకుల నుడి
ధర్మ నిర్ణయ గతికి నా † ధార మొక్క
అంతరాత్మ ప్రవృత్తి యే † యార్య తతికి.

159

తే. ముదిమి చేతను జనకుఁడు † మోసపోయె
విల్లు విరచిన మాత్రాన † విశ్వమందు
నాయ కోత్తముఁ డీ రఘు † నాయకుఁ డని
హృదయ దుర్బలుఁ డగు వాని † కిచ్చె సుతను.

160

ఉ. మాతృ సమాన యశా విమల † మైథిలి, లక్ష్మణ! నీకు; ముందుగా
నీతకుఁ జెప్పవెతి వన † నీమకు రామునిపంపుఁ, జెప్పినన్
బూతచరిత్ర భర్తృపద † ముల్ గని మ్రొక్కుచు; రామచంద్ర సం
ప్రీతునిఁజేసి కష్టదశ † వెన్నకు నెట్టెడి దేమొ! నిర్దయా! 161

చ. జనకతనూజ లోక నుత † సాధ్వినీ జక్కఁగఁ జేరదీసితో
వినుత తపస్వి! లోకు లవి † వేకముతో నపవాదు నాడుటన్
దన విభుఁడైన రాముఁడును † దాననచేసి తృజించుటన్ మదిన్
గినుక వహింపకే పతిని † గీర్తనసేయు కులాంగనామణిన్. 162

ఉ. ధన్యుడవయ్య వాల్మీకుడ! ♦ ధాత్రిజ నీ పినతల్లి గాదో, నీ
వన్యుడవయ్య ! ధర్మపథ ♦ మారసి యాపద కాలమం దసా
మాన్యగతిన్ దపోమహిమ ♦ మానిని గాధ నెఱింగి రామరా
జన్య సతీ తనూలతను ♦ సాకుచునుంటె! త్వదాశ్రమంబునన్. 163

తే. అతివ దుఃఖాశ్రు పూర్ణయై ♦ యంపి నట్టి
విమల సందేశ లహరిలో ♦ వీగఁడొక్కొ
తప్పు గ్రహియింపలేని నీ ♦ తావిభుండు
నేరమును దిద్దుకొన లేని ♦ నిర్దయుండు.

164

ద్వితీ యాశ్వాసాంతము.

ఉ. బూమెలమారివో? జడుడవో? బధిరుండవో? మూగవో? సదా
రామ ! నృపాలరామ ! రఘురామ ? యుమాపతిరామ? జానకీ
రామ ! యటంచు, రమ్మనుచు ♦ రాగముఁజూపియుఁగోపగించియున్
వేమరు జేరుచున్న విన ♦ వేడుక యయ్యెనో ? రావదేలకో? 165

మ. జననంబందితి భోగభాగ్య తతులన్ ♦ సంసారమం దుండియున్
మనలే దెప్పుడు రాగలంపటుడనై ♦ మానాథ! నీ పాదభ
క్తిని బొల్పంబున నుండియున్ విడువ, స ♦ తీర్త్యర్థమై ధర్మసా
ధన భూతంబగు దేహమున్ వదల సి ♦ ద్ధంబైతి నే బందిలో. 166

ఉ. ధారణ దూరమాయె, ధనధాన్యములన్నియు శూన్యమాయె, శా
రీర సుఖమ్ము పోయె, స్వశ ♦ రీరముపై భ్రమలేదు సుమ్ము, నీ
వారల నేనొకండ, నను ♦ బట్టిన సంతతి లేదు, నీకె కై
వారము సల్పుచుంటి నికవత్తువ? చూడఁగ నోచియుంటినా? 167

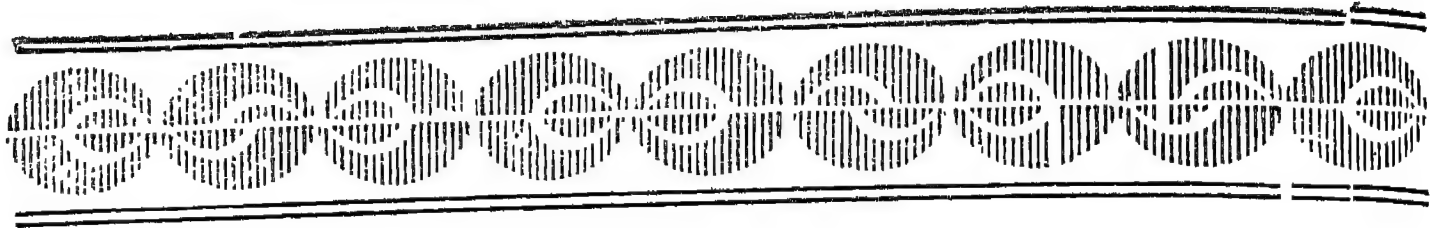
మ. నిను సేవింపఁగ నీ పదాబ్జముల నెం ♦ తే భక్తిఁ బూజింప, నీ
కనుదోయిం బ్రసరించు ప్రేమమయ దృ ♦ ఙ్జాలంబుల బొంద ర
మ్మనుచుంటిన్ గృపరాదో నీకు రఘురామా! మామకీనాత్మ నీ
వనుకంపన్ గ్రహియింప సంతపట కాశాక్రాంతమై మ్రగ్గెడిన్. 168

ను. తగునా రాఘవ! దర్శనంబె యిడఁగా * దాతృత్వమున్ లేద ? నిన్
దగు వారెవ్వరుఁ గొల్వరింక వినుమా! * తథ్యంబు, నీ భక్తులన్
బగతోఁ జూచెదవాఁకొక్కో? వారి సుఖముల్ * భంశత్వముంబొంద నీ
వగ, భక్తాళికిఁ గష్ట సంతతులె బ్రా * స్తంబాట నీ కర్మమా? 169

ద్వితీయాశ్వాసము

సంపూర్ణము

ఓమ్

శ్రీరామాయ నమః

గో వింద రామాయణము

ఉత్తర రామచరితము

కె. సుతోదయాశ్వాసము

క. నీ లీల లనంతంబులు

కాలత్రితయంబు గాంచఁ ♦ గాఁగల యోగుల్

హేలన్ జూతురు వానిని

శ్రీలలనా హృద్విహార ! ♦ శ్రీరఘురామా !

శ్రీరాముని పేరోలగము = మునుల రాక

చ. శుక పిక శారికా మధుర ♦ సుస్వనగీత పరీతమై సదా

సకల వనీ ప్రఫుల్ల సుమ ♦ సౌరభ సంకలి తానిలంబు; శ్రీ

తకర, దివాకరుల్, చలియు ♦ దాప మొసంగ సమంబుగా, జన

ప్రకరము సోకి మన్మథు స ♦ రాగము సేయు వసంతవేళలన్.

తే. పత్ని నెడబాసి రాఘవ ♦ పార్థివుండు

బ్రహ్మచర్యంబు నెఱపుచుఁ ♦ బరమ నియతి

రాజ్య పరిపాలనా కర్మ ♦ రతిని సతము

లోకబాంధవుఁడో యన ♦ లోక మేలు.

మ. యమునాతీర వనాంతరస్థుల ని ♦ త్యానంద సంపన్నులై

సహబుద్ధిక్ జరియించు తాపసులు, ర ♦ క్షం దక్కి తండోపతం

స. సుతోదయాశ్వాసము-మునులు లవణునిగాధరామునకుఁ దెల్పుట 57

డముగా రామధరాధిపుఁ గనఁగరాన్ ♦ ధాత్రీశుఁ డాయోగి బృం
దము నాహ్వనముఁజేసి కొల్వునకు స ♦ న్నానంబునన్ భక్తితో. 4

ఆ. తపసుల కిడి హేమ ♦ దర్భాసనంబులఁ

బ్రాంజలియయి శుద్ధ ♦ వర్తనమునఁ

బలికె నిట్లు “మీరు ♦ వచ్చిన కతమేమి ?

యాన తిడిన దాని నాచరింతు !”

5

తే. మునులు, పుణ్య తీర్థాంబు సం ♦ పూర్ణ కలశ

ములను, ఫల మూలములఁ దెచ్చి ♦ పుడమితేని

పూజలను బొంది, వాని భూ ♦ పున కొసంగి

కొలుపునం దిట్లు శాంశిమై ♦ పలికి రంత.

6

మునులు లవణుని గాధ రామునకుఁ దెల్పుట

ఉ. రామ ధరాధిపా ! కలఁడు ♦ రాక్షసుఁ డా మధు రాధినేతయై

నేమముతోడ సద్విధుల ♦ నెట్టుచుఁ బౌరుల నేచుచున్ ముని

స్తోమముఁ బెన్వెతంబడఁగఁ ♦ ద్రోయుచు, రుద్రుని శూలశక్తిచే

భూమి నజేయుఁడై ప్రళయ ♦ మోయనఁగా, లవణాభిధేయుఁడై. 7

ఉ. చెప్పితి మెల్ల రాజులకుఁ ♦ జేష్టలఁ దక్కిరె కాని, వార లే

చొప్పును గానరైరి రిపు ♦ సూదన మూనఁగ, లోక మన్ననో

చొప్పరిలేక నిత్యమును ♦ స్రుక్కెడి దైత్యు దురంత బాధ, రా

మప్ప ! త్వదీయబాహుబల ♦ మా లవణాసురుఁ జంపఁగల్గెడిన్. 1

చ. అతుల పరాక్ర మోన్నత మ ♦ హయశ మొందిన నీవు రాఘవా

సతతము జీవసంచయ కృ ♦ శత్వ కరుండగు వైరిఁజంపి, మా

యతులకు రక్షనిమ్ము, లవణాసురుఁ డెన్వఁడొ గాఁడు, వాఁడు నీ

కతన లయమ్ముఁగొన్న, దశ ♦ కంతునకున్ భగినీ తనూజుఁడే!

లవణునిఁజంప శత్రుఘ్నుఁడు నియోగింపఁబడుట

తే. అనుచు మొరలిడుచున్న సం ధి యముల కంత,

రక్షణోత్సకచిత్తుఁడై ధి రాజ రాజు

భయము వలదని సెలవిచ్చి ధి పగతు నడత

మునులఁ బ్రశ్నించి సర్వమ్ము ధి వినియె దీక్ష.

10

క. మునిజన రక్షణ దక్షుం

డనుజులఁ గని యిట్లుపల్కె, ధి నసురున్ జంపన్

జనెదరొ? మీ రెవ రీ యెడఁ

బనిఁబూనఁ దలంతు? వాఁడు ధి భరతుని పాలా?

11

క. ధీరోదాత్తుని తమ్ముఁడు

వీరుం డా కైకసుతుఁడు ధి వినయముతోడన్

శ్రీరామునిఁ గనె “లవణునిఁ

బోరం దునుమాడ నేనె ధి పోదు నృపాలా!”

12

చ. భరతుఁడు పల్కుటే తడవు ధి ప్రాజలియై కడగొట్టువాఁడు, “నే
దురమొనరించువాడ, రిపుఁ ధి ద్రుంచఁగలాడ నయోధ్యకున్ వెసన్
మరలఁగఁజాలువాడ, రఘు ధి మాన్య! త్వదీయ పదాబ్జ సేనచే
నరిఁ బరిమార్చు వంతునకు ధి నహ్నుడ, నీవ యనుజ్ఞ నిచ్చినన్. 13

ఉ. కైకసుతుండు మున్నె కృత ధి కర్ముఁడు, మీ వనవాసమందు మీ
రాకకు వేచియుండి యిట ధి రాజ్యముఁ గాచినవాఁడు, మీకుఁగా
వ్యాకులుఁడై సదా జడలు ధి వల్కలముల్ ధరియించి, భూమి నే
కాకిగఁ బవ్వళించుచు ను ధి ఖంబును రోసినవాఁడు, పార్థివా! 14

శా. నందిగ్రామమునందు దుఃఖమతియై “నా స్త్యన్యథా” యంచు నిన్
డెందంబందున సిల్పి నీనగనె యుం ధి డెం గందమూలంబు లా
నందంబొప్పు భుజించి, సౌఖ్యమిక్కనై ధి నన్ బొందఁగాఁజెల్లు, నే
గందున్ గప్తములన్ దృఢాజ్ఞమెయి లో ధి క్రతాణ దీక్షారతిన్. 15

చ. అనవిని రాఘవేంద్రుఁడు ర ధి యంబునఁ దమ్మునిఁ గౌఁగిలించి మా
ర్కొని తొడయందుఁజేర్చి యరిఁకుంజరయూధమృగేంద్రమా! నినున్

సుత్రోదయాశ్వాసము-లవణునిజంప శత్రుఘ్న డునియోగింపఁబడుట 59

బనిచెద; దైత్య సంహరణ ♦ భానుర కీర్తి గడించి యేలుమీ
జనపతివౌచు నా మధుర; ♦ సల్పెద నీ కభిషేక మిప్పుడే! 16

తే. కై కతనయు నియోజింపఁ ♦ గష్ట మొందు
దేని, నతఁడు విశ్రాంతితో ♦ నిచట నుండు;
నేలికను జంపి, తద్రాజ్య ♦ మేలు కొఱకు
నొరుని నిల్పని వాఁ డుండు ♦ నరకమందు. 17

తే. బాలుడవు మారు మా టాడ ♦ వలదు నీకు
నగ్రజుని మాటఁ బాలింప ♦ నగును, శూర !
యిదియె కర్తవ్యమగు సంశ ♦ యింపరా ద
టంచు సభలోన శత్రుఘ్ను ♦ నభినుతించె. 18

ఉ. రాముని పల్కులన్ వినుచు ♦ రాఘవవర్గ కనిష్ఠుఁ డంత, నె
మ్మొమునువాల్చి, దీనుడయి ♦ భూపతి కిట్లను, “అన్నలుండ నా
పైముపు రీరు ధార్మికులు, ♦ పట్టపు తేలికనొట ధర్మమా !
యేమరువాడఁ గాను భవ ♦ దీప్సితమున్ నెఱవేర్చ నగ్రజా ! 19

ఉ. ఐనఁ ద్వదాజ్ఞమీరి తొలి ♦ నాడితిగా, లవణున్ వధింపఁగా
నేనె జనం దలంతునని ♦ నీ విధ మారయ లేక ; కేకయీ
సూనుడె రాజుగాఁదగు, య ♦ శో రహితండుగు దైత్యుజంపఁగాఁ
బూనుదు నేను, రాజ్యరమఁబొందను, తప్పు క్షమింప వేడెదన్. 20

ఉ. చేసిన తప్పునే మరలఁ ♦ జేయుచు నుంటిన ! బుద్ధిమాలి, నీ
బాసకు మారు సెప్పి, నినుఁ ♦ బాసెడి కర్మముఁ దెచ్చికొంటి, వ్య
త్యాసముఁజేయ నగ్రజుని ♦ యాసతికి, మఱియొక్కసారి యే
శాసనమైన మీరి నృప ♦ శాస్తికి బాల్పడనొల్ల భూధవా ! 21

చ. అనవుడు రామచంద్రుఁడు, స్మితాననుడై యను “శత్రుసూదనా!
జనపరిపాలనంబు, బుధ ♦ సమ్మత ధర్మగతంబ యేని సా
ధనమగుఁ బారతాకిక ప ♦ ధంబునకున్, నిజధర్మ మూనుమీ
వినుము, యశంబుఁ గాంచుము, వివేకముతో మధురానృపుండవై.

తే. ఇపుడె యభిషేక మొనరింప ♦ నెంచినాడ
విహితకర్మంబు నెఱవేర్ప ♦ విప్రవరులు
మునులు, గురుఁడు, వసిష్ఠుండు ♦ మున్నుగాఁగ
వలయు వారెల్ల విచ్చేయఁ ♦ గలరు సుమ్మి”.

23

శత్రుఘ్నుని మధురా ప్రయాణము

తే. అనుట తడవుగ, భరత ల ♦ క్షృణులు, వేడ్క
విధుల నెఱవేర్పఁ బూనిరి, ♦ ప్రీతిఁ గనిరి,
వైదికులు, వసిష్ఠుండు నృ ♦ పాల వరులు
పౌరులును వచ్చియుండిరి, ♦ ప్రభుని యాన.

24

తే. ఋత్విజులు మంత్రములఁజెప్పి ♦ యింపు నింప
జయజయ ధ్వానములు రేగి ♦ చదల నంట
మాను లాశీస్సు లిచ్చిరి, ♦ మగువ లెలమి
హారతు లొసంగి రస్తు రా ♦ మానుజునకు.

25

ఆ. ముగురు తల్లులుఁ గడు ♦ ముదమున దీవించి,
యక్షతలను జల్లి ♦ యరిగి రంత;
అక్షతలను జల్లి ♦ యశాదల మూర్కొని
యాశిషంబు లిడిరి ♦ యన్న లెల్ల.

26

తే. విజయ దుందుభి మ్రోఁగ భూ ♦ విభుఁడు పలికె
“మధురఁ బాలించు నీతఁడె, ♦ మానితతుల
రక్షణముఁ బూనఁగాఁగల ♦ రాజితండె,
వీరుఁ డీతఁడు శత్రుఘ్ను ♦ శూరవరుఁడు,”

27

డే. అనఁగ రారాజు “తథ్యమే ♦ యగును గాత
నీదు పల్కులు, లవణుండు ♦ నీల్లు గాత”
మంచు యమునా నదీతీర ♦ మందునుండి
వెడలి వచ్చిన మునులు సం ♦ ప్రీతి ననిరి.

28

మా. అంకమునందుఁ గనీయునిఁజేరిచి♦యారఘురాముఁడు పల్కెనిటుల్
“జంకకశత్రువధింపుము దైత్యుఁ డ♦సాధ్యుఁడు ద్వంద్వరణాబులలోన్

సుతోదయాశ్వాసము - శత్రుఘ్నుని మధురా ప్రయాణము 61

శంకరదత్తము శూలము దండయ్యె † సంగెనువానికి; వాడెపుడున్
శంకనొనర్పడు మానవుఁ జంపఁగ † శంకరశూల మజేయముగా.

చ. అనుదిన పూజచే బరఁగు † నట్టిది శూలము, దానిఁ బూను వా
నినిఁ బరిమార్చనేర మవ † నీతలమందునఁ, గాన, నీకు దై
త్యునిఁ దుదముట్టఁజేయఁగలయెందు మహాస్త్రము నిచ్చువాడ, నా
దిని మధుకైటభారుల వ † ధించెను బ్రహ్మ తదస్త్ర శక్తిచే. 30

శ్రీ. అతఁడు తనుఁజ్ఞంపఁ బరిపంథి † యరుగు దేర
శూలమును బూని యని సల్పుఁ, † గూలు నరియుఁ,
గేల శూలంబుఁ దాల్పని † వేళ నరసి
చంప యత్నింప నాతఁడు † చచ్చు సుమ్మి. 31

శ్రీ. అతఁడు పురిఁబాసి వెడలు నా † హారమునకు
మరలుచుండఁగ నగరి గు † మ్మమున నిలుము
లోనఁ జొరకుండ శూలంబుఁ † బూసకుండ
మడియఁజేయము వానినిఁ † దడపు లేక. 32

శ్రీ. సైన్యముల ముందుఁ బంపుము † జాగు వలదు
జాహ్నవిని దాటి పవలె; ప్ర † శాంతవృత్తి
నవల, నయ్యవి విడిది సే † యంగఁదగును
నొంటిమై నీవు లవణుని † కంటఁ బడుము. 33

శ్రీ. వర్ష ఋతువు ప్రవేశింప † వానిఁ జంప
నదను, యమునాతటీ వాసు † లైన మునులు
సైన్యనివహంబులం గూడి † చనఁగఁ దగును,
ధనముఁ గొని నీవు తదుపరి † తరలి పొమ్ము. 34

శ్రీ. అనుచు గారాముతో రాముఁ † డనిన యంత,
నంకమును బాసి శత్రుఘ్నుఁ † డమిత భక్తి
రామ, భరత, లక్ష్మణులకుఁ † గ్రమముగాఁగఁ
బ్రణతులొనరించి, సెలవొంది † వాడఁజేరె. 35

తే. భార్గవచ్యవన మునియుఁ ♦ బార్ధివేంద్రు
హితము గమనించి తక్కిన ♦ ఋషులఁగూడి
సైన్యముల వెంటఁ దోడ్కొని ♦ చనెను ముందు,
నంతుఁడో నాఁడు నృపు కొల్వు ♦ సాంతమయ్యె.

36

ఆ. సైన్య వితతిఁ బంపి ♦ శత్రుఘ్నుఁ డగ్రజు
పాదయుగళి నెడదఁ ♦ బాదుకొల్పి
గారవమునఁ బొంది ♦ నారాయణాస్త్రంబు
శత్రుఁ జంపఁ దఱలె ♦ సరిగ నెలకు.

37

ఆ. మార్గ మధ్య మందు ♦ మరునాటిరేయి యం
దలపు వాయ, వాల్మీ ♦ కాశ్రమమున
అన్న యాన మేర ♦ నాగఁ దలంచుచు
తరణి వొడువ నతఁడు ♦ దరలి చనియె.

38

శత్రుఘ్నుఁడు వాల్మీకాశ్రమముఁ జేరుట.

క. కనుచుఁ ఘోరమృగంబుల
వినుచుఁ బక్షుల రుతంబు ♦ విపినమునందున్
జనిచని రెండవరాత్రికి
మునివాడ నతండు గాంచె ♦ మోదముఁగోడన్.

39

నీ. జననంబు మరణంబు ♦ క్షణమాత్రఁ గనునట్టి
క్షణకాల జీవులు ♦ క్షాతలమున
తమ వాసమే గాని ♦ తక్కి మెఱుంగని
జలచర జాలంబు ♦ సలిలములను
రోష భీషణఘోష ♦ రోదసి నిండించి
మనునట్టి మృగములు ♦ వన తతులను
సకలజీవుల జ్ఞాన ♦ సంపత్తిచే మించు
జన సంతతులు సర్వ ♦ జగతి లోన

తే. నొండు మరియొండు భక్షించు ♦ చుండు బ్రతుక,
హింసయే సృష్టి నెజం బ ♦ హింస కాదు.

కాని సృష్టికిఁ బ్రతి సృష్టిఁ ♦ గందు మిచటఁ
ప్రేమ మూర్తిభవించిన ♦ విధము దోచు.

40

ఆ. సర్వ జీవరాశి ♦ సమ భావమున నుండె
గ్రూర జంతు వితతి ♦ కూర్మిఁ జూపు
యోగ మహిమ యిదియె ♦ యోగీశ్వరుం డైన
వాల్మీకుండు మనెడి ♦ వాడ యిదియె.

41

సుగంధి. ఔ మహాత్ముఁడీతఁడంచు ♦ నాశ్రమంబుఁ జొచ్చి, శ్రీ
రాము తమ్ముఁ డంత మాని ♦ రాజుఁ గాంచి మ్రొక్కఁగన్
వామలూరుసూనుఁ డర్ఘ్య ♦ పాద్యమిచ్చి, “యిచ్చటం
దాము విశ్రమింప నొప్పు ♦ దాల్మిమీర” నం చనెన్.

42

స్వగీతి. “రామునాజ్ఞా మహా ♦ రాక్షసున్ జంపఁగా
భూమిదేవో త్తమా ♦ పోవుచున్నాడ, నీ
ప్రేమ పాత్రుండనై ♦ రేయి యిందుండి, తే
పే మునుల్ మెచ్చ నే ♦ నేగువాఁడన్ జుడి”

43

ద్వి. అని పల్క శత్రుఘ్నుఁ ♦ డా మాని రాజు
విని యిట్లు కోరెను ♦ వినయంబు తోడ

44

సుగంధి. పొంద నేల యన్య భావ ♦ మున్ మదాశ్రమంబునన్?
గందమూలముల్ భుజించి ♦ గాఢ నిద్రఁ బోవుఁడి
యందుఁ బర్ణశాల నంచు ♦ నాడి, మాని తెల్పు, సా
నందుడై సుదాసుఁ గాధ ♦ నమ్రభావుడై వినెన్.

45

కుశలవుల జననము

ద్విపద. నడి రేయి వేళ నా ♦ నాఁడె భూపుత్రి
కడుపారఁ గన్నది ♦ కొడుకు లిర్వరను

46

ముని పత్ను లావార్త ♦ మునికి వేఁ బంపఁ
జనుదెంచె వాల్మీకి ♦ సంతోషముగను

47

గనులార ముని రాజు ♦ కవలను గాంచి
వెను వెంట జాతక ♦ విధుల నీడేర్చె

48

- పెను గాలియును ధూళి ♦ పీడింప కుండ
వనదర్భ మంత్రించె ♦ వారి రక్షింప; 49
- ముని సతు లా దర్భఁ ♦ బూని తుడిచిరి
మొనతోడ నొక్కని ♦ మొదలుతో నొకని 50
- కుల దీపకులు దాన ♦ గుశలవుల్ నాఁగఁ
జెలువొందుదురు గవల్ ♦ శ్రీరామ సుతులు; 51
- రాముని గోత్రంబు ♦ నామంబు లపుడు
ప్రేమతో ముని దెల్పఁ ♦ బెద్ద గొంతుకను 52
- లవఁజుఁ జంపఁగ నేగు ♦ లక్ష్మణానుజుఁడు
కవల మహీజాత ♦ కనె నంచు వినుచుఁ 53
- బురిటి శాలను డాసి ♦ భూజాతఁ గాంచి
కరయుగ్మమున్ మోడ్చి ♦ కాళ్లకున్ మ్రొక్కి 54
- “తల్లి ! క్షేమమ” యని ♦ తన శాల కేగె
పిల్లలం గన లేదు ♦ ప్రేమ మీరఁగను 55
- ఇదియేమి లోకమో ♦ యిది యేమి పనియో ?
మదిబుట్టదో చూడ ♦ మమకార మపుడు; 56
- శ్రావణ మాసాది ♦ శత్రుఁఘ్ను డిటులు
శ్రవణ సుఖంబుగా ♦ రాత్రిని గడపె. 57
- ఉదయాద్రి దినకరుఁ ♦ డుదయించు నంత
ముదమొంది బుషిపాద ♦ ముల మ్రొక్కినాఁడు. 58
- ముని కడ సెలవొంది ♦ ముందు మార్గమునఁ
జనినాఁడు లవణాఖ్య ♦ దనుజుఁ జంపుటకు. 59

లవణ సంహారము

చ. మునులకడన్ వసించుచుఁ బ్ర ♦ మోదముతోఁ గథ లాలకించుచున్
జనిచని సప్తరాత్రములు, ♦ శాత్రవుఁ జంపఁ దదేక నిష్ఠ మై

కని యమునానదీతటముఁ ♦ గాంచి యటన్ జ్యవనాదులన్, బురం
బున లవణుండు లేమి విని, ప్రోద్దన దాఁటె నతండు వాహిని. 60

చ. దినపతి కొండ నెక్కు తటి ♦ దివ్య శరాద్భుత శక్తిమంతుడై
ధనువును బూని పట్టణపు ♦ ద్వారము ముంగల నిల్చి రాఘవేం
దుని కడగొట్టు తమ్ముఁ డరిఁద్రుంపగ నువ్విళు లూరుచుండె, నె
త్తిని రని దోఁచు నంత బహు ♦ తీవ్రముగాఁ జనుదెంచె నాతఁడున్.

శా. “ఓరోరీ! నరుడా! మహాద్భుతము! న ♦ నోడింపఁగా వచ్చితి?
పోరన్వచ్చిరి యెందఱో యిటుల మున్! ♦ బోకారినా రెల్ల రా
రారా! నీ శర మేఁచునొక్కొ నను? మూర్ఖా! నిన్ని దే చంపి, యా
హారంబున్ గయికొందు నీక్షణమ సుమ్మా! హృష్ట చిత్తుండనై.”

మ. అనుచున్ ఘోరనిశాచరుండు పటురో ♦ పాయత్త చిత్తుండు ప
ల్కెను, శత్రుఘ్నుఁడునవ్వుచున్ “లవణ! శంకించెన్ సుమా మున్నురా
వణుఁడున్ రాఘవు శక్తి నిల్లె, నినుఁ జంపన్ వచ్చితిన్ వీడ, రా
ముని తమ్ముండ దురంబు సల్పుమిక, నీ ♦ పోఁగాల మాసన్నమా!

మ. అన * “నా మాతలుఁ జంపినట్టి కుటిలుం ♦ డారాముడే రాక పా
పను నిన్నేల రణంబు సల్పఁ బనిచెన్! ♦ బ్రహ్మాండముల్ గూల్తు నే
ననిఁబూనన్ బలుమాటలేల” యని యాహాకారఝాంకారముల్
మిను ముట్టన్ లవణుండు భూజముల సౌ ♦ మిత్రిన్ వెసన్ డీకొనెన్.

శా. జ్యారానంబున దిక్కు లెల్ల వణకన్ ♦ శత్రుఘ్నుఁడా శత్రుపై
నారాచంబులఁ గొట్టి వ్యర్థుడగుచున్ ♦ నారాయణాస్త్రంబునే
శ్రీరామున్ మదినెంచి వీడె, నది జే ♦ జేరావముల్ సేయుచున్
బోరన్ శూలముఁ దేదలంచు లవణున్ ♦ బోకార్చె నప్పట్టునన్.

తే. అబ్బ! చచ్చెనా లవణు డం ♦ చనెడి వారు
పాతకుఁడు ద్రెళ్ళినాడని ♦ పల్కువారు
పరమ సంతోషభరితులై ♦ పరఁగు వారు
నెల్ల రప్పుడు శత్రుఘ్ను ♦ నెదుటఁ బడిరి.

తే. శివుని దరిజేరె శూలంబు ♦ శీఘ్రగతిని
విగత జీవుని లవణుని ♦ విడిచి పుచ్చి,
మధుర శత్రుఘ్ను వశమాయె, ♦ బ్రథిత గుణుడు
రాఘవుని కీర్తి నల్లెనఁ ♦ బ్రబల మాయె. 67

ఉ. రాముని సోదరుండు మధు ♦ రన్ జనులెల్లకుఁ గొల్వ సైనిక
స్తోమముతోఁ జమూపతుల ♦ తోఁ బ్రజకున్ దగురక్ష నిచ్చి; యా
రామములన్ దటాకముల ♦ రథ్యల, మేడల నాటపట్టులన్
నేమముతో నమర్చి యవ ♦ నీపతి ధర్మము లెల్లఁ దీర్చుచున్. 68

శత్రుఘ్నుఁ డయోధ్యకు మరలుట

తే. పదియు రెండేండ్లు మధురలోఁ ♦ బాలనమ్ము
సలిపి, రఘురాముఁ జూచు నా ♦ సక్తిఁ దగిలి,
నిజ పురము వీడి కొంత సై ♦ నికదశమ్ము
గొని యయోధ్యకుఁ బయనమై ♦ చనుచు మరల. 69

ఆ. మార్గ మధ్య మందు ♦ మాన్యుడౌ వాల్మీకి
యాశ్రమంబుఁ జేరి ♦ యచట విడిసె
సర్ఘ్య పాద్య మొసఁగి ♦ యాతిధ్య మిచ్చియు
మునియు నాదరించె ♦ భూమిపతిని. 70

తే. వేగ వాల్మీకి యొసఁగిన ♦ విందుఁగుడిచి
సైనికుల నుంచి యాశ్రమ ♦ స్థలములందుఁ
గర్ణ పేయబుగా మఱాని ♦ కథలఁ జెప్ప
వినుచు శత్రుఘ్నుఁ డానంద ♦ వివశుఁడయ్యె. 71

ఆ. నీతఁ దలఁపఁబోఁడు ♦ నీతమ్మ కొమరుల
యోగ మరయఁబోఁడు ♦ యోగి యైనఁ
దెలుపఁ డపుడు రాము ♦ కులవర్ధనులఁగూర్చి
తేని కడకుఁ బోవు ♦ వాని తోడ. 72

తే. సుతులఁ గని నీత; ముని సతీ ♦ తతులఁ గూడి
చిటుతలను బెంచు రఘురాముఁ ♦ జేర్చి మదిని;

సుతోదయాశ్వాసము - శత్రుఘ్నుఁ డయోధ్యకు మరలుట 67

సతము శ్రీరామ నామ సం ధి స్మరణ లబ్ధ
శాంతి, సుఖ దుఃఖముల నొక్క ధి సరణిఁ గనును. 73

తే. “లాలి రఘురామ శ్రీరామ ధి లాలి యనుచు
జోలఁ బాడుచు శ్రీరామ ధి లాలిఁ బాడి
రక్షఁ బెట్టుచు శ్రీరామ ధి రక్షఁ బెట్టి
యనుఁగు సుతులను బెంచె ధి సీతమ్మ సతము. 74

సీ. మేదు రాశ్రమ వనీ ధి పాదప చ్ఛాయయే
రమ్య సి తాత ప ధి త్రంబు గాఁగ
సకలాటవీ జంతు ధి సంతాన విహరణ
స్థలములే రాణి వా ధి సంబు గాఁగ
శారికా కీరికా ధి చార రావంబులే
తమిఁ గూర్చు నృత్య గా ధి నములు గాఁగ
నిశ్చల పతిభ క్తి ధి నెఱపు సువ్రతములే
షడ్రిసోపేత భో ధి జనము గాఁగ

తే. పుట్టి మెట్టిన యిండ్ల వి ధి భూతి బాసి
గహన గత యశాటె రాజ యో ధి గంబు గాఁగ
ననఘ రా చూలి రారాణి ధి యడవి నుండె
నిన కులేశ్వరుండె రాజ్య ధి మేలుచుండ.” 75

తే. అనెడి వృత్తాంత మొకయింత ధి యైన మునియు
నెఱుక పరుపఁడు పదియు మూఁ ధి డేండ్లు గాఁగ
నాశ్రమంబున నివసించు ధి ననఘఁ గూర్చి,
దశరథేశుని సత్కిర్తి ధి దలఁచి యేమొ? 76

తే. బడలికలు గాయ శత్రుఘ్ను ధి పార్థివుండు
పర్ణశా లాంతరంబునఁ ధి బండుకొనెను,
గాని నిద్రింపఁజాలఁడు ధి కదలఁ డెటకు
నతని పరివారమును గూడ ధి నల్లె యుండె, 77

తే. మధుర కేగెడి నాడును ♦ మధుర వీడి
మరలి వచ్చెడి నాడును ♦ మార్గమందు,
విడిసి యుండెను వాల్మీకి ♦ వీటి యందు
విడియఁ డెలాకొ? మరలి తా ♦ వెడలు నాడు.

91

తే. అగ్రజుని వీడి మధురకు ♦ నరుగు శ్రోవ
రాముసతి యున్న వాల్మీకా ♦ శ్రమము లేదా?
జ్ఞప్తికిని రాదా? గంతవ్య ♦ సరణి కాదా?
తెలియఁగా రాదు శత్రుఘ్ను ♦ తలఁ పడేమొ?

92

తే. రాఘవుడు దమ్ము నోదార్చి ♦ రాజ్యమేలఁ
బనిచి, తనకడ లక్ష్మణ ♦ భరతు లుండఁ
బ్రజలు సుఖియింప రాజ్య భా ♦ రమ్ముఁ బూని
వరలుచుండెను కాలంబు ♦ జరుగుచుండె.

93

శంబుకుని వధ

తే. అంత నొకనాడు రామ ధ ♦ రాధిపుండు
కొలుపు దీర్పఁగ నేగుచు ♦ గుమ్మము కడ
హృదయ వేదనమున నేడ్చు ♦ వృద్ధ విప్ర
దంపతులఁ గాంచి, యేడ్చు క ♦ తంబు నడిగె.

94

తే. అకట ! ఐదేండ్ల చిటుత ప్రా ♦ యంపువాడు
మృతుడు; రాఘవా! చూడుమీ! ♦ యీ శవంబు
ముదుసలుల మమ్ము వీడె న ♦ పూర్వమిద్ది!
వేరె తిలధార మాకిచ్చు ♦ వారు లేరు.

95

ఉ. పుట్టిన జీవరాశి తుద ♦ ముట్టక యుండదు, తల్లి దండ్రుయిన్
గిట్టక ముందె యాత్మజులు ♦ గిట్టుట యెచ్చట నైన నున్నె? నా
పట్టి మృతుండు, బ్రాహ్మణుడఁ ♦ బాయని ధర్మచుండనాదు, నే
పట్టున రామరాజ్యమున ♦ బాలుడు ప్రాణము వీడె నయ్యయో?

ఉ. మార సమానకాంతి సుకు ♦ మార తనుం డితఁ డొక్కరుండె, మా
కారయఁ బుత్రకుండు సఖు ♦ మన్న దెటుంగఁడు, నీదు ధర్మ సం

చారమునందుఁగల్గె నప ధి చారము, రాజుల దుష్క్రియాగతిన్
మారణమొందుచుండెద ర ధి మాయిక పాలితకొటి రాఘవా! 97

ఉ. నీవును దమ్ములున్ సుఖులు, ధి నేరరు పాలితవర్గ సౌఖ్యముల్
గావఁగ, నాదు పుత్రకుఁ డ ధి కాలపు మృత్యువుఁగాంచె, వెంటనే
జీవము పోయవయ్య; నృప ధి శీలము శుద్ధము సేయవయ్య; మా
చావులు గాంతువయ్య, యిటఁ ధి జచ్చిన బాలుఁడు లేవకున్నచో!

క. అనుచున్ రోదన వశులై
కనిపించెడి వారి కెట్టి ధి కరణియుఁ జెప్పన్
మన సొల్లక, రాఘవుఁడును
మునులకుఁ గబురంపె దుఃఖ ధి పూర్ణుం డగుచున్. 99

చ. ఋషు లరుదెంచినారు ధర ధి ణీశుని పిల్పున; బాలుఁ డీతఁ డే
మిషఁ జనిపోయెఁ?, జేయఁగల ధి మే ద్విజబాలు సజీవుఁగాఁగ? నీ
విషమగతిన్ దలంగెడి వి ధి వేక పథం బెరిగింపుఁ డంచు బా
రుషమున రాఘవ క్షితివఁడు మునీంద్రులఁ బృచ్ఛసేయఁగన్.

మ. యుగధర్మంబును మీరు శూద్రుతపమున్ ధి యోజింపఁగాఁజెల్లు, నీ
వగ బాలుం డపమృత్యువుం గనుటకున్ ధి వ్యాజంబు రాజేంద్ర! యో
గ గర్విషుం డగునట్టి శూద్రకులజన్ ధి గాలించి ఖండించిన
న్విగత ప్రాణము వెండి చేరికొను వీ ధి నిన్, రాజ ధర్మంబునన్. 101

తే. తనువుతోఁ గూడి దివ్య ప ధి ధంబుఁ గోరి
యతఁడు తపముండెఁ గనుమూసి ధి యమిత దీక్ష
నంబువుల చెంత శీర్షాస ధి నంబునాదు
యామ్యదిశఁ జూడుమీ వాని ధి నమల చరిత! 10

చ. అనుచును నారదుండు పలు ధి కాడఁగఁ బుష్పకమెక్కి రాముఁ
పని యొక లెక్కయా యనుచుఁ బాలుని దేహముఁగాచు ప్రక్ర,
బనుజునితోడఁజెప్పి వృష ధి లాన్యయుండౌ మునిజాడఁజూడఁ దా,
జని క నె దక్షిణంపు దిశ ధి శైవలినీ గిరి చెంత న్నాతనిన్. 10

ఉ. “ఏది కులంబు నీయది? త ♦ దేకమతిన్ దప మాచరింపఁగా
మోదము భేదమున్ విడిచి ♦ మోక్షము నొందఁ దలంపొ? లేక వే
రేది యభీప్సితంబొ? విన ♦ నెంచెద రాముడ, భూధవుండ, నా
హ్లాదముఁ జెందువాడ” ననురాముని కా మునితెల్పు నీగతిన్. 104

తే. శంబుకుడ, శూద్ర కులజుడ ♦ స్వర్గకాంక్షఁ
దపము సల్పుచునున్నాడఁ ♦ చాల్మీశోడ
ననిన, రాఘవుఁ డసిధార ♦ నతని శిరముఁ
ద్రుంచె, క్షణమాత్ర నది భూమిఁ ♦ ద్రుల్లి పడఁగ. 105

తే. శంబుకుని దేహ మననిపై ♦ శవము గాఁగ
బాలకుఁడు ప్రాప్త జీవుడై ♦ వసుధ లేచె
ననుచు దివిజులు పలికి ర ♦ త్యంత తృప్తిఁ
బ్రతిన నెరవేర్చి ముదమొందె ♦ బార్ధివుండు. 106

ఉ. రాముఁడు ఘోరపాతక వి ♦ రాముఁడొ? సజ్జన రక్షకుండొ? స
త్కామ తపోమయాత్మకుఁడు ♦ కాననసీమ గతుండు, మానవ
స్తోమ హితార్థకాంక్షి కడు ♦ శుద్ధచరిత్రుఁడు శంబుకుండు, మా
రాముఁడు చంపఁగాఁదగు న ♦ రాతినరుండొకొ? యాతతాయయో?

ఉ. ఈకథ యేగతిఁ రఘు కు ♦ లేంద్రుని జీవిత గాధ మార్చునో?
ప్రాకట సద్గుణాన్వితఁ డ ♦ పార కృపాన్వితుడైన రాముడే
నాకము కొరు తాపసి వి ♦ నాశ మొనర్చునో? ధర్మహానాకొ?
లోకులు విశ్వసించురాకొ? ♦ లోక సుపాలన మిట్టి దన్న చో? 108

చ. కలియుగ వేళగాని రఘు ♦ కాంతుని కాలమునందుఁబుట్టు శూ
ద్రులు తపమాచరించునెడ ♦ దోసము శాసన మయ్యె, రాజు లీ
కుల యుగ ధర్మ నిర్ణయముఁ ♦ గూలఁగఁద్రోయు స్వధర్మహానికి
దలకొనఁగూడదంచు నృప ♦ ధర్మము నూనితివా నృపోత్తమా! 109

ఉ. ఆరయ నిద్ర, మైథున భ ♦ యంబులు జీవులకెల్లఁ గల్గు, నా
హారము తీరున; బ్రతిభ ♦ యబ్బదు ప్రాణులకెల్ల సృష్టిలో,

వారని యోగసిద్ధిఁ గను ♦ భవ్యులు మాత్రమే జ్ఞానులౌదు, ర
వ్వారల వర్ణ భేదమును ♦ బట్టి వధింపఁగఁ జెల్లునే? నృపా! 110

తే. అంచుఁ గొందఱు దమలోఁ ద ♦ లంచు చుండ్రు
శంబుకుని చావునందలి ♦ సత్య నిరతి
నాత్మ శంకించువారు; ధ ♦ రాధిపుండ్రొ
పుష్పకము నెక్కి సురలలోఁ ♦ బోయె నంత. 111

రాముఁ డగస్త్యాశ్రమముఁ జేరుట.

తే. శంబుకునిఁ జంపి రఘురామ ♦ చక్రవర్తి
కుంభ సంభవు నాశ్రమ ♦ గోష్ఠిఁ జేరె
మునియు జననాథు రాకకై ♦ మోద మంది
తొడవు గానుకగా నిచ్చెఁ ♦ బుడమి పతికి. 112

తే. “దానమును గొంట క్షత్రియ ♦ ధర్మ మగునె?
భూసురుల కిచ్చుటే తగు ♦ భూమి పతికి”
ననఁగ, శ్వేతుం డొసంగిన ♦ దౌట దీని,
నీవె ధరియింపఁ దగు దని ♦ నెమ్మిఁబల్కి. 113

తే. దాన మెఱుంగని దోసంబు ♦ దగిలి, దివిని
నాకలికిఁ జిక్కి యల్లాడు ♦ నార్తి దనదు
పీనుఁగును మెక్కి తృప్తుఁడౌ ♦ శ్వేతనృపతి
గాధ వివరించె నంత న ♦ గస్త్యమాని. 114

తే. తన కుమారినిఁ జెటిపెను ♦ దండుఁ డనుచు
భార్గవుం డెంతో కోపించి ♦ పాంసువృష్టి
నతఁడు నాతని రాజ్యంబు ♦ నంతరించు
సప్తదినములలో నని ♦ శాప మిచ్చె. 115

తే. శాపవశమున వింధ్యాద్రి ♦ శైవలినుల
మధ్యగాఁ గల రాజ్యము ♦ మాసిపోయె.
దండుని నెపంబునం జేసి ♦ దగ్ధ మాట
దండకారణ్యమన నొప్పు ♦ చుండు నదియె. 116

క. కృతయుగమునాటి శ్వేతుని
కతయును, ద్రేతాయుగంపుఁ ♦ గర్మలఁ జెప్పెన్
శ్రుతి హితముగ ఘట జాతుఁడు
మతిమంతుఁడు, ధర్మమూర్తి ♦ మానవపతికిన్.

117

క. తన పురికా రఘురాముఁడు
మునిచంద్రుని యాజ్ఞగొంచు ♦ మోదము తోడన్
జనె, విని పూర్వపు గాధలు;
దిననాథుఁడు తూర్పుమలను ♦ దేజు వహింపన్.

118

మ. మునివాడన్ విడనాడిపోయెడి తటిన్ ♦ “పూతాత్మ! యోగీంద్ర! నేఁ
జనుదెంతున్ భవదాశ్రమంబునకు స్వే ♦ చ్చన్ దావకీనాజ్ఞఁ, బూ
తునిఁ గాఁజూతుఁ ద్వదీయదర్శనమునన్ ♦ దుర్బుద్ధిబోనాడి”యం
చినరాడ్వంశజుడైన రాఘవుఁడు మాఁగీంద్రున్ బ్రశంసింపఁగన్.

చ. వరగుణ! రామచంద్ర! భవ ♦ బంధవిమోచక! పార్థివేంద్ర! త్వ
చ్ఛరణములే భజించి మన ♦ సారఁగ ధ్యానము సేయువారు, నీ
కరుణ లభించి యొక్క త్రుటి ♦ కాలమునందె పునీతు లాదు, రీ
పరమ పవిత్ర దర్శన శు ♦ భం బొనఁగూడిన సర్వ సిద్ధియా.

120

క. అని ఘటజుఁడు నుతియింపఁగ
జనపతి విని, దాన హృదయ ♦ శాంతిన్ గనఁడో?
మునివధచే, నింటికిఁ జని
యనుజుల రావించి పల్కె ♦ నాత్మ గతంబున్

121

యాగనిర్ణయము

తే. బ్రాహ్మణుని కార్య మొనఁగూర్చి ♦ వచ్చినాఁడ
నఘ హరంబగు రాజ సూ ♦ యంబు సలిపి
ధర్మ మభివృద్ధి చేయఁగాఁ ♦ దగదో? మీరె
తెల్పుఁ డిప్పుడె యోజించి ♦ ధీరులార!

122

ఉ. పావనుడైన రామ నర ♦ పాలుని పాదము లాశ్రయింపఁగా
భూవర! యేస్మపుండు దల ♦ పోయఁ డో? లోకము నిన్నుఁ దండ్రుగా

భావన సేయు నన్వహము, ధైర్యము గూర్చెడి రాజసూయమున్
నీ వొనరించుటే తగద ధైర్య భరతుండు కృతప్రణాముడై. 123

తే. రాజసూయంబు కతమున ధైర్యకోటి
పోరుషముఁ జెందు, జనతతి ధైర్యనందు
నాశనము నొందు, నృపవంశ ధైర్యకంబు
రాజసూయంబు, సేయఁగా ధైర్య మనకు. 124

క. అను తమ్ముని పల్కులు విని
మనమున సమ్మోదమంది ధైర్యనవ హననం
బొనరించెడి క్రతు వొనరుప
మన సొల్లదు సుమ్మినాకు ధైర్యనెద నంచున్, 125

చ. పలుకఁగ నన్న; లక్ష్యముఁడు ధైర్యంబునెంత “అగ్రజా!
సలుపుము వాజిమేధము ది ధైర్య పరిపూర్ణ యశఃప్రదీప్తమున్
విలయిత పాపసంచయము ధైర్య శ్రుత యాగము పుణ్యవంతమున్
జ్వలిత విశిష్టకర్మము ప్ర ధైర్య శాంత తపోమయ రాజకృత్యమున్. 126

చ. మును తపముండె వృత్తుఁడని మోదము బాసి సురేంద్రుఁడంత, నె
మ్మనమునఁ గిన్నఁబూని, చని, ధైర్యపతి రక్షణమాశ్రయించి, వృ
త్తుని తప మంతరించెడి గ ధైర్య తుల్గనకున్న, నజేయుఁడొను, నా
తని దునుమాడఁగాఁదగిన ధైర్యుడ వంచు నుతించె నా హరిన్.

చ. అసురుఁడు పశానియాట దివిజాధిపుఁడొందె భయంబు, గాని, యీ
యసురుఁడు ముష్కరుం డనఁగ నొనె? జగత్రయమేలె లోకముల్
వ్యసనముఁజెందకుండ, ఋజు ధర్మన ధర్మ పరాయణత్వమున్
బస చెడకుండ; శిష్టి గుణ ధైర్యవంతునిఁ దాపసిజంప నొప్పునే? 127

తే. అతఁడు పాలించె రాజ్యంబు ధైర్యమృత వృష్టి
గామధేనువు నోలె లో కములు పండె
నేడు తప మున్నవాఁడు, వ ధైర్య గతుండు
మత్స్యయుం డని పల్కె ర ధైర్య ధవుండు. 128

ఉ. అతనిఁ జంపనేర నని, ధ యా హరియున్ దివి జాభిమానియై
ప్రీతి స్వకీయతేజ మిడి ధ పెంచె బలం బసురారి యందు; సం
పాత మొనర్చి పశానితల ధ వ్రజహతిన్, సురనాథుఁ డంతతో
భీతిలి, బ్రహ్మహత్య వెను ధ వెంటఁబడన్ దిరుగాడె లోకముల్. 130

ఆ. బ్రహ్మహత్యఁ గలుగు ధ పాతకం బుగ్రమై
కట్టి కుడుపదొక్కొ ధ కాలునైన
జగతి దాటియున్న ధ సాంద్ర తమంబున
నాకవిభుఁడు దిక్కు ధ లేక డాగె. 131

ఉ. పాహి జగత్పితా ! విబుధ ధ వర్గ నుతా ! మునిలోక పూజితా !
పాహి ! పాపరా ! భువన ధ భార భరా ! నిఖలేశ్వ రేశ్వరా !
పాహి ! గాధవా ! నమిత ధ పద్మభవా ! జగదాది కేశవా !
పాహి జన్మయా ! దురిత ధ వారలయా ! శ్రితకోటి సత్ప్రియా !

చ. అని నుతి సేయసాగి దివి ధ జావళి యా హరిమోలఁజేరి, “నీ
యనుపమ తేజమే తపసి ధ హత్య నొనర్చెను, బ్రహ్మహత్య, యిం
ద్రుని తలపైఁబడెన్ దొలఁగఁ ధ ద్రోయుము” నావుడు శ్రీశుఁడంత వే
పొనరుప నశ్వమేధము స ధ మూల వినాశనపశా నఘం బనెన్.

చ. దివిజల తేఁడు తే జడిగి ధ తీవ్ర తమంబున డాఁగియుంట, సం
భవమయి కాటకంబు భువి ధ వానలు లేమి జలాశయంబులున్
భువిజములున్ వనంబులును ధ భూములు సర్వము నెండిపోవుటన్
సవ మొనరించి రా సురలు ధ శక్రునిఁగాంచి యఘంబు ద్రెళ్ళఁగన్.

తే. అశ్వమేధాబు తుదముట్టె ధ నఘ మొకండు
వర మడిగె నిట్లు సురనాథు ధ వదలిపోవ,
“వర్ష ఋతువున నదులలో ధ నరలు దాన
భూతలము నందుఁ జవుడుగాఁ ధ బుట్టు దాన. 135

తే. ఋతుమతులఁ జేరి మదము ల ధ యించుదాన
బ్రాహ్మణులఁ జంపు నదులలోఁ ధ గ్రాలు దాన

నాలు గంశంబులం జెంది * నాలు గింటఁ

బాద భాగంబుగొని యేను * బరగు దాన.

136

తే. సురలు మెచ్చుచు నిచ్చిరి * వరము నంత
బ్రహ్మహత్యయుఁజనె సుర * రాజు వీడి
యనుచు సౌమిత్రి యన్నకు * వినుతి సేయ
నశ్వమేధంబె తగునంచు * నవని పతియు.

137

ఉ. తమ్మునిఁ గూర్చి పల్కె వసు * ధాపతి కర్దమసూను గాధ మో
దమ్మున; బాహ్నికేశ్వరుఁడు * ధర్మముఁబాయక రాజ్య మేలుచున్
నెమ్మదినుండి వేటకు వ * నీపథ మేగి, యుమాశివుల్ రహ
స్యమ్మునఁ గ్రీడ సల్పుతటి * నచ్చట జొచ్చట సుందరాంగియై.

చ. శివుని భజించి స్త్రీత్వము న * శింపఁగ, ముందు వరంబుఁగోరె, భూ
ధవునకు నీశ్వరుం డదియ * దాన మొసంగ నిరాకరించుటన్
భువనములెల్లఁ బ్రేముడిని * బ్రోచెడి తల్లిని సర్వకర్త్రీనిన్
స్తవ మొనరించె భక్తిని ప * దంబుల వ్రాలుచుఁ బుంస్తవసిద్ధికై.

క. కింకరుఁడై కడు వేడఁగ

శాంకరి యా నృపునిఁ గాంచి * జాలిం బడుచున్,

జంకక నర్ధవరం బిడె

శంకరుఁడే పూర్తిజేయ * శక్తుం డగుటన్.

140

౪. అల వరసిద్ధినిఁ గర్దమి

యలి వేణిగఁ బురుషుమాడ్కి * నలరుచునుండెన్

నెల కొకరీతిగ మారుచు

నిల యని పేరొంది * ధాత్రి నేలుచునంతన్.

141

౪. పొలతుక యయి తపసి బుధున్

వలపుల మురిపింపఁ, జూలు * వర్ధిల సాగెన్

నెలలటు తొమ్మిది గడవఁగ

నలరుచుఁ గనియెన్ బురూర * వాఘ్యుని పుత్రున్.

142

చ. అరుగఁగ నొక్క యే డిటులనా శశిసూనుఁడు మోదమంది, 'భూ
వరునకు శాపముం దొలఁగు * పద్ధతిఁ గర్దమ సూక్తి వట్టి, శం

కరునకుఁ బ్రీతిగా జరుపఁ † గా హయమేధము; శాపనాశమై
పురుషతఁగాంచి పూర్ణముగఁభూమినిఁ గార్దముఁ డేలఁ బిమ్మటన్ 43

ఆ. అశ్వమేధ సవన † మనుషమానము, సర్వ
సౌఖ్యకరము, గలువ † సంహరమ్ము,
నిహ పర ప్రదమ్ము † నిష్టార్థ ఫలదమ్ము
యాగ రాజ మాట † నాచరింతు.

144

ఆశ్వాసాంత పద్యములు

శా. కంటిన్ నిన్ గల, గౌతమీజలములన్ † గాకుత్స్థ ! స్నాతుండనై,
వెంటన్ జానకి లేదు, లక్ష్మణుఁడు నిన్ † వెంటాడి రాలేదు, నీ
వొంటిన్ బల్లకి నెక్కి వచ్చి “పరత † త్వోపాసనం దెల్పుమీ
జంటన్ ర”మ్మని యొడ్డుజేర్చి చనినో, † సంతృప్తి గా దాత్మకున్. 145

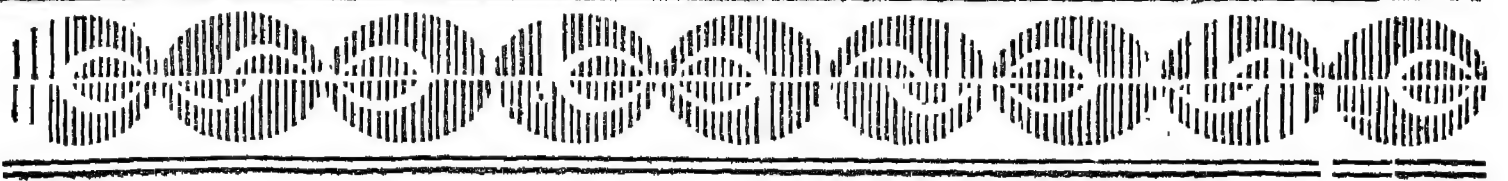
౧. పరతత్త్వార్థము కర్మయోగమున లో † పంభాక్కొ సత్కర్మమే,
పరమార్థంబుగ నెంచి యింతవఱకున్ † బాటించినాఁడన్ దయా
కర ! నేఁడో? పరతత్త్వబోధనము నా † జ్ఞాపించినావొక్కొ? నా
తరమా? పామరుఁడన్ ద్వదీయగుణ వి † ద్యాశేముషీహీనుఁడన్ 146

శా. నీ సందేశము బోధగాదు మదికిన్ † నీ వేసముల్ మానుమా
మోసంబేల? త్వదీయ రూపమున భూ † పుత్రీ సమేతంబుగా
దాసుం జూడఁగ రమ్ము, వచ్చి భదాం † తర్యమ్ము నాకిమ్ము, స
న్యాసంబో? మఱియేమొ? నాకు భవితవ్యం బెట్టిదో తెల్పుమీ 147

మ. సకలానూన సుఖ ప్రమోదకర స † త్సాంగత్య సంపాదిత
ప్రక టార్థ ప్రథితుండు గా మనవలెన్ † రాగంబునందున్న, లే
క కళోపాసన చిత్త వర్ధక ధృతిన్ † గాంతాం వాంఛంబు సం
దొకచో, నిశ్చలమానిగాఁదగును ద్యా † గోపాసకుం డెప్పుడున్ 148

తృతీయాశ్వాసము

సంపూర్ణము,

ఓమ్

శ్రీరామాయ నమః

గో వింద రామాయణము

ఉత్తర రామచరితము

నిర్గమనాశ్వాసము

క. పుట్టించుచుఁ బోషించుచుఁ

గిట్టించెద వేల ? సృష్టి ♦ గ్రీడయొ నీకున్ ?

గట్టిడి వనరాకా లోకులు ?

కట్టా ! తగునొక్కొ ! కీర్తి ♦ కామా ! రామా !

అశ్వమేధ యాగము

ఉ. రాముని పంపునన్ మునులు ♦ రాఁ, దగు దీవెనలంది, వేల్మికిన్
నైమిశ గోమతీ తటము ♦ నం బటవేశ్మము లెత్తి, సజ్జన
స్తోమముత్పల్తులై తనరు ♦ చొప్పున మజ్జన భోజనాదులన్
నేమముతో నమర్ప నవ ♦ నీపతి దెల్పె సుమిత్ర పట్టికిన్. 2

ఉ. మానులు ధర్మవర్తనులు ♦ మానిత రాజ కులావతంసులున్
గాన కళా ప్రవీణులగు ♦ గాయకులున్, నటశేఖరుల్ ద్విజుల్.
వానరయూధ ముఖ్యులును ♦ వాయుసుతుండును, వారి నేతయున్
దానవరాజ శేఖరుడు ♦ దైత్యులు వచ్చిరి రాము పిల్పునన్. 3

ఉ. పిన్నలు, పెద్దలున్, వివిధ ♦ విద్యలు నేర్చినవారు, సర్వ సం
పన్నులు బీదవాఁడు కడు ♦ పాపలు తల్లులు యాచకుల్ సదా,

వన్నెల మేల్ముసుంగులను † భాసిలు సంతిపురంబు వారలున్
జన్నముఁ జూడవచ్చిరి, ది † శావలయంబున నుండి వేడుకన్. 4

చ. భరతుఁడు వానితమ్ముఁడును † భక్తిని భూపులు దెచ్చు కాన్కలా
దరమునఁ గొంచు మన్ననలఁ † దన్పుచు నుండిరి, సారితో వనీ
చరులు ధరాసురాలి పరి † చర్యలఁ బూనిరి, భక్తితో నిశా
చరులు విభీషణుండు ముని † సంఘముఁ గొల్చిరి జాగరూకులై. 5

చ. సవన తురంగమంబు భువి † సర్వదిశల్ దిరుగాడ రక్షణన్
దవిలి చరించె లక్ష్మణుఁడు † తజ్జులు ఋత్విజు లెచ్చరింపఁగా
నవని విభుండు రాఘవుఁడు † యాగము సల్పుచు మోదచిత్తుఁడౌ
భువి సుత స్వర్ణవిగ్రహము, † పొంత మహోత్తమ దీప్తులీనఁగన్. 6

ఉ. ఓదన సౌష్ఠవంబు రుచుల్లోల్లరొ ? సూపము లోటుఁ జెందెనో ?
యేది కొఱంత? మీమనసు † కెయ్యది హర్ష మటంచు ? వేడుచున్
గాదనుదానిఁ ద్రోయుచును † గామ్యము లిత్తురు రాజపాచకుల్
లేదనుమాట లేదు క్రతు † లీలలఁ జూడఁగ వచ్చు వారికిన్. 7

చ. సురచిర వస్తు సంపదలు † సొమ్ము లమూల్య దుకూల జాలముల్
కరములఁ జాపుటే తడవు † గా నెవ రేయది గోర దానినే
యరయక తారతమ్యముల † యాచకకోటి కనుగ్రహించు, భూ
వరుఁడగు రామభద్రుఁ డని † వారిత దానగుణ ప్రపూర్ణుడై. 8

ఉ. చీటికి మాటికి విసుగుఁ † జెందెడి రీతిగ రాఁగ యాచకుల్
మాటకునైన “మీరు బహు † మానితు లైతిరిగాదె ? యిప్పుడే
యేటికి వచ్చినారు తగు † నే” యని పల్కెడివారు లేరు; మో
మోటముఁ జెందఁగాఁ దగిన † పోల్కి యొకించుకయైన లే దటన్. 9

ఉ. కాలగతిన్ జయించి బహు † కాలముఁ గాంచిన యోగిపుంగవుల్
పోలిక లేదులేదు క్రతు † పుం బరికింపఁగఁ బూర్వకాల మం
దేలిక యెవ్వఁడేని చరి † యింపఁడు జన్నమునందు రామ భూ
పాలుని మాడ్కి, నంచుఁ గయి † వార మొనర్చిరి సంతసంబునన్. 10

- క. తప్పులఁ బట్టగఁబో రెవ,
 రొప్పులు మూర్తీభవించె ♦ నుర్వీ పతిగా,
 మెప్పులు కుప్పులు వడియెను
 గొప్పఁగ రఘురాముఁ బ్రజలు ♦ గొనియాడు నెడన్. 11
- చ. విడుదులకై యమర్చె రఘు ♦ వీరుఁడు యజ్ఞ పుగాంతరంబునన్
 గుడిసెలుఁ, బర్ణశాలలును ♦ గొండకుఁ గొల్తలు జూపు సౌధముల్
 విడిసిరి మౌనులున్ బ్రజలు ♦ వీరులు రాజులు బంధుకోటియున్
 గడపుచునున్న వారు క్రతు ♦ కాలముఁ బండువుగాఁగ నెల్లరున్. 12

కుశలవ గానము

- ఉ. అందొక పర్ణశాలఁ గన ♦ నయ్యెడు శిష్య సమేతుఁడై సదా
 నందుఁడు, యోగతత్పరుఁ డ ♦ నారత సత్పథ వర్తనుండు; స్వ
 చ్ఛంద తపోమయాత్మకుఁడు, ♦ సత్య వచో నిరతుండు, ధర్మరా
 కేందుఁడు, వాల్మీకుండు పృథివీశ్వరు యజ్ఞముఁ జూడ వచ్చుటన్.
- తే. ఛాత్రులను బిల్చి వల్మీక ♦ సంభవుండు
 సవన భూమిని మెలఁగెడి ♦ సరణి దెల్పి
 కుశలవులఁ జీరి విధులను ♦ విశద పఱిచి
 యజ్ఞ పురిలోనఁ దిరుగాడ ♦ నాజ్ఞ నిచ్చె. 14
- వ. అరయ వనీ నివాసులయి ♦ యాకుల మూలములన్ భుజించుచుం
 బెరిగి; మునీశ్వ రాజ్ఞులనఁ మీరక యూదల దాల్చి నేర్చియున్
 బరమ పవిత్ర శాంత గ భాసితులయ్యు సరేంద్ర నందనుల్
 కరము మృగేంద్ర వత్సఁ బ ♦ కై వడి నుండిరి శిష్యకోటిలోన్. 15
- తే. ముండ్రఁ బొదరిండ్రఁ బెరిగెడి ♦ మొగలి పువ్వు
 పరిమళము లీన నిజరూపు ♦ బయటఁ బడదొ?
 జడల నల వల్క లాజినా ♦ చ్ఛాదనమున
 రూపమును రాచ రీవియు ♦ లోప మగునొ? 16
- ఉ. కోమలులా కుశీలవు ల ♦ కుంతిత తేజు లపూర్వ గాయకుల్
 రామ కథా కలాప మధు ♦ ర స్ఫుటగానము, వీణ తంత్రులన్

నీమము తాళముం గలుగు * నేర్పున మేళము సేయుచున్ జన
స్తోమము విస్మయంబు గనుచున్ వెనువెంటఁ జరించుచుండఁగా. 17

ఆ. సవన తలము నందు * సంయమిండుల కడ,
నృపతు లుండు చోట్ల * విపణులందు
రథ్యలందు రామ * రాజేంద్రు వాకిటఁ
బాడి రెల్ల జనులు * ప్రస్తుతింప. 18

ఉ. బాలురు పాడువారు, రఘు * వర్యు చరిత్రము పాట, జంత్రమో
తాలు గరంచు వీణె, కవి * రాయలు వాల్మీకి గ్రంథకర్త; యా
కాలమో యాగకాలము, సు * ఖిప్రద మర్భక సిస్వనమ్ము; భూ
పాలక ముఖ్య సర్వజన * వర్గము గాన రసాబ్ధిఁ జేలదే! 19

ఉ. ఆలన పాలనన్ సలుపు * చా రఘురాజు సభాంతరంబునన్
బాలురఁజేరి, పాట రస * వంతముగా వినిపింపఁగోరె, భూ
పాలురు గాయకుల్ కవులు * పండితవర్యులు ధర్మవేత్తలున్
బాలితవర్గము ల్బునులు * బంధువులు నివిని మోదమందఁగాన్. 20

తే. రాజమార్తాండుఁ డా రఘు * రామ రాజు
నిండు పేరోలగంబుండి * నెమ్మిమిర
మునికుమారుల రావించి * వినఁ దొడంగె
కెరలి పాడెడి వారి సం * గీత మంత. 21

కుశలవులచే రాముఁడు పొడించుట

చ. వినును రఘూద్వహుండు తన * వీర కథామయ గీతికాళి; నె
మ్మన మనురాగ పూర్ణమయి * మై పులకింతలు పుట్టుచుండ, లో
చనములు యోజనన్ మొగుడ * శ్రావ్య రసోల్బణ గాన పాహినీ
జనిత తరంగఁడోలికల * సారెకు సారెకు నూగు లాడుచున్. 22

. గారాముల్ కడుచిందులాడెఁ జిటుతల్ * గానంబు సేయంగ, నో
ధీరోదాత్త నృపాల వీరకథలన్ * దివ్య ప్రబంధంబునన్,
వీరాగ్రేసరులైన భూమిధవు లా * విర్భూత మోదంబునన్
శూరుం డీ రఘురాముఁడే యనిచి, సం * శ్లోకించుచున్ వంశమున్.

చ. అటు నిటుఁజూచి రాము ముఖమారసి పాపల మోముగాంచి, వీ
రటవిఁ జరించు బాలకులొ ధి యందుల కేమికతంబొ? సుందరుల్
జటలను డాల్చి రేల? వర ధి సంస్కృతకావ్య మెటన్ బరించిరో!
యెటులు విపంచి నేర్చిరో? యధిదెందులకో? యనిపల్కి రెల్లరున్.

ఉ. అతులిత కోమలద్యుతి స ధి మంచితముల్ నగుమోము లెంచ, భూ
పతి ముఖబింబ తుల్యములు ధి వారికి రేనికి రూపురేఖలన్
జత గనిపించుచున్నది, వి ధి శాంపతితో ముని బాలక ద్వయీ
గత సదృశత్వ మెల్లరును ధి గాంచుచు విస్మయ మందిరా సభన్. 25

ఉ. మార సమానకాంతి సుకు ధి మారులు మాని కుమారు లాసభన్
నారదుఁడాది వైణికుల ధి నైపుణి నీ యనునట్లు పాడుటన్,
భూరమఁబండు రాముఁడు ప్రమోదముతోడ బహుకరించె, బం
గారపు నాణెముల్ విరివి ధి గా నిడి, వైణిక బాలకద్వయిన్. 26

ఉ. బాలకులా సువర్ణనిధి వైపునఁ ధి జూడరు ముట్టఁబోరు; దు
శ్శీల మటంచు లోఁ దలఁచి, ధి శ్రీరఘురామనరేంద్ర! మాను లే
కాలము ముక్కు మూసికొని ధి కాననసిమఁ దదేక నిష్ఠతో
శ్రీలలనా మనోహరునిఁ ధి జేతమునా దలపోయుచుండరో. 27

ఉ. వారల కేల యీ ధనము? ధి వారు పయః ఫల మూల భక్షకుల్
గారొకొ? యోగసిద్ధిఁ గనఁ ధి గా సుఖదుఃఖము లంతరించు, బం
గారముతో నిమిత్తము వి ధి కా వికలై చను; నట్టి వారికిన్
భారము గాదొ యీధనము? ధి పార్థివ? మా గురునాజ్ఞ యిట్టిదే?

క. అను మునిపాపల నుడులన్
జనవల్లభు మానసంబు ధి సంకోచింపన్
విన నెంచుచుఁ జిలుతల కథ
వెనువెంటనె యతఁడు ప్రశ్న ధి వేసెన్ బ్రేమన్.

ఉ. ఏరిని గూర్చినట్టి కథ? ధి యెయ్యది మూలము దీనికంత? యె
వ్వారు రచించినారు? గురు ధి వద్యుఁ డెవండు? నివాస మేడ? నీ

తీరున నేర్చుటెందులకు ? ♦ దీనిని గానము సేయ నేటికో ?

మీరు వచింపుడయ్య విని ♦ మోత్తుము; బాలకులార! వేడుకన్. 30

ఉ. నీ యభిమాన మెంచ ధర ♦ ణీతలనాథ ! ముదావహంబు, రా
మాయణకావ్య మిద్ది! మునిమండల పూజ్యుడు వాల్మీకుండు రా
మాయణ లేఖకుండు, విను ♦ మా ! భవదీయ చరిత్రమే సుమా!
ఈ యసమాన కావ్యకథ, యీ కవిరాజె గురుండు, మాకగున్. 31

ఉ. పుట్టనుఁ బుట్టినట్టి ముని ♦ ముఖ్యుడు పూజ్యుడు దేశికుండు; మా
కెట్లుల సెప్పె నప్పగిది ♦ నే భవదద్భుత పుణ్యగాథ ని
ప్పట్టన నాలపించితిమి; ♦ పార్థివ ! నీ కృప గల్గియున్నచో
ఘట్టము లన్నియున్ మధుర ♦ గానమునన్ వినిపింతు మీగతిన్.

తే. సప్తకాండము లేనూరు ♦ సర్గములును
వివిధ శతగాథలును ధర్మ ♦ విష్ణురములు
నగు చతుర్వింశతి సహస్ర ♦ మైన శ్లోక
ములును రామాయణంబునఁ ♦ గలవు రామ !

33

తే. సవన వాటిక దరిఁ బర్ణ ♦ శాల నుండె
మా గురూత్తముఁ డాముని ♦ మహితుఁ డిచట
రామ ! త్వచ్ఛుభాశుభము స ♦ ర్వమ్ము వ్రాసె
దివ్యదృష్టిని వాల్మీకి ♦ భవ్యమూర్తి.

34

తే. ఇందు నిరువది సర్గమ్ము ♦ లేము నేడు
పాడి యుంటిమి, తక్కిన ♦ భాగ మెల్ల
పాడువారము తుదముట్టఁ ♦ బ్రతిదినంబు,
గురుని యనుమతి నీయానఁ ♦ గొలువు లోన.

35

చ. అని యిటు లర్భకుల్ పలుక ♦ నాదరణంబున వారిఁ జూచుచున్
జనములు సంతసంబు గన ♦ జన్నపుఁ గృత్యము లెల్లఁ దీర్చుచున్
దినదినమున్ నృపాలకుఁడు ♦ దీరికవేశల నాత్మ గేయమున్
వినుఁ దన కొల్కులోనఁ బృథివీసుత చొప్పులు సంస్కరించుచున్. 36

చ. వినివిని రాముఁ డాత్మకథ † వీనుల విందుగఁ గొన్నిరోజు లా
తనయులఁ గన్న తల్లి వసు † ధానుత యంచుఁ దలంపలేదో ? యే
వనితకుఁ బుట్టినారనెడి † ప్రశ్నను వేయఁడు ! తండ్రిఁ గూర్చియున్
గనుఁగొన నెంచబోఁడు రఘుఁకాంతుని వర్తన మెంత వింతయో. 37

చ. ఇనకుల వంశదీపక న † రేశ్వరు నుత్తమగాథఁ బాడుచున్
గనుచు నిజాస్యసన్నిభ ము † ఖంబును గట్టెదుటన్, రఘూత్తమున్
జనకునిగాఁ దలంపరాకొ ? † జానకి తల్లి యటం చెఱుంగరో ?
ముని కడనే మెలంగుటను † బుట్టిన దాదిగ బాలగాయకుల్. 38

ఉ. తుంగ తరంగ మాలికల † తో, సగ ముత్తరకాండ మందె, యు
ప్పొంగెను మోహవారినిధి † భూపతి కాత్మను వారిపట్ల; నీ
తాంగన ముద్దుబిడ్డలని † యాత్మజు లంచుఁ దలంపుఁగల్గి, యె
బ్బంగిని నీషణత్రయము † బారికిఁ జిక్కఁడు రాఘవేంద్రుఁడున్.

వాల్మీకికడకు రాముని రాయబారము

ఉ. అత్తటి రామరాజ హృద † యంబు కలంగెనో ? లేదో? కాని, యే
తత్తరపాటు నొందక ని † దానముతోఁ దలయూచి, రాఘవుఁ
డత్తపసుల్ సభాస్థలము † నందలి యెల్లరు నాలకింప, లో
కోత్తర వామలూరుముని † యొద్దకుఁ బొమ్మనె రాయబారులన్. 40

చ. చని మునితోడ నా నుడిగ † “సాధుజనస్తుత ! సీత, పూతఁ దా
నని పరిశుద్ధ వర్తనము † నాత్మఁ దలంచిన, నట్లు నాదు కొ
ల్వున శపథంబుఁ జేయుటకుఁబూనునె రేపు త్వదాజ్ఞ” నంచు మీ
రని ఋషిచిత్తమున్ ధరణి † జాత్మగతంబు నెఱింగి రండనెన్. 41

క. చని దూతలు ప్రభు నాజ్ఞను,
వినయంబునఁ బ్రణతులగుచు † వివరించిరి, త
న్మునిపుంగవు సమ్ముఖమున
జనకజ శపథంబుఁగూర్చి † జనపతి పలుకున్. 4

చ. నరపతి దూతలన్ ముదము † నంగని దీననలిచ్చి సద్యశో
భరితుఁడు, వాల్మీకుండు రఘు † నంశ వతంసు మనోగతంబు లో

నరసి; నిజాత్మయందు జన ✱ కాత్మజ చిత్త మెఱింగియుంట; “మా
ధరణిజ తేనియాన శప ✱ ధం బొనరించును నిండుఁగొల్వనన్. 43

తే. పతియె దైవంబు సతికను ✱ పలుకు నిజము
సీత రఘురాము నానతి ✱ రీతిఁ బలుకు”
ననఁగ వాల్మీకి, యామాట ✱ లవని పతికి
మనవిఁ జేసిరి దూతలు ✱ మరలి వచ్చి. 44

చ. ధరణి విభుండు దూత గది ✱ తమ్ముల కౌతయు సంతసించి, భూ
సురులును పశానులున్ నృపులు ✱ చోద్యముతో విన వాల్మీకోత్తముం
గరము నుతించి వారిక నె; ✱ “క్షాజ ప్రతిజ్ఞ నొనర్చుఁ గొల్వనం
దరమర లేదు, శిష్య నిచ ✱ యంబులతోఁ జనుదేరఁ గోరెదన్. 45

చ. వినఁదగు నాదుపత్ని పృథి ✱ వీసుత సేయుప్రతిజ్ఞ, శ్రోతలై
గనఁదగు నెల్లవారు; సుము ✱ ఖంబున వత్తురుగాక రేపు ప్రా
ద్దుననె; జనాపవాదమునుఁద్రోయుటా? పొందుటా? తేల్చుబాసకై”
యనె రఘురామరాజు; సభ ✱ నందలు సన్నుతిఁజేసి రాతనిన్. 46

క. నీవే తగు దీపని కొరు
లే వారలు సలుప నేర ✱ రీ గతి రామా !
భూవర! యంచును, సభ్యులు
వే వాక్కులఁ జెప్పికొంచు ✱ విడుదుల కరుగన్. 47

తే. సభను జాలించె రఘురామ ✱ చక్రవర్తి
గడచె నారేయి కాల చ ✱ క్రంబు దిరుగఁ,
దెల్లవారెను; యజ్ఞ ప్ర ✱ దేశ ముండె
జన తరంగచ్ఛటా రట ✱ జ్వలధి వోలె. 48

సీతా శపథము

తే. గౌతముఁడు, వసిష్ఠుఁడు గర్గ ✱ గాధిసుతులు
చ్యవనుఁడును నారదుండును ✱ శక్తిమాని
భార్గవుఁడు పులస్త్యుఁడు భర ✱ ద్వాజుఁడును న
గస్త్య కాత్యాయనులు, వ్యాస ✱ కాశ్యపులును. 49

తే. వామనుడు, వామదేవుడు ♦ బర్హతుండు
నాదిగా గల మునుల కా ♦ హ్వన మంపి
సకల శాస్త్రార్థ కోవిద ♦ సంయములను
సవన భూమికి రప్పించె ♦ నవని విభుడు.

50

ఉ. పెద్దలు పిన్నలున్ మునులు ♦ బెక్కురు భూపతు లెందఁడెందఁ
ప్రొద్దుదయింపకుండఁ గ్రతు ♦ భూమిని మూగిరి, రామభూపుడా
ప్రొద్దునఁ గీర్తికాముకులు ♦ పొందు వెతక వెదజల్లు చూపులన్
సద్దొకయింతలేని సభ ♦ జానకి రాక నిరీక్షఁ జేయుచున్.

51

ఆ. సర్వ ధర్మవిదులు ♦ సకల జనావళి
సభను గూడియున్న ♦ చంద మెఱిగి
యా త్రికాలవేది ♦ యనఘుడు వాల్మీకి
సీతతోడ సభకుఁ ♦ జేరె నపుడు.

52

తే. తరుణ మిహిర బింబారుణ ♦ కిరణ దీప్తి
బ్రాగ్ధిశాకన్య హారతిఁ ♦ బట్టె ననఁగ
లోకబాంధవుఁ డంత వి ♦ లోకనమ్ము
సలుప నరుదెంచె మైధిలీ ♦ శపథగరిమ.

53

ఉ. కట్టిన నారచీర; కసు ♦ గంది కృశించు తనూ విలాసమున్;
బెట్టెడి కంటిసీరు; ముఖ ♦ బింబమునం గల దీనభావ, మ
ప్పట్టునఁ గాంచి పొక్కిరి స ♦ భాసదులందఱు, సీత కక్కటా!
కట్టిడి ధాత యెట్టి కడ ♦ గండ్లను గూర్చె నటంచు నాత్మలన్.

54

చ. కరములు మోడ్చి ఆత్మ నిజ ♦ కాంతుని సంస్మరణంబు సేయుచున్
శిరమును వంచి, దుఃఖము వ ♦ శీకరణం బొనరించికొంచు; సం
భరిత, విషాద పూర్ణ గళ ♦ భారమున న్ముని వెంట వచ్చు నా
సురనుతఁ బూత, సీతఁ గన ♦ క్షోభము గల్గదొ యెట్టివారికి! 55

మ. జనక క్షౌపరి ముద్దుబిడ్డ నబలన్, ♦ సామ్రాజ్యదక్షుండు రా
ముని యిల్లాలయి పన్నెఁగన్న ♦ సుదతిన్, మూర్ఖప్రజా నింద లో

గొని ఘోరాటవిలోన డించియును సం ✱ క్షోభించు నర్థాంగినిన్
గొనిరా నీగతిఁ గొల్పు దీర్చుటకు, సం ✱ కోచింపఁ దా రాముడున్.

చ. కుశలమె జానకీ యనఁడు, ✱ గోమలిఁ జూచియుఁ జాల యేండ్లకున్
గుశలవులన్ వనిం గనుటఁ ✱ గూర్మినిఁ దెల్పఁడు సుంతయైనఁ దా
యశము వరించి రాముఁ, డక ✱ టా! ధరణీసుతయున్ సభాస్థలిన్
నిశ వెలుగొందు చంద్రుగతి ✱ నిల్చెను మానముఁదాల్చి స్తబ్ధయె.

ఉ. రచ్చకు వచ్చి యాత్మసతి ✱ ప్రత్యయమున్ సలుపన్ విభుండు; తా
మెచ్చి పరిగ్రహించెడి ప్ర ✱ మేయముఁ దెల్పఁ డదేల మానితో
సచ్చరితుండు వాల్మీకియు ✱ జానకి బాసను సల్పునంతతోఁ
బొచ్చెము లేక రాఘవుడు ✱ వొందునో? లేదో! యెఱుంగఁ డెలకో.

తే. తొలుత రఘురాముఁ డంపిన ✱ పలుకు లందు
మాని హితమునుఁ దెల్పిన ✱ మాట లోన
నెంచ బాస సల్పఁగ నిశ్చ ✱ యించినారు
గాని, నీతను గ్రహియించు ✱ కరణి లేదు.

59

క. అంచును, సభయందలి బుధు
లెంచుచు, లోలోన నీత ✱ నిద్ధచరిత్రన్
గాంచుచు, నృపుఁ జూచుచు, సుగు
ణాంచితు మునినాథుఁ జూతు ✱ రలజడిఁ బడుచున్.

60

తే. ముసలివాఁ డయ్యు వాల్మీకి ✱ మునియు నయ్యు
భీషణ ధ్వని దిక్కులు ✱ పిక్కటిలఁగ
నిండు పేరోలగంబున ✱ నిలిచి పలికె
విశద మొనరింతు రాఘవా ! ✱ వినుమటాచు.

61

ఉ. ఈ సుగుణాలవాలకు హృ ✱ దీర్వర భూవర! మత్తపోవనిన్
వాసము చేయ నీమె విడు ✱ వంబడి యొంటిగ లోకనిందకున్
గాసిలుచున్నఁ జూచి ముని ✱ కాంతలఁజేర్చితిఁ బూత యాటచే
బాసను సల్పు నిప్పుడె స ✱ భాస్థలి నిల్చి! త్వదాజ్ఞ యైనచో. 62

చ. వీనుము యధార్థమిద్ది పృథి † వీ ధవు లెల్ల వినన్ వచింతు నీ
 వనిత మహాపతివ్రత య † పార మహా బల సన్నివిష్టు లీ
 తనయులు; వీర లిర్వురును † దాశరథీ! భవదీయ పుత్రకుల్,
 కనినది సీత యీ కవలఁ † గాననమందు మదాశ్రమంబునన్. 63

ఉ. తప్పుక చెప్పువాఁడ సత † తంబు ఋతంబునె; జానకీపతీ!
 మొప్పువహించి మించిన య † మేయ గుణుండు ప్రచేతసుండు మా
 యుప్ప, యొకప్పుడేనిఁ గల † నైనఁ దలంపఁగఁబో నసత్యమున్,
 దప్పుక యింతలేని నిజ † దార తనూజులు వీరు నమ్ముమీ. 64

చ. వర తప మాచరించి బహు † వర్ష సహస్రము, సిద్ధిగన్న భూ
 సురుండ, మనో వచః క్రియలఁ † జొచ్చిన నాదు తపఃఫలం బిదే,
 ధరణిజ దుష్టయే యయిన † దగ్ధమగున్, బరిశుద్ధ, పూతయై
 వరలిన నాకు లబ్ధమగు † బాస సుమా యిది ! భానువంశజా! 65

తే. పతియై దైవంబుగా నెంచు † పరమ సాధ్వి
 త్రికరణంబుల సతతంబు † సకల విధులఁ
 బాప రహితయు నుత్తమ † వర్తనయును
 నంచు నెఱ నమ్మియును నింద † నెంచి నావు. 66

ఆ. దివ్య దృష్టి చేతఁ † దెలిసికొంటిని సీత
 శుద్ధ చరిత యంచు, † బుద్ధియందు
 భూత పంచకమునఁ † బొడసూపె నామ ! యీ
 సీత నిర్మలాత్మ † పూత యంచు. 67

క. జనముల నిందకు లోనై
 మనమున శంకించు నీకు † మనసార నిటన్
 జనకజ శపథముఁ బల్కెడి
 పెనిమిటి హిత మెంచి పాప † విరహిత యయ్యున్. 68

తే. అనుచు వాల్మీకి భాషించు † నంత, నృపుండు
 మునిఁ బ్రత్యుత్తరం బిచ్చె † జనుల మధ్య

హస్తయుగ్మంబు మోడ్చి న యంబు మీర
నిలిచి యుండిన దేవ వ ర్జినిని గనుచు:

69

ఉ. ఒప్పుల కుప్ప సీత యని యొప్పుగ నెమ్మది నాటు నట్లుగాఁ
జెప్పితి రయ్య నేడు; ముని శేఖర ! నేనును విశ్వసించితిన్;
దప్పొక యింతలేని వసు ధా సుత నంపితి వన్యభూమికిన్
దెప్పకుడి! క్షమింపుడి మ దిన్ దిగులొందితి లోకనిందకై. 70

చ. అనలముఁ జొచ్చె నాడు వసు ధాత్మజ; కల్మషహీన, శుద్ధయం
చనిరి సురాళియుమునులు; సంతట నింటికి వెంటఁ దెచ్చియున్
జనము వచించు నింద వినఁ జాలమి నీవని కంపియుంటి, నీ
తనయులు సీతపుత్రకులు తథ్యము; నమ్మితి నా తనూభవుల్. 71

ఉ. ఆపె విశుద్ధ యయ్యుఁ, బ్రజ లందఱు మెచ్చ; జనాపవాదమున్
బాపుకొనంగఁ జేయఁదగు బాసను; జానకి శంక దక్కి "యే
పాప మెఱుంగ దీ మహిజ; పార్థివ రాముని ధర్మపత్నిలో
లోపము లేదు లే దనఁగలోకులు; రూఢిని బొందఁగాఁ దగున్" 72

చ. అని రఘురాముఁ డాడఁగ స భాంతరమందు మహామునీంద్రుతో,
విని యజుడున్ సురాదులు ది విం బరివేష్టితులైరి; చూడఁగాఁ
జనకజ సేయు ప్రత్యయము, సంభ్రమ మొప్పుగ వారిఁ గాంచి ప
ల్కెను మఱియొక్క మాటలు చలింపక రాముడు ధీర చిత్తుడై.

చ. కరములు మోడ్చి, సీత మమకారము వీడి జగంబుఁ జూచుచున్
శిరమునువంచి; ధాత్రియెడఁ జేర్చుచు దృక్కులు, నిశ్చితాత్మయై
యరమర లేక రాఘవ ప దాంబుజ సన్నిధిఁ జిత్త ముంచి; యె
ల్లరు వినుచుండ వాకొనఁ గ డంగె సభా జన తాంతరంబునన్.

ఉ. జానకి, రామరాజ సతి, సల్పునిటన్ శపథంబు, సంతతం
బేను మహా పతివ్రతగ నీ రఘు రాముని దప్ప, నన్యు నా
మానస మందు నెంచకయె ధ్మాస్థలి నుండిన మాట సత్యమే
యైన యెడన్ బిలంబు సిడు మాత్మజ కిప్పుడె తల్లి! మాధవీ! 75

చ. అనతి సల్పి, రామ విభు † నాజ్ఞఁ బ్రతిజ్ఞను సల్పుచుంటి; నేఁ
బూనిక తోడ రాఘవుని † పూజల నాత్మ నొనర్తు నేని; అ
వ్వాని మనో వచః క్రియలఁ † బాయక నిశ్చల సంస్మృతిన్ సదా
యేను చరింతునేని బిల † మీయఁగ వేడెదఁ దల్లి! మాధవీ! 76

చ. ఏను రఘూత్త మేతరుల † నెన్నఁడు నాత్మఁ దలంప నంచు నీ
మానవ లోక విశ్రుతు ల † మానుషు లా సురలోక ముఖ్యులున్
గానఁగ, నిందు నాదు రఘు † కాంతుని కిచ్చిన బాస సూన్యతం
బైన, బిలమ్ము నిమ్ము విన † యమ్మున వేడెదఁ దల్లిమాధవీ! 77

చ. అని యిటు మూఁడు మారులు ధ † రాత్మజ తల్లిదలంచి పల్కఁ, భూ
మిని విదళించి వేయుచు న † మేయ మరీచుల దివ్య దీప్తితో
ననుపమరీతి నా సభ మ † హాద్యుత మంచుఁ దలంప, నొక్క యా
సన ముదయించె భూతనయ † సన్నిధి, దిక్కులు ప్రజ్వలింపఁగన్.

ఉ. భూమి, పత్నివతా శపథ † మున్ విని, యాత్మజ దీక్ష నిల్పి, గా
రామున దివ్యరూపమున † రాజ సభాస్థితయై, మృదూక్తులన్
భూమిజఁ గౌఁగిలించి, ముద † ముం గని, రత్న మహాసనంబుపై
రామ నరేంద్రు పత్ని నిడి, † రమ్మని తోడ్కోని పోయెఁలోనికిన్.

ఆ. భూమి తనయ యిట్లు † భువి వీడి పాతాళ
మేగుచోఁ బ్రసూన † వితత వృష్టి
గురిసె నామెపైనిఁ † గొండాడఁ గడఁగిరి
మునులు బుధులు సురలు † జనము లెల్ల.

81

ఉ. శోక దవాగ్ని పాల్పడిరి † చూచిన వారలు, లోక మాత భూ
లోకముఁ బాసిపోవఁ ద్రుటి † లోక్షుభితాత్మకులౌచు, జానకీ
ప్రాకట శుద్ధ జీవనముఁ † బల్మగు మెచ్చుచు, రాము దూఱుచున్
లోకమునోరు మూయఁగలఁ † డో యెవఁడైనను! మూఁకుడున్నదొ

చ. పరమ పవిత్ర యీజనక † పార్థివ పుత్రిక , భర్తృ ధర్మమే
సరణినిఁ దప్పియుండె? రఘు † చంద్రుని జీవిత గాథ యంతయున్

బరగెనొ ధర్మవంతమయి ? † భ్రష్ట వివేకత గాదొ రాముడే...
కరణిని ధర్మపత్ని కడ † గండ్లకుఁ గారణ పశాట ! యక్కటా. 82

చ. జనకుఁడు లోఁ దలంపఁడొకొ † జానకి కష్ట పరంపరా గతిన్ !
మనమున నెంత గుందు నొకొ † మాధవి గైకొనినట్లు విన్న ? రా
ముని కర యుగ్మ మందుఁ దన † పుత్రిక నుంచిన నాట నుండి వే
దన యనుభోజ్యపశాట నెడఁ † దన్ దిగులెంతగ నొందుచుండునో !

చ. తన సతియైన మాత్ర వని † తన్ జనకాత్మజ రచ్చకీడ్చి, పా
వని వని తెల్పుమంట పరు † వా ? యన రాముఁడుమామ కేమనున్ ?
జనక మహాన్యపుండు తన † జానకి యేదని ప్రశ్నఁజేయుచో
నినకుల దీపకుం డగు న † రేండుఁడు మారుగ నేమి చెప్పునో ! 84

౪. ఆ లీల రాజ్యంబు † నంతయుఁ బోనాడి
వని కేగునాఁడు వెం † బడిని రాదొ ?
ఎనలేని సుఖములు † జనకు పెంపునఁ బొంది
వనమునం దిడుమలు † పడయ లేదొ ?
సురవైరి హరియింప † నిరతంబుఁ దపియించి
పతిరాక కగచాట్లఁ † బడఁగ లేదొ ?
ప్రాణనాథుని యాజ్ఞ † వహ్నిలోపలఁ జొచ్చి
శుద్ధాత్మ యనుచుఁ సం † స్తుతినిఁ గనదొ ?

తే. చూలు దాల్చియు వనికంప † సుక్కి సుక్కి
బ్రతికి యుండదొ ? రాఘవ † వంశ మెంచి,
సతిని శుద్ధ చరితను ని † స్కారణముగ
భూమి కర్పించితో సాను † భూతిఁ దక్కి.

85

ఉ. బాస యొసంగు నంతటఁ బ్ర † వాసముఁ బాపి యయోధ్యలోన, నీ
వాసముఁ జేర్పఁగాఁ గల ను † భాషిత మేమియుఁ దెల్పవైతి; నీ
భూసుత దాని నాత్మఁ దల † విశేషియె చొచ్చెనొ మాతృకుక్షిలో ?
దోషము నీది గాదొ ? గుణ † దోష విభేదము లేదొ తేనికిన్ ? 86

ఉ. శిష్ట వసిష్టమాని యభి | షేక ముహూర్తము వెట్టె, నయ్యదే
దుష్ట ముహూర్తమాయె, గడు | దుర్భర కానన వాస బీజమై
కష్ట లతా నికుంజ తరు | కాండము జీవిత మయ్యె రామ! నీ
చేష్టల వక్రతా గతికి | సీత యలంగియె భూమి జొచ్చెనో? 87

చ. సతి కుపితాత్మరా లగుచు | జయ్యనఁ గ్రోధ గృహంబు జేరఁభూ
పతి వెఱపొందఁగాఁ దగునె? | పత్ని యభీష్ట మెఱుంగకుండ వాం
ఛిత మొనరింతు నం చనఁగఁ | జెల్లునె? వృద్ధనృపుండు కైక కా
గతి వరమిచ్చుటే పుడమి | కన్నియ కీగతి దెచ్చె రాఘవా! 88

తే. అరయ సత్య ప్రతిజ్ఞకై | యంచుఁ బంపె
నిన్ను శ్రీరామ! నీ తండ్రి | మున్ను వనికి,
నీవో? సత్యపరాక్రమ | నియతి నుండి
ప్రతినఁ బల్కించి పత్నిని | బాసి నావు! 89

తే. ఏది సత్యసంధత? కన, | లేదు క్రియల;
రాజ్య మొసఁగెద నంచు నో | రారఁ బలికి
యశము విడనాడి మరునాడె | దశరథుండు
పొమ్మనఁగ లేదో వనిబట్టి | పుత్రు నిన్ను? 90

తే. అంతరాత్మ ప్రవృత్తిచే | నవని జాత
వీత కల్మష యని నమ్మి | వీడు టందు,
దోషిణిగ బాస సేయించు | వేష మందు,
సత్య మెక్కడ? విక్రమ | సరణి యేది? 91

తే. అబల లాడెడి మాటల | కవని విభుఁడు
శిరసు లొగ్గుట తగునొక్కో? | చేటుగాదో?
తండ్రియును నీవు భార్యల | తలఁపు కొఱకుఁ
బడఁగ రానట్టి బాముల | పాలు గారో? 92

ఉ. త్యాగి వటంచు నిన్ను సత | తంబును లోకము కీర్తిసేయు, నీ
త్యాగ మదేమిటోయి? వసు | ధాపతియాజ్ఞను మీరుటెట్లు? నీ

రాగము, రాజ్యకాంక్షయుఁ బ ధి రాజిత మయ్యె, వనీ నివాసము
ద్యోగముగా విధింపఁ బడి ధి యుండుటఁ; దప్పునె జానకీవతీ ! 93

ఉ. ఆడుది కోరఁగాఁ దగుదు ధి నంచును, మేటి మగండ నంచు, వె
న్నాడవొ నాడు మాయ హరి ధి ణంబును లోకముఁగోడిపాటిగా!
దోడును నీదువెంటఁబడెఁ ధి దొయ్యలిఁ రావణుచేతఁ జిక్కె, నీ
పోడిమి యేడఁబోయినది ధి పో? భవితవ్య మెఱుంగ నేఱవో? 94

ఉ. పక్షికి మోక్షమియఁదగు ధి ప్రజ్ఞగలట్టి మహానుభావ ! నీ
లక్షణమా ? యవజ్ఞగతి ధి లక్ష్యముఁబాసి ధరాసుతా వియో
గాక్షత లోకమగ్నత వ ధి నాంతరమున్ దిరుగాడవే, స్వయం
రక్షణ చేత గాక, పర ధి రక్షణ మేగతిఁ జేయఁగల్గితో? 95

ఉ. ధర్మము నాల్గు పాదములఁ ధి దప్పక పాలనఁ జేసినావో ? బల్
వర్మపు ! సాలవృక్షముల ధి ప్రక్కన డాగిన హేతు వేమి ? నీ
మర్మ మెఱుంగ నోపని య ధి మాయికు వాలిని జంపితేల ? దు
ష్కర్మముగాదో? రామ ! యిదిశాశ్వతమైన కళంకమే సుమా. 96

ఉ. వాలి యమాయికుండు “రఘు ధి వంశ పవిత్రుఁడు, రామరాజు న
న్నేల వధింపఁజూచునొకొ? ధి యే నపరాధము నొల్ల వాని కే
కాలము నందుఁగాని” యని ధి గాఢ మతిన్ దన భార్యతో ననెన్
మూల మెఱుంగ లేక; నృప ధి పుంగవ ! నమ్మిన వానిఁ జంపితో? 97

ఉ. ఎంతటి మోసమో? యినకు ధి లేంద్రుఁడు రాముఁడు సాధువృత్తి సు
స్వాంతుఁడు, ధర్మతత్పరుఁడు ధి సంగరవీరుఁడు త్యాగశీలుఁ డా
వంతయు దుష్కృతిన్ నలుప ధి నట్టి వనేచరుఁ జంపుటేడ ? శ్రీ
కాంతుఁడు లోక నిందితుఁడుఁగాఁ జనుటేడ? యశంబు ద్రెళ్ళఁగన్ 98

ఉ. స్వార్థము నిన్ను సోకినది ధి యాలి యెడన్ మమకారబుద్ధి, ధ
ర్మార్థముఁ ద్రోసి పుచ్చి, పురు ధి మార్థము లెదుగఁ జేసినావు; భా
ర్మార్థము సర్వ ధర్మ విల ధి య మృదనముగఁ జెల్లునంచు ! వే
ర్థములేదు; వాలివధ ధి కార్త శరణ్యత యంచు బొంకెదో? 99

చ. అరయక చేసినట్టి నధ ♦ యంచు మదిన్ దపియింపవైతి, వీ
వరమర వీడి వాడునకు ♦ బాల్పడి తేల ? మనుష్య ధర్మమా,
హరులకు ? సాకుఁజెప్పఁదగు ♦ నా పర దార హరుండటంచు ? వా
నర పతి మైత్రినే బడసి ♦ నన్ బని దీరదె ? కర్మ దప్పునే ? 100

శా. భావాతీత గుణ ప్రపూర్ణుడనుచున్ ♦ వాల్మీకి కీర్తించుటన్
దేవుండౌ నె నరుండు; దేవునకుఁ బ ♦ త్నీ దుఃఖ మెట్లుండుపో !
నీవే దేవుడవైన వారినిధి బం ♦ ధింపన్ గతంబేమి ? సం
భావింపన్ ద్రుటిలోన రావణుడు జీవంబుల్ విసర్జింపఁడో ? 101

ఉ. సాగిలెఁ దావకీన పద ♦ సారస బంభరమై మరు త్సుతం
డాగమవేది యేలొకొ ? య ♦ నార్యుడు స్తోత్రపరుండు, భక్తి సం
యోగము, మూఢత త్వమును నొక్కటియే ! యదెహేతువా రమా
రాగ పరా ! కపీశ్వరుని ♦ రంజితుఁ జేసితి వయ్య నేర్పుకో. 102

ఉ. వీరుడు శూరుడంచుఁ గడు ♦ వృద్ధుడు దొంగలజేడు వ్రాసెఁబో
వీరుడె ! సోదరుండు పృథి ♦ విం బడినంతనె యుద్ధభూమి నే
శూరుడు కంటఁబెట్టుఁదడి ♦ శోకములోఁబడి శత్రువర్గ సం
హారము వీడి రాఘవుని ♦ యట్లది చెల్లునె ధీరవృత్తికిన్ ? 103

ఉ. చంచల చిత్తుఁడి నృపుడు ♦ సాధు మనోగతి లేనివాడు; దూ
షించఁడౌ నాడు సీత దనుఁ ♦ జేరగ వచ్చిన లంకలోన, నే
పంచలక్షెనఁ బొమ్మనుచుఁ ♦ బామరుఁ డాడెడి రీతి; నాజిలో
నంచిత రీతిఁ జూపియు సు ♦ రారిని స్వీయ సతి నిమిత్తమై. 104

తే. “రాము పత్నిని హరియించె ♦ రావణుండు
భీరుడై రాఘవుడు వాని ♦ వీడె ననెడి
యపయశపు భీతి గమరమ్ము ♦ నందు దైత్యు
జంపినాడను సీతకై ♦ చంప లేదు.

తే. పరుని చేఁ జిక్కినట్టి లా ♦ వణ్యవతివి,
మిన్నకుండునె రావణుఁడిన్ని రోజు”

లనుచుఁ బలుకాడు నాఁడె నీ * యాత్మ వృత్తి
ప్రాకృతంబని రుజువయ్యెఁ * భార్గవేంద్ర !

106

తే. శ్లేష్మ మందుఁ బడిన యీగ * లీల నీవు
ప్రకృతిలో బడిఁ సుఖ దుఃఖ * వారి రాశి
మునిఁగి తేలుచు నున్నావు * పుడమితేడ!
తాత వ్రాసిన రేఖలు * తప్పనొక్కొ ?

107

ఉ. రాజద్రోహముఁ జేసినాఁడు పర సా * మ్రాజ్యాధిపుం జేరి, య
వ్యా జోత్పన్న మొకో విభీషణుని స * ద్భావంబు శ్రీరాముపై?
ఆజిం జచ్చెడి భీతియో ? యసుర రా * జ్యం బేలఁగా వాంఛయో?
రాజున్ సోదరుఁ జంపఁజేయు కథకున్ * రామప్రభూ ! హేతువుల్.

ఉ. అన్నల మోసపుచ్చి తగు * నంచును నన్యుల పంచఁబట్టి, య
భ్యున్నతిఁ జెందినట్టి ఘన * యోగ్యులు నీ పరివారమయ్య ! సం
పన్నులఁ జేసినావు పరి * పాలన మిచ్చి, స్వరాజ్య సౌఖ్య గ
ర్వోన్నతి కట్టఁబెట్టితి వ * యో ! తలక్రిందుగ మోసగాండ్రకున్.

ఉ. కాదనఁడాయె రాముని య * కారణ చేష్టల వాయుజుండు, స
వాదము సేయఁబోఁడు కపి * వంశ నృపుండు; విభీషణార్కుఁ డా
మోదము గాని యట్టి తల * పుం బ్రకటింపఁడు; నాథుఁడన్ననో
యాదరణమ్ముఁ జూపఁడు ; ల * యమ్మె సుఖమ్ముగ నీత యెంచదో ?

ఉ. నీతలు లోకమాతలు వి * శిష్ట చరిత్రలు సాధ్వు లెందఱో
భూతల దేవి ! నీకు మును * బుట్టిరి గిట్టిరి నిన్నుఁజేరి, రా
పూతలు జానకీ తనయ * పొందిన బాములఁ బొంది యుండిరో
చేతము దుఃఖభాజన వి * శీర్ణముగా దురపిల్లి పోయిరో ?

111

తే. ఆమె జీవిత మొక్క మ * హా స్రవంతి
బహుళ కాంతార నీమలఁ * బారి పారి
మెట్ట పల్లము లెన్నెన్నో * మెట్టి మెట్టి
శాంతిఁ గనదాయెఁ దల్లిలో * సమయ దాక !

112

- ఉ. కుందిరి కొంద ఁందిటులు ; † కొందల మందిరి రాము చర్యకై
కొందఱు, వాల్మీకోత్తముఁడు † గూర్చిన రామకథా విమర్శనన్
గొందఱు వాడులోఁబడిగి, † కొందఱు జానకినెంచి దుర్భ రా
క్రూదను లయ్యు, రాఘవుని † రమ్యగుణంబుల మెచ్చి ర య్యెడన్.
- ఉ. భార్య విశుద్ధ యంచు బహు † భంగుల నమ్మియు లోకతృప్తికై
భార్యను వీడఁగాఁ గలుగు † వారలు లేరు నృపాలరాజి , నీ
కార్యము రామరాజె కల † కాలము లోకము సంస్తుతింప నా
శ్చర్య కరమ్ముగా సలిపె, † సాటి యొకండు గలాఁడె తేనికిన్. 114
- ఉ. పట్టినఁబట్టుఁగాక యొక † పట్టున సద్గుణ మేదియైన, నే .
పట్టునఁ గాని, సర్వగుణ † వర్గము పట్టదు, రామునందుఁ జూ
పట్టెడి సర్వతోముఖ వి † భాసుర సద్గుణ సంచయంబు ని
ట్ట ట్టనఁ జెల్లునే? రఘు నృ † పాన్వయ రాముఁడు మానవుండొకో?
- ఉ. ¹శౌర్యము ధైర్యమున్ నృపు వశంబు, లొకండె వధించి దైత్యులన్
శౌర్యముఁ జూసినాఁడు, రిపు † సంచయ సంహరణ ప్రతిజ్ఞలన్
²ధైర్యముఁ బూనినాఁడు , శర † ణార్థి విభీషణ రక్షణంబునన్
³సైర్యముఁ జెందినాఁడు, రఘు † చంద్రుఁడు రాముఁడు మానవుండొకో.

-
1. శౌర్యము:— ఒంటరియయ్యు, నిర్భీకుడై శత్రు సైన్యంబునఁజొచ్చు సామర్థ్యము.
ఖరాదులతోఁ బోరునప్పుడును, రాక్షసుని మూల బలంబులఁ జెండాడునప్పుడు
జూప టైనను.
2. ధైర్యము:— తన కత్యంత హితమగు దానిని కోల్పోవలసి వచ్చినను, దాఁజేసి
ప్రతిస చెల్లించుకొనుట. రాక్షసులతోడి పోరాటము మనకేలయని సీతయా
మనంబు త్రిప్ప యత్నించినను “జీవితమునైనఁ ద్యజించెదను” అని ఆమె కొ
గిన ప్రత్యుత్తరమునఁ దోచును.
3. సైర్యము:— శరణాగతులకు శరణం బొసంగుటయందుఁ జలించ కుండుట.
విభీషణుఁడు శరణాగతుండైనప్పుడు గోచరించుచున్నది.

- ఉ. ఆర్యమతిన్ గపీంద్రునకు ధీ నాసురనేతకు రాజ్య మిచ్చి ⁴గాం
భీర్యముఁ జూపినాఁడు, ముని ధీ బృంద వశీకరణాతిధుర్య, ⁵సౌం
దర్య నిదాన మేచక క ధీ న త్తను సంపదఁ గ్రాలువాఁడు; ⁶మా
ధుర్య పరీత వాగ్విభవ ధీ ధుర్యుఁడు, రాముఁడు మానవుండొకో.
- ఉ. కార్యము పట్లఁ బొందక య ధీ కారణ సంశయ మెప్పుగాని, ⁷చా
తుర్యముఁ జూపినాఁడు, ముది ధీ తుండయి పేదల నాదరించి ⁸యా
దార్యముఁ బూని దానము సతతంబు నొసంగి, యత్ప్రతిజెందు నొ
దార్యముఁ గల్గువాఁడు, నుతధిదాంతుఁడురాముఁడు మానవుండొకో.
- ఉ. తుల్యుడొకండు లేడు, గుణ ధీ దోషములెన్నఁడు దన్నుఁజేర, ⁹వా
త్సల్యముఁ జూపినాఁడు నిజ ధీ శత్రు సహోదరుపట్ల, నేగతిం

4. గాంభీర్యము:— భక్తుల ననుగ్రహించు పట్టునఁగాని, వారలకోర్కె లీడేర్చుట
యందుఁగాని నేమియుఁ దెలియబడకుండుట సుగ్రీవుని విభీషణుని తమతమ
రాజ్యముల కభిషేకించునపుడును, వనవాసంబునకుఁ బోవునపుడును గూడఁ
జూపట్టును.
5. సౌందర్యము:— తన రూపాదార్యాని గుణంబులచే, ఋషుల దృష్టిని మనంబును
నాకర్షించువాఁడు. మునులను మోహింపఁజేయుట.
6. మాధుర్యము:—తీయందనము. లేక, తన్ను ద్వేషించు, లేక చంప నిచ్చగించు
వారల మనంబును, దృష్టిని గూడ నపహరించుట. తారాసంభాషణంబునను,
శూర్పణఖా వచనములందును గాననగును.
7. చాతుర్యము:—శంకల నడచిపుచ్చి; దోషము నుద్ఘాటించుట, అజడ క్రియాత్వము.
విభీషణునియెడ, అనుమానమును గల్గియుండిన వానరులతో, అతని విషయమై
శ్రీరాముఁడాడిన మాటలలో చాతుర్యము విశదము.
8. బౌదార్యము:—ప్రతిఫలాపేక్షలేకుండ దానముచేయు రసికత్వము, లేక దరిద్రునకు
హెచ్చుగనిచ్చియు తృప్తిని గాంచకుండుట. కష్ట విసరివేయ నెంతదూరమేగునో,
అన్ని గోవుల త్రిజటుండచు పాటునకు దానంబు చేయుటలో గోచరించును.
9. వాత్సల్యము:—తనకు రక్షింపఁదగినవారలగు నిష్ఠులయందు దోషంబును తిరస్క
రించు బుద్ధి. సుగ్రీవుని, విభీషణుని రక్షించుటయేకాక, “అస్మద్భార్యా హర్త
యగు రావణుండే స్వయముగ వచ్చి, వేడినను రక్షించి తీరుదును” అనిన
రాముని వాక్యముల యందు వాత్సల్యము గోచరించును.

దుల్గులు గాని వానరుల * తో సహచర్య మొనర్చినాఁడు ¹⁰ సౌ
శీల్యము జూపినాఁడు, గుణసింధువు రాముఁడు మానవుండొకో!

ఉ. మూల్యము సెప్ప లేకు రఘు * పుంగవు సద్గుణరాశి కేరు, ¹¹ నై
ర్మల్యము దేహకాంతి నన * మానముగాఁజెలువారు వాఁడు, ¹² నౌ
జ్వల్య మయంబువాఁడు, మదివాక్కును, గర్మయునైక్యమూ, ¹³ నకౌ
టిల్యము వాఁడు, సూనృత పటిష్ఠుఁడు రాముఁడు మానవుండొకో?

శా. ¹⁴ తారుణ్యమై సతమ్ము రాఘవుని సద్ధర్మంబులన్ ద్యోతమాఁ,
¹⁵ గారుణ్య వృతమాను భూభరణకృ * త్కర్మాళి నిత్యంబు, నౌ
స్పారున్ దుష్టవిరోధి దాశరథికిన్ * ¹⁶ వాల్లభ్య ¹⁷ సౌలభ్యముల్,
శ్రీరాముండు మనుష్య మాత్రుడొకొ కీ * ర్తిపంగ శక్యంబొకో.

10. సౌశీల్యము:— తాను గొప్పవాడయ్యుండ దనకంటెఁ దక్కువ వారితోఁ గలిసి;
మెలసి వర్తించుట; గుహునితోడను, గవుల తోడను మెలగిన విధము.

11. నైర్మల్యము:— కాంతిపుంజము. ఐదిరాముఁడు ఇంద్రనీల ఘనశ్యాముఁడనుట
యందు న్యోతము.

12. జౌజ్వల్యము:— ప్రకాశము. ప్రళయకాలాగ్నిబోలె వెలుగుచు, సూర్యునిఁ
బోలె కాంతిమంతుఁడు, అనెడి శ్లోకములలోఁ గననగును.

13. అకౌటిల్యము:— మనోవాక్కాయ కర్మంబు లొక్కటిగ నుండుట. ను గ్రీ ౪
విభీషణులకు రాజ్యప్రదానము చేయుటలో విశేషము.

14. తారుణ్యము:— ఎంతటి దుస్తర కార్యమైనను, వయోబలంబునఁ దుదముట్టజేయ
సామర్థ్యము. తాటకాదులఁ జంపుటలోను, సూరీచు నుక్కడంచుటలోను, *
ధనుస్సును ద్రుంచుటలోను, పరశురాముని గంగపఱచుటలోను గాననగును.

15. గారుణ్యము:— తా నొందు ప్రయోజనము లేకున్నను, నితరుల దుఃఖము
మాన్సి నిచ్చు. ఋషులను రక్షింతునను ప్రతిజ్ఞలోఁ గననగును.

16. వాల్లభ్యము:— సర్వాధిపత్యము, చక్రవర్తి పుత్రుఁడు. అశ్వమేధాదియాగఁ
లొనరించుట చేత నెలకొనినవి.

17. సౌలభ్యము:— చక్షుర్ద్విషయము కాని దానియందును చక్షుర్ద్విషయత్వము. “
నేద్యుండును” ఇత్యాద్యర్థమిచ్చు శ్లోకంబుల గాననగును.

తే. అతఁడు¹⁸ సౌభాగ్య సీమయై * యవతరించె

¹⁹ నానుకూల్యంబుతోఁ గర్మఁ * బూనినాఁడు

లేదు ²⁰ చాపల్య మనుమాట * లీల నైన

నఖిల గుణపూర్తి శ్రీ రాముఁ * డనఘ మూర్తి.

121

ఉ. కొందఱు రాము నీగతిని * గొప్పగఁ బల్కిరి, కొందఱున్నో
కుందిరి జానకిన్ దలఁచి * కోపముతో రఘురాము దూఱుచున్.

జిందఱు వందఱయ్యె సభఁ * జేరినవారల యాత్మలన్ని, వా
రందఱు నెట్టులో యొక తెఱఱంగునఁ జిక్కిరి చింత కత్తరిన్. 122

ఉ. రామ సరేంద్ర చంద్రుఁడొ, ధ * రాస్థలి లోఁగొనునంత ధాత్రిజన్
గాముకుఁడయ్యె నాత్మసతిఁ * గానఁగఁ జాలమి; నెంత వారికిన్
గామము గ్రోధముక విడువఁ * గల్గుట సాధ్యమె? తన్ను మీఱి, యా
భూమి నిజాత్మజాతఁ గొనఁ * బొక్కఁగ సాగెను గ్రోధ తప్పుడై.

ఉ. మోహ నిశీధమందు రఘు * పుంగవుఁ డార్తినిఁ దేజుఁ బాసి, స
మ్మోహక జానకీ విషయ * పూర్వ కథల్ దలపోసికొంచు, జీ
వాహవ మందుఁ జిక్కికొని * యశ్రులఁ గార్చుచు నేకధార, నీ
సాహస మేల నీ కనుచు * జానకి సంస్మృతిలోఁ బడెన్ వెసన్. 124

ఉ. భూరి యశంబుఁ గూర్చితివి * పుట్టిన మెట్టిన యిండ్లకీవు, నీ
తారమణీ! విభున్ విడిచి * తల్లినిఁబిల్చి చనంగ నొనె, నీ
దారిని నీవు పోయి పరి * తాపములోఁ బడఁ ద్రోసినావు, నన్
గ్రూరునిగాఁ దలంచితివా? * రోసితివో మది నాదు చేష్టలక! 125

18. సౌభాగ్యము:—మ హైశ్వర్యము, భూమండలాధిపత్యము.

19. అనుకూల్యము:—ఇష్టంబగు దానియందు, అయిష్టంబగు దానియందుఁ గూడ
సమంబగు వర్తనము. యౌవరాజ్యాభిషేకము సంగీకరించెను, వసంబున కేగుమని
నను శిరసావహించెను.

20. అచాపల్యము:—చేయ నిశ్చయించిన కర్మను జేసి తీరుట, రాక్షసులను దును
మాడుదునను ప్రతిస నెగ్గించుకొనుటలో స్పష్టము.

(శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారమునుండి).

సీ. కోరినయంతనే ♦ కొమ్మరో! వెనువెంటఁ
 గొనినాఁడ వనికి నీ ♦ కొఱకుఁ గాదె?
 వాలిని వధియించి ♦ భామరో! కపులతోఁ
 జతఁ గూడినాఁడ నీ ♦ కతనఁ గాదె?
 వారిధి బంధించి ♦ వనితరో! సురవైరిఁ
 బరిమార్చినాఁడ నిన్ ♦ బట్టి గాదె?
 కడగండ్లఁ గుడుచుటే ♦ కాంతరో! బ్రతుకొచ్చు
 మనినాఁడ నీయెడ ♦ మమతఁ గాదె?

తే. పావకునిలోఁ బ్రవేశించు ♦ ప్రతి నాటి
 వాల్మీకుని యాశ్రమముఁ జేరఁ ♦ బంపు నాటి
 పలుకు లన్నియు సైరించి ♦ బ్రతికి యుంటి
 వకట ! నేడేల సైపలే ♦ వైతి వబల ? 126

ఉ. అత్తవు సుమ్మి భూమి సతి ! ♦ యాత్మసఖి గొనితెమ్ము వెంటనే,
 బత్తి నొసంగు మన్ననకుఁ ♦ బాత్రమవై మనఁ జూతు వేని నే
 నిత్తటి నూరకుందు నని ♦ యెంచకుమీ భవదీయ సర్వమున్
 మొత్తుదు శైల దుర్గ వన ♦ ముల్ నదులున్ నదముల్ నశింపఁగన్.

చ. వివరము నాకుఁ గూడఁ బృథి ♦ వీజకుఁ బోలె నొసంగి యిప్పుడే
 భువిసుతతో రసాతలముఁ ♦ బొందఁగ నిమ్ము, సుఖింతు నేడనో
 కవ విడకుండ సీత కడ ♦ గన్నుల వెన్నెలఁ గ్రీడ లాడుచున్,
 జెవి నిడవేమి? మత్సరని ♦ సీతను దెమ్ము వసుంధరా సతీ ! 128

చ. కథ వినవొక్కొ ? నాకె యప ♦ కార మొనర్తువో ! వాలిఁ జంపి నీ
 రధి నవలీల దాటి, రిపు ♦ రాజ భయంకరు రావణాసురున్
 వధ యొనరించి, సీతఁగొని ♦ వచ్చిన నాకు, వసుంధరా ! నినున్
 శిథిలము సేయ లెక్కయొకొ ? ♦ సీతను దె మ్మిక, జాగుసేయదే?

క. ఇటు పలుకొడుచు రాముఁడు
 పటుతర గంభీర రోష ♦ భావోద్ధతుడై

యటఁ గల సభ్యులఁ జూచుచు

మటమట లాడంగ సాగె † మహిపై సతికై .

130

ఉ. అండజ వాహుఁడయ్యు మనుజాకృతిఁ గొన్న రఘూద్వహుండు కొ
దండము బూనినాఁడు గుణ † దర్పము దిక్కులు పిక్కటిల్లఁ భూ
మండల మెల్లఁ దీవతర † మార్గణ శక్తి లయ మొనర్ప, ను
ద్దండ భయంక రాకృతినిఁ † దాల్చుచు ధాతుని కంప మొందఁగన్ .

చ. పటుతర విక్రమాన్విత నృ † పాలుఁ గనుంగొని వారిజోద్భవుం
డటకు సురాల్లిశో నతిర † యంబున వచ్చి వచించె, “భూమి నీ
విటు లయమొందఁ జేయఁదగు † నే ? కమలాపతి వీవు, నైష్ఠవ
స్ఫుట కరుణా పరత్వ గుణ † మున్ విడనాడఁగ నీకె చెల్లునా ? 132

చ. సరసిజ లోచనా! హృదయ † శాంతినిఁ బొందుము, పూర్వభావ సం
స్మరణము సేయఁగాఁదగు వి † చారము వీడి, త్వదీయపత్ని యా
దరమునఁ జేరు నిన్ను దివి, † ధాత్రిజ భోగిజగమ్ము నందు నే
మఱక నినున్ దలంచుచు, స † మాహిత సౌఖ్యమతిన్ జెలంగెడిన్ . 133

ఆ. విశ్వ కర్త వీవు † విశ్వ భర్తవు నీవు
విశ్వ మయుఁడ వౌచు † వెలయు దీవు
విశ్వ నాశనంబు † వేడ్కతోఁ గావించి
మిగిలి వెలుఁగు మొదటి † మేటి వీవు.

134

చ. తొలి కథకుండు వాల్మీకియె † తోరముగా రచియించినాఁడు భూ
స్థలి భవదీయ గాథ, విది † తంబు త్వదీయ భవిష్యదంశ మీ
లలిత కృతిన్, సుకావ్య మిది, † శ్లాఘ్యము రామఁడె నాథుఁడౌట, నీ
కిలఁ గల శేషకర్మ విను † మింపుగ నాదిమ కావ్య సూక్తులన్ . 135

క. వినఁదగు నీ వొకరుండవె

ముని నాథుఁడు వ్రాసినట్టి † ముందున్న కథన్

మును వినియుంటిని నే నది.

యినకులరాజేంద్ర! నిర్జ † రేశుని తోడన్.

136

ద్వి. పంక జోద్భవుఁ డిట్లు ♦ పలు కాడి నంత
జంకక భూదేవి ♦ శబ్దంబు నలిపె.

137

చ. “నరుడవు నీవు గావు నర ♦ నాయక ! జానకి గాదు సీత, సు
స్థిర పరశ క్తి, ప్రేమమయ ♦ దేవత, దేవుడ వీవు సుమ్ము, త
న్నిరుపమ దివ్యతేజ మిట ♦ నీవయి పుట్టెను, బారతంత్ర్యమున్
నెఱపి కృపన్ జెలంగి హరి ♦ నిం గన నేర్పఁగఁ బుట్టె శక్తియున్.

తే. ఆమె దివ్య స్వరూపంబు ♦ నపుడె తాల్చి
సకల సంపత్కరమ్ముగ ♦ సాగి పోయి
చేరె వైకుంఠ ధామంబుఁ ♦ జెలంగి నీవు
గూడఁ గలవామె పొందు వై ♦ కుంఠ మందు”.

139

తే. అనెడి శబ్దంబు భూతల ♦ మందుఁ బుట్టి
నృపుని పేరొలగం బంత ♦ నిండె, నంత
కోపభూయిష్టుఁ డారఘు ♦ కుంజరుండు
దాని విని, శాంతిఁగనె; ధాత ♦ “తథ్యమెల్ల”

1

చ. అని, నృపు నూరడించి, మును ♦ లందఱు వెంబడిరా, సురాశ్రితో
జనెను దివంబు; ధాతనుడి ♦ సమ్మతిగా, మదినిల్పి రాఘవుం
డనిపె జనంబులన్; సుతుల ♦ నాదరణంబునఁ జేరఁదీసి, తో
డ్కొని చని, సాగనంపె ముని ♦ కుంజరు వాల్మీకిఁ బర్ణశాలకున్.

తే. అమల సీతా మహా తేజ ♦ మస్త మించె
ననఘు రఘురాము సంశోష ♦ మస్త మించె
నవనిపై తేని కోపమ్ము ♦ నస్త మించె
నపుడె యిన వంశ కరదీప్తి ♦ యస్త మించె.

ఉ. ఆ నిశయెల్ల భూసుత గు ♦ ణాతిశయంబు మదిన్ స్మరించు తే
మైనను మానఁడాయె, లన ♦ మైన సుషుప్తినిఁ బొందఁడాయె,
జాని సతీప్రియుండు, భువి ♦ జానకి గొన్న విశుద్ధ కీర్తినే
మానసమందు నిల్పియును ♦ మానఁడు సాంద్ర నియోగదుఃఖవ

తే. దిన కరుడు కర్కషేతునై ♦ తేజ మొందె
రమువరుడు దీర్చె నిత్య క ♦ ర్మంబు లెల్ల
మునివరుడు వాల్మీకుడు బ్రహ్మ ♦ మునుల తోడ
నవని పతి కొక్కెమై వచ్చె ♦ నతని కడకు.

144

తే. కవగ సుతులంత నుత్తర ♦ కాండ మందు
శేషమా రామ గాధా వి ♦ శేషమెల్ల
నారదుని బోధ రీతి గా ♦ నంబుఁ జేయఁ
గడఁగిరి జనకుండు మదము ♦ గాంచు రీతి.

145

తే. అపయశము వోయి యపవాద ♦ మంతరింప
మూఁడు లోకంబులును దృష్టి బొందు రీతిఁ
బదియు నెనిమిది మాసముల్ ♦ పార్థివుండు
సవన మొనరించియును నాత్మ ♦ శాంతిఁ గనఁడు.

146

చ. కొలఁది దినంబులిట్లు గడఁ ♦ గూరిమి నుత్తర కాండమెల్ల, భూ
వలయ విభుండు పుత్రకులు ♦ పాడఁగ సర్వము నాలకించు లో
పల, సవమున్ ముగించి, జన ♦ పాలుర మానుల వీడుకొల్పె, భూ
షల నిడి మన్ననల్ సలిపి ♦ సన్నిధి నెల్లర కర్హ రీతులన్.

147

చ. అరయ సతీ వియోగమున ♦ కార్తినిఁ గుందనివార లుందురే
కెరలి సవంబు సల్పి కృత ♦ కృత్యుఁడునై రఘురాముఁ డాలి.సం
స్మరణమునన్ దగుల్కొని కుమారులు వెంబడిరా నయోధ్యకున్
మరలె, జగమ్ము సర్వమును ♦ మాయగఁ దోచు సతీ వియోగికిన్.

ఆశ్వాసాంత పద్యములు

శా. కంటిన్, గన్గొనఁ గంటి నిప్పటికి నిన్ ♦ గందోయికిన్ విందుగా
మెటన్ జానకియున్ సుమిత్ర సుతుఁడున్ ♦ వేంచేయఁగా రాఘవా!
వింటిన్ నీ మృదువాక్య జాలము కృపా ♦ విరూభత సద్గోషిలోఁ,
ధింటిన్ నీ విడినట్టి చక్కెర మహా ♦ దివ్యప్రసాదంబుగన్.

149

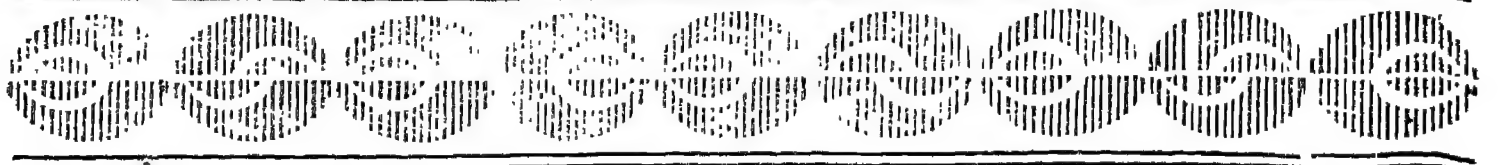
మ. కలయో! కాదది, విభ్రమంబో! యదియుం ♦ గాదెంచ నిక్కంబె, క
న్నులతోడం గనినాడ ముచ్చటల నెం ♦ తో ప్రీతిమై సల్పి కౌఁ
గిలిఁ గోరన్ దయచేసి పాదయుగళిన్ ♦ కేల్మోడ్చి మ్రొక్కన్ దయా
కలితంబౌ చిరునవ్వు నవ్వి హృది పొం ♦ గం జేసి తీవే కదా!

ఉ. చూచితి మాట లాడితిని ♦ జొక్కితి నే ప్రమదంబునందు, నే
నోచిన నోము పండెను గ ♦ నున్ నుదిశాంతి, త్వదీయ వాక్యముల్
దాచి హృదంతరంబున య ♦ ధావిధి నీ స్మరణంబు సల్పుచున్
వేచెద భూత కాల పరి ♦ పీడల విస్మృతిఁ జెందుచుం బ్రభూ ! 151

ఉ. రేల జరించెదొక్కొ, కను ♦ తెప్పల మూయఁగఁ జూడవత్తు వీ
వేల ! దినంబునందె కన ♦ నెంతయొ కోరెడి వాడ! రామ ! నీ
లీల కిదే ఘనంబె ! పవ ♦ లే స్వశరీరము తోడ, భక్తు నే
వేళనొ చూడరమ్ము, మఱివేడెను నిన్ను మఱొండు దృశ్యమున్

మ. ఒక సారే నినుఁ జూచునాత హృది శాంతోపాసకంబయ్యె, వే
రొక మాఱీ కృపగల్గ నెట్టిఫలమో? ♦ యూహింపఁగాఁ జాలఁ, దా
వక మాధుర్య పరీత సీమ విహరిం ♦ పన్ యోగ నిష్ఠన్ ముని
ప్రకర ప్రక్రియఁ బొందఁజాలుదునె! శ్రీ ♦ రామా! జగత్పాలకా!

చతుర్థాశ్వాసము—సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీరామాయ నమః

గో వింద రామాయణము

ఉత్తర రామచరితము

పునస్సంయోగాశ్వాసము

౪. కగములు రెండై, రెండై

మృగములు, నరషట్క మాచు ♦ మేదినిఁ బుట్టెన్

యుగ యుగమున హరి ధర్మము

సుగతిం బ్రబలింప, లోక ♦ సుందర రామా !

1

తే. ఏక పత్నీ వ్రతుండు లో ♦ కైక విభుఁడు

రాజ మార్తాండుఁ డినకుల ♦ రామ రాజు

భూమిఁ బాలించుచుండె ని ♦ స్కామ వృత్తి

నమల సత్య పరాక్రముం ♦ డగుచు సతము.

2

రామరాజ్యము ప్రజలత్పత్తి

చ. ప్రజల యభీప్సితంబె నర ♦ పాలుని శాసనమై చెలంగు, నా

ప్రజ ఋజుమార్గ వర్తనముఁ ♦ బాయదు, పేదటికంబుఁ జెంద, దే

రుజయును బొంద, దా రఘు వ ♦ రుం డిల నేలుచునుండ స్వర్గమే

నిజముగ నీ యయోధ్యయయి ♦ నేలకు డిగ్గె నటందు రెల్లరున్. 3

౭. “రామ నరేంద్రుఁడే ప్రభువు, ♦ రాఘవుఁడే తగు రాజ్యమేల, మా
నోములు నోచినట్లుగ మ ♦ నోరధ సిద్ధినిఁ బొందియుంటి, మే

బాములు గాని లేవు, కడు * పార భుజించి సుఖించుచున్న మా
కేమి కొఱత" యంచు జనమెప్పుడుఁదృష్టినిఁబొందుచున్ మనున్

తే. రామరాజ్యంబు నాఁ బేరు * భూమి యందు
స్థిరముఁ జిరకాల జీవియై * చెలఁగు నట్లు
మనుచు, దీర్ఘాయువును గల్గి * మహిపుఁ డిలను
సలిపె హయమేధ శతము, య * శంబు ప్రబల.

5

తే. జనకజకు మారుగాఁ గ్రతు * సరణి యందు
భూతనయఁబోలు బంగారు * బొమ్మ నుంచి
సలిపె వివిధాధ్వరంబుల * ట్నా విభుండు
ధర్మ మార్గ చరుండు * సీతా ప్రియుండు.

6

చ. సుతుని మహాధ్వ రోద్ధత య * శో గరిమంబు, సురాజ్య పాలనా
గతిఁబ్రజలొందుసమ్ముదము * గాంచుచుఁబొత్తులఁ బ్రీతిఁబెంచుచున్
సత మసమాన శౌరవ ద * శన్ సుఖయించుచు రాము తల్లి, భూ
పతి విడి యొక్కనాఁడు త్రిది * వంబున వల్లభుఁ జేరె నొంటిమై.

7

తే. సుగుణవతు లయ్యు సవతుల * సుఖముఁ జూచి
యోర్వఁగల రొక్కొక్క ? సుదతు లీ * యుర్వి యందుఁ
గతిపయ దినంబు లోర్చియుఁ * బతినిఁ జేరఁ
గైకయు సుమిత్రయును గూడఁ * గదలి చనిరి.

8

తే. నియతిఁ దల్లుల కుత్తర * క్రియలు సలిపి
దాన ధర్మంబు లెన్నియో * పూని జరిపి
పేదసాదలఁ దనిపి సం * ప్రీతిఁ గొలిపి
రాఘవుఁడు సోదరులఁగూడి * రాజ్య మేలు.

9

తే. పుత్ర సంతాన వంతులై * పుడమితేని
తమ్ము లందఱు నతని పా * దముల చెంత
నాశ్రయం బొంది రామాజ్ఞ * ననుసరించి
మెలఁగుచుండిరి లోకము * మెచ్చు రీతి.

10

తే. రామరాజ్య యశో లత † ప్రాకి ప్రాకి
 దివ్య సుమ సౌరభంబున † దిశల కెక్కి
 సకల గుణ గణ సాంద్ర చం † ద్రికలఁ దగిలి
 జనుల నాకర్షణ మొనర్చు † మనఁగ నందు.

11

సురాజ్య స్థాపనము

తే. పంపె నొకనాఁడు కేకయ † పార్థివుండు
 గార్గ్య గురువర్చ్య రఘురాము † కడకు, రాజు
 మన్ననల నెన్నియో చేసె † మాని యంతఁ
 దెలియఁ జెప్పె యుధాజిత్తు † పలుకు లన్ని.

12

తే. రామ భూవల్లభుఁడు మామ † సేమ మరసి
 యతని సందేశ మాలించి † యతుల గుణుల
 భరతు సుతులను, భరతుతో † బంపె, దాతఁ
 గూడి గాంధర్వ భూమిఁ గై † కొనఁగ నపుడు.

13

తే. మామ ప్రేరణ చేయంగ † మామ గూడి
 సింధునది పారు గంధర్వ † సీమ నేలు
 కంటకుండగు నృపతిఁ బో † కార్చి, భరతుఁ
 డచటఁ బ్రజ సమ్మతింప, రా † మాజ్ఞ నిలిపె.

14

తే. తక్షశిల యందుఁ దక్ష భూ † ధవుని నిల్పి
 పుష్కలావతిఁ బుష్కల † భూపతి కిడి
 తక్ష, పుష్కల సుతుల † గాంధర్వ సీమ
 క్షితిపతులఁ జేసె భరతుఁ డా † శీర్వదించి.

15

తే. అతుల సుఖ సంపదలఁ దోగు † నాత్మ భవుల
 చెంత నైదేండ్లు భరతుండు † వంత లేక
 తనివి దీరంగ సుఖయించి † తరలి వచ్చె
 సరస్ గుణధాముఁడౌ ధాము † సన్నిధికిని.

16

చ. ఇటు భరతాత్మజుల్ ధరణి ♦ నేల ముదావహుతాచు; రాఘవుం
డటుల సుమిత్ర నూను తన ♦ య ద్వయమున్ భువి పాలనంబునం
దెటనొ కృతార్థులై మనఁగ ♦ నెంచుచు, లక్ష్మణుఁ జేరఁజేరి, నీ
పటుతర శౌర్యయుక్తులగు బాలురు రాజ్యము సేయఁ జెల్లరో ! 17

చ. అనఁ భరతుండు రాము నుడు ♦ లారసి కారుపదంబు భూములన్
జనపతి గాఁగ నంగదునిఁ ♦ జారుత రాంగునిఁ జేయఁ జెల్లు; నం
దనవన చంద్రకాంత వసు ♦ ధాన్ధలి రాజుగఁ జంద్రకేతునిన్
వినుత యశస్వి మల్ల రణ ♦ వీరుని నిల్పుట యర్హ మే యనెన్. 18

తే. భరతు నుడి నెంచి రాముఁడు ♦ ప్రమద మతిని
లక్ష్మణుని పుత్రులకు రాజ్య ♦ లక్ష్మి నిచ్చి
యంగదుని వెంట లక్ష్మణు; ♦ నతని యన్నఁ
జంద్రకేతుని తోడను ♦ సాగనంపె. 19

తే. పశ్చిమంబున నంగద ♦ పార్థివుండు
నుత్తరంబునఁ జంద్రకే ♦ తూత్తముండు
భూమి పాలింపఁ దండ్రులు ♦ మోదమంది
తిరిగి వచ్చిరి యేడాది ♦ తిరుగ కుండ. 20

తే. భరత లక్ష్మణు లెప్పుడుఁ ♦ బాయ లేదు
రాము పద సేవ; సంతత ♦ రక్తితోడ
నగ్ర సోదరు సేవించు ♦ ననఘ మతులఁ
దమ్ములనుగూడి రాముండు ♦ ధరణి నేలు. 21

యముని రాక

ఉ. రాము డజగ్ర సోదర వి ♦ రాజితుఁ డర్కకులాగ్రయాయ గా
రామున లోక మేలు తటి, ♦ రాఘవ దర్శన కాంక్ష సంయమి
గ్రామణి వేష మూని లయ ♦ కాల విభుండు పరేతరాజు, శ్రీ
రామ నరేంద్రు సౌధము కుఁటంగటకున్ భనుదెంచి నిల్చినన్. 22

ఉ. ఏరు మహాత్ములీరు ధర † ణీశ్వరుఁ జూడఁగ వచ్చినార ; లే
కారణమో గదా, యనుచు † గారవ మొప్పఁగ లక్ష్మణుండనన్;
శ్రీ రఘురామ భూవరుని † చెంగట ముచ్చట లాడు కోర్కె, నే
ద్వారమునుండి వచ్చితిని † దూతగ *నాది మునీంద్రు పంపునన్. 23

చ. అని యిన తేజుడైన ముని † యాడిన మాటల నాలకించి, రా
ముని కడ కేగి యాజ్ఞఁగొని † భూధవు చెంతకు లక్ష్మణుండు చే
ర్చెను యతి, నాతఁడున్ నృపవః † రేణ్యుడొసంగిన యర్ఘ్యపాద్యముల్
గొని రఘురాముడొక్కఁడె తఱగిన్ విన నానుడు లంచుఁ బల్కఁగన్.

తే. వల్లె యనె రాఘవుం డంత † “పరుఁడు విన్న
నస్స దుక్తులు వధ్యుడౌ” † నంచు మాని
ప్రతినఁ బల్కించె ధారుణీ † భర్త చేత
నతఁడు దనయాన సౌమిత్రి † కపుడె తెలిపి.

25

తే. ఎవరు విన రాదు మా మాట † లిపుడు, విన్న
యెడల, మముఁ గాంచు నెడలను † నెవరు గాని
వధ్యులగుటను లక్ష్మణా! † ద్వారము కడ
నీవె నిల్వంగఁ దగు ననె † భూ విభుండు.

26

ఆ. అంత శంక దక్కి † యవనీశుతో జముం
డనఁగ సాగె నిట్టు † లమిత భక్తి
మునుపు నేను నీదు † తనయుండనే సుమ్మి
వచ్చినాడ నేడు † బ్రహ్మ పంప.

27

ఆ. పవ్వళించి తీవు † పరమాత్మ ! జలధిలో
భువన సృష్టి కెల్ల † మూల మగుచు
పద్మనాభ ! నాఁడు † వటపత్ర శాయివై
కంటి వయ్య ! తొలుతఁ † గమల భవుని.

28

అ. శమను పేర నన్ను ♦ శాసించి తీవయ్య
లోక సంహరణ వి ♦ లోలుఁ గాఁగ
నాదిదేవ ! తొల్లి ♦ యఖిల ప్రపంచంబు
మాయ చేత సృష్టిఁ జేయ వొక్కొక్క ?

౫౨

అ. కర్మ పరుడ వాచు ♦ ధర్మంబుఁ బాలింప
స్వేచ్ఛ జన్మ మొంది ♦ తీవు పుడమిఁ
బంక జోద్భవుండు ♦ పరమ పదంబును
జేర రాఁగ, నిన్నుఁ ♦ జీరు మనియె.

౩౦

చ. అవని జనించి నట్టి పని ♦ యంతయుఁ దీరె గృహంతరంగ ! యీ
భువి దురితాత్ములన్ దునిమి ♦ పుణ్యము ధర్మము నిల్పినావు, నీ
దివమున కేగు మింక భవ ♦ దీయ పదాంబుజ సేవ లేమిచే
దివిజ గణంబు గుండెడిని ♦ దేవర ! పొందుము పూర్వభావమున్.

చ. పరమ పదంబునందుఁ గల ♦ వైభవమున్ స్మరణంబు సేయుచున్
దరహసి తాననుండయి వి ♦ ధాతృని మాటల నాలకించి, యీ
దరణ వచో విలాసమునఁ ♦ దన్ని యమున్ రఘురాముఁ డిట్లనున్
మరలుదు నింకఁ, జేరెదను ♦ మామక ధామము విష్ణు లోకమున్.

అ. ననజ భవుని కోర్కె ♦ పాటించి నాడను
శంక నీడి జముడ ! ♦ చనుము దివికి,
కాఁ గలట్టి పనులు ♦ కడతేరెఁ బుడిమిపై
విష్ణు పదము నందు ♦ వెలయు వాడ.

౩౧

దుర్వాసుని రాక

క. శ్రీపతియును గాలుండును
నాపగిది రహస్య భాష ♦ లాడెడి వేళన్
దాపసి దుర్వాసుఁడు సనె
భూపాలకుఁ జూడ నాత్మఁ ♦ బుట్టిన కోర్కెన్.

౩౨

చ. మునిఁ గని లక్ష్మణుం డుచిత ✱ పూజలఁ జేసి నమస్కరించి “మీ
పని సెలవిండు, భూమిసుర ✱ వర్బ ! తపోమహితాత్మ ! తీర్తు ” నం
చన, “రఘురాముఁ జూడ హృదయంబున నెంచితి, వేగఁబోయి మీ
యినకుల రాజుతో నుడువు ✱ మిచ్చట నుందు సుమిత్ర పుత్రకా !”

చ. అను ముని కంతఁజేల్చె విన ✱ యంబున రాఘవు సోదరుండు “రా
ముని కడ కేరుఁగాని కనఁ ✱ బోవఁగ నానతి లేదు, వ్యఘ్రుఁడా
యెను, మఱికొంతసే పిట ము ✱ నీశ్వర ! తాళఁగఁ జెల్లు, నాపయిన్
జనెదఁ ద్వదీయ వాంఛితము ✱ సల్పఁగ రాముని దర్శనార్థినై.” 36

ఉ. భూపునిఁ జూప రాదనెడి ✱ భూపతి తమ్ముని మాట కంతలోఁ
దాపసి యల్లె మండిపడెఁ ✱ దామస వహ్నిని, నత్రి పుత్రకుం
డోపఁడు, మంటి మింటి ద్రుతిఁనూచి విదల్చెడి తీక్ష్ణ దృక్కులు
దాపము మేనికంపమును ✱ దారుణమై చెలరేగు చుండఁగన్. 37

మ. “శపియింతున్ భవదీయ వంశము వినా ✱ శంబొంద రామానుజా!
నృపునిన్ వీడ, సపుత్రకంబుగ నిదే ✱ నిర్మూల మొందింతు, నా
కృపకున్ బాత్రుఁడు గాఁడుకైక సుతుఁడున్ ✱ గిట్టింతుఁ దత్సంతతిన్
సపురంబై నృపురాజ్య మెల్ల సమయన్ ✱ శాసింతు యోగాగ్నిచేన్.

క. నను వెనువెంటనె రామునిఁ
గనఁ జేయవయేని నాదు ✱ కార్యార్థంబై ”
యను దుర్వాసుని శపథము
వినుచుఁ సౌమిత్రి భేద ✱ విహ్వలుఁ డగుచున్. 39

తే. తపసి నుడువుల మన్నింపఁ ✱ దలఁప నేని
శాప వశమున వంశంబు ✱ సమసి పోవుఁ
బలువు రసువులఁ గోల్పోవు ✱ పనికి నొల్ల
నేను మాత్రమె చచ్చుట ✱ కిచ్చగింతు. 40

తే. అనుచుఁ దలపోసి సౌమిత్రి ✱ యత్రి సుతుని
రాక నెఱిగింప నన్నకు, ✱ రాఘవుండు

కాలుఁడు ముదంబుఁ గన వీడు ♦ కోలు సలిపి
యతినిఁ బూజించె రాజ మ ♦ ర్యాద లొసఁగి.

41

ఆ. “పట్టుఁ బట్టి యేను ♦ బదివేల యేండ్లుగ
సలిపి యున్న తపము ♦ చాలు కతన
స్రుక్కుచుంటి, నేఁటి ♦ త్సుదాబ్ధఁ దీర్పుమో
రామ!” యంచు మాని ♦ రాజు పలుక.

42

క. మృష్టాన్న భోజనంబునఁ
దుష్టుని గాఁ జేసి పనిచి ♦ తోడనె మానిన్,
గట్ట సహిష్ణుఁడు రాముఁడ
దృష్ట విహీనుండు సత్య ♦ దీక్షన్ దలఁచెన్.

43

లక్ష్మణుని పరలోకయాత్ర

తే. కాలు సం దేశ మాత్మహోఁ ♦ గ్రాలఁ దొడఁగె
సత్య దీక్షయు శాసింప ♦ సాగె మదిని
సోదరుని జంపఁ జేయాడఁ ♦ బోదు, ప్రకృతి
వశము గావించు కొను నెంత ♦ వాని నైన.

44

తే. “అశుల సత్యపరాక్రమా ! ♦ సతత మీపు
ధర్మ సంరక్షణంబున ♦ ధాత్రి నేలి
సత్య పరిపాలనము చేయ ♦ శంక యేల?
వధ్యుడ” నటంచు సౌమిత్రి . పలికె నంత.

45

ఉ. మానులఁ బిల్చి తేఁడు మతి ♦ మంతుఁడు ధర్మవిదుండు వలె “నే
బూనితిఁ దీక్ష, లక్ష్మణుఁ డ ♦ పూర్వముగా విధివల్ల మీరె న
ద్దాని; నతండు వధ్యుడని ♦ ధర్మ నిరూపణ మొప్పు; నే గతిన్
వీని వధింపఁ జెల్లు! సెల ♦ వే యటు సేయ ఋత ప్రకారమున్?”

తే. “వధయు దేశాపసరణంబు ♦ పార్థి వేంద్ర !
ధర్మ విధి యందు నొక్కటే ♦ తఱచి చూడ

స్వీయ రాజ్య నికారంబె † విహిత మైన
శిష్ట ధర్మం బటంచు వ † సిఘ్న డనియె.

47

చ. కులగురు ధర్మ సూత్ర మను † కూలముగా గ్రహించి “వత్స! నీ
పలికిన యట్లు ధర్మగతి † గాయ, నిదే తొలి నేర మాట † బె
ద్దలు † దగునిద్దె యంట, గుణ † ధన్యుడ వౌట, స్వకీయ బుద్ధిచే
సలుపని దోష మాట; నికరజయ్యన వీడుము రామరాజ్యమున్.”

తే. అనుచు రఘురాజు దండించె † ననుజు, నంత

తపసు లెల్లరు మేలన్న † ధర్మ విధిని
భేద మొందఁడు ముదమున † గెరలినాఁడు

లక్ష్మణుం డౌర ! జ్ఞాన వి † లక్ష్మణుండు.

49

1. తల్లి దండ్రు గురుఁడు † దైవంబు సర్వంబుఁ

దనకు రాముఁ డంచు † దలంచు నతఁడు

విధిని మీరు కతన † విధియింపఁ బడి నట్టి

శిక్షఁ గొనుచు నెంచె † మోక్ష పదవి.

50

చ. అరయ రఘూత్తముండు పలు † కాడిన రీతి శిరంబుఁ ద్రుంపఁగా
నరమర యేల ? రామ విభు † నాజ్ఞకు మారు మఱొండు శిక్షఁ బ
ల్కిరి మునులేల ? రాముఁ డతి † కిల్బిషు లక్ష్మణు వీడనేల ? అ
బ్బుర మొకయింత లేదు; విధి † పోకడ లిట్లు విచిత్రముల్ గదా !

మ. వర రామాజ్ఞఁ జరింప రాఘవ పదా † బ్జం బంటి సౌమిత్రి; భూ
వరునిన్ వీడ్కొని ప్రాణముల్ విడుచుటే † భావ్యంబుగాఁ బూతమా
సరయూ తీరము జేరి; నీరముల ను † స్నాతుండునై యోగియై
పరమాత్మున్ మదినెంచి కుంభకమునన్ † బ్రాణంబు బంధింపఁగన్.

1. వాసము వీడివచ్చి నిజ † వాసము సేరఁ దలంచి యోగ మ

భ్యాసము సేయు లక్ష్మణు డి † వంబునకున్ గొనిపోవఁగా మదిన్

వాసపుఁ డెంచి భూస్థలికి † బంపి విమానము బొందెనోడనే

తీసుకపోయె; లోకము ను † తింపఁగ మానులు హర్ష మొందఁగన్.

తే. లక్ష్మణుం డేగి దివికి స ♦ లక్ష్మణముగ
నాది శేష స్వరూపంబు ♦ నవధరించి
యఖిల వైకుంఠ ధామంబు ♦ నందు వెలసె
ధన్య సీతా రమా నన్ని ♦ ధానమునను.

54

ఆ. “తమ్ము లన్న రాము ♦ తమ్ములె తమ్ములు
గురునివోలె నన్న ♦ గొల్చు వారు
సకల సుగుణ యుతుఁడు ♦ సౌమిత్రి; యీ ధాత్రి
నతని సాటివారి ♦ నరయ లేము.”

55

కే. అనుచు లక్ష్మణుఁ బ్రజ గొని ♦ యాడు చుండఁ
బ్రకృతి యందున్న శ్రీరామ ♦ పార్థివుండు
వినియు, భ్రాతృ వియోగార్తి ♦ వీడఁ డాయె
మమతలోఁ జిక్కి వెసఁ గుందు ♦ మధ్య మధ్య.

56

కుశలవ పట్టాభిషేకము

ఉ. పుట్టిన దాది కష్టముల ♦ పుట్టుక నాయది, జీవితంబునం
డెట్టి నికృష్ట కష్టముల ♦ కే గుఱియైనను వీడ నట్టి చే
పట్టిన పూత సీత చనె, ♦ భ్రాతయు వీడి చనెన్ దివంబు, నే
పట్టున రాజ్య మేలుదును? ♦ బండెను గాలమటంచు నెంచుచున్ 57

చ. భరతునిఁ బిల్చి రాజ్య పరి ♦ పాలన మూనఁగఁ గోరి, ధారుణీ
వరుఁడు భువిన్ ద్యజించి నిజ ♦ వాసము సేరఁగ నిశ్చయించె, సో
దరుఁడగు కైక సూనుఁగు ముదంబును గాంచఁడు, తేనిపల్కు లా
దరణము సేయఁబోఁడు, వసు ♦ ధాపతియై మన నొల్లఁ డాతఁడున్.

గీ. “రాజ్య రమ నొల్లఁ, గోరుదు ♦ రాము సేవ
సత్య మిది నమ్ము మన్నరో! ♦ సత్య సాక్షి
నిముస మైనను నిను వీడి ♦ నిలువఁ జాల
రాఘవుఁడు లేక నాకేల ♦ రాజ్యలిల?

క, కోసల దేశము నుత్తర

కోసల దేశమ్ము రెంటుఁ ఁ గుశలన సుతులన్

శాసింపుము బ్రజ నేలఁగ

వాసిని గడియింతు, వంశ ఁ వర్ధను లగుచున్." 60

గీ. ప్రణతి సల్పుచు వినయంబు ఁ పాదుకొనఁగ

భరతుఁ డటు విన్నవించెను ఁ బ్రభుని కపుడు

పౌరు లెల్లరు రామునిఁ ఁ బాయ లేక

యా ర్ఘ్య బడి దేవులాడిరి ఁ పఁ యటంచు. 61

ఉ. "పౌరుల మోము లెల్ల వసి ఁ వాడి కడుంగడు దీన భావముం

గూరె, నపూర్వమిద్ది కను ఁ గొమ్ము కతమ్ము కృపా పరుండవై;

వీరల చింతఁ దీర్పక, యు ఁ పేక్ష వహించుట రాజ ధర్మమా !

శ్రీరఘునాయకా!" యని, వ ఁ సిష్ఠ మునీంద్రుఁడు హెచ్చరింపఁగన్.

తే. రాఘవుఁడు జీరి ప్రజనెల్ల ఁ రాగ మొప్ప

"ఏల దుఃఖింతు రీగతి ఁ నేను లేనా ?

తెలుపుఁడి మీదు కోరికఁ ఁ దీర్చు వాఁడ

నభయ మిచ్చుచు నున్నాఁడ" ఁ ననుచు నుడివె. 63

పౌరుల కోరిక

మ. వనమో? భూమియో? నాకమో? జలధియో! ప్రాప్తింపఁగా నిమ్ము నీ

చను శ్రోవన్ సకళత్ర పుత్రముగ రా ఁ జా! వత్తు మయ్యా ప్రజల్

నినుఁ బాయంగలవారు కారు మమతన్ ఁ నీ తావలంబందె మే

ము నివాసం బొనరింప నాజ్ఞ నిడు, సం ఁ పూర్ణానురాగంబునన్.

ఉ. తల్లియుఁ దండ్రుయున్ గురుఁడు! దాతయు నేతయు సర్వమీవె మా

యుల్లము లన్ని నీ పరత ఁ నున్నవి, నీ వెటనున్న నచ్చటే

చల్లని యిల్లు మాకగు నిజంబు, మమున్ ద్యజియించి పోవఁగాఁ

జెలునై? రామరాజ! దయ ఁ చేసి వరంబు ననుగ్రహింపుమా ! 65

తే. అనుచుఁ బ్రజలెల్ల నెలుఁగెత్తి ♦ యడుగఁ, బ్రభువు
తనదు నిజభక్త కోటి సం ♦ తాప మరసి;
వల్లె యనుచును వర మిచ్చి ♦ పౌర తతికి
మోద మొనఁగూర్చె శ్రీగామ ♦ భూ విభుండు.

66

ఆ. భరతుఁ డొసఁగు హితముఁ ♦ బార్ధివుం డాలించి
వలయు పనుల నెల్ల ♦ సలువఁ దొడఁగి
కర్జ మరసి తనదు ♦ కడగొట్టు తమ్మునిఁ
బిలువ భటుల నంపె ♦ వేగిరముగ.

67

తే. కుశలవుల దక్షి ణోత్తర ♦ కోసలములఁ
బార్ధివులఁ జేసి చతురంగ ♦ బలము నిచ్చి
దీవన లిడి సత్యాగ్రహ ♦ దీక్షఁ దెల్పి
రాజలాంఛనమున వారు ♦ రాజిలంగ.

68

తే. అతుల పుత్రేషణంబున ♦ నంక మందు
పుత్రకుల నిర్వురం జేర్చి ♦ ముద్దు లిడుచు
శౌఁగిలింతలఁ దనివోక ♦ యాగి యాగి
మూర్ధముల మూర్కొనుచు నుండు ♦ భూ విభుండు.

69

ఆ. ఎవని కైనఁగాని ♦ యీషణత్రయ మెంచ
కట్టువడదొ ? జన్మ ♦ కాల మెల్ల
రాఘవుండు గూడ ♦ రాగ లాలసుఁ డయ్యె,
మాయ యనఁగ నెట్టి ♦ మమతయొక్కొ ?

70

తే. పూర్వ సంస్మృతి పుట్టియు ♦ భూ ధవుండు
తరలు చూడియు వైకుంఠ ♦ ధామమునకు,
మమతలోఁ బడి యంతలో ♦ మాయ దాఁటి
పుత్రుల స్వరాజ్యముల కంపె ♦ ముగ్ధుఁ డగుచు.

తే. కుశుండు సేరె కుశావతి ♦ కోసలంబు
లవుండు శ్రావస్తి కేగఁ బా ♦ లనము సేయ

తండ్రి యానతిఁ దలఁదాల్చి † తరలు చుంట
కాదొ రఘురాము వంశాను † కరణ మరయ !

72

శత్రుఘ్నుఁ డయోధ్యఁ జేరుట

ఉ. రాముని పంపునన్ జని స † రాసరి దూతలు మూఁడు నాళ్లలో
నా మధురాపు రీశున, కు † దంతముఁ దెల్పిరి, “లక్ష్మణుం బరం
ధామము సేర్చె రాము శప † శంబు, నరేశుఁ డయోధ్య మానవ
స్తోమము తోడ వీడి భర † తుం గొనిపోవు దివంబుఁ జేరఁగన్. 73

తే. కొడుకు లందఱ దీవించి † పుడమి నిచ్చి
ప్రజలఁ బాలింప వారలఁ † బంపి నాఁడు
ప్రకృతి రసవర్గ బంధంబుఁ † బాసినాఁడు
సిద్ధ మయి నాఁడు స్వర్గంబుఁ † జేర తేఁడు.”

74

క. అను దూతల నుడులను విని
జనతతిని ననుజ్ఞఁ గోరె † శత్రుఘ్నుండున్
దనయుల కిడి రాజ్యము రా
ముని సేవింపన్ నిజపురి † బోవన్ విధిమై.

75

తే. మధుర రాజ్యంబున సుబాహు † మనుజ పతిగఁ
బ్రభునిగా శత్రుఘాతని † వైదిశమునఁ
ప్రజల యనుమతితో నిల్చి † వారి కపుడు
స్వమ్ము సర్వమ్ము సమముగఁ † బంచి యిచ్చె,

76

చ. భరతుని తమ్ముడంత రఘు † వర్యుని పాదము లాశ్రయింపఁగా
నరదముపై నయోధ్యకు ర † యంబున నేగి, దుకూలశోభితున్.
బరమమునీంద్ర మధ్యమున † భాసిలు భ్రాతను గాంచి మ్రొక్తుచున్
గరములు మోడ్చి నిల్చి జనకాంతుని ముంగల, నిశ్చయాత్ముడై.

తే. “తనయుల కొసంగి రాజ్యంబు † జనులు వొగడ
మధుర విడనాడి వచ్చితి † మాన వేంద్ర !

అజ్ఞ కృపసేయుమీ ! వెంట ♦ నంటి రాఁగ
మారు వల్కక” యని కోరె ♦ మహిత గుణుని.

78

రాముఁడు వరంబు లొసఁగుట

ఆ. రాము వదన మంత ♦ రాజిల్లె బరిపూర్ణ
తేజ మొంది దివ్య ♦ దీప్తితోడఁ,
దమ్ము మదినిఁ గల్గు ♦ దార్ధ్యంబు గమనించి
వల్లె యంచు నుడివె ♦ పార్థివుండు.

79

ఉ. శ్రీరఘురామ మూర్తి దివిఁ ♦ జేరఁ దలంచిన వార్తయెల్ల; నం
భోరుహనాభిసంభవుఁడు, ♦ బూచుల తేఁడు, సురాసురుల్, కపుల్
భూరమణుల్, విభీషణుఁడు, ♦ భూసురులున్, మునిముఖ్యవర్గముల్
కోరిక మీరఁగా విని; ర ♦ ఘుప్రవరుం గనవచ్చి రెల్లరున్. 80

ఉ. గుంపులు గుంపు లొచు హరిఁకొటులు రాముని చుట్టుమూఁగి, వా
రింపకు దేవరా! మముఁ ద ♦ రింపగఁ జేర్చుము స్వర్గమందు; నా
లింపుము భక్తవర్గము చ ♦ లింపక కోరు వరంబు; నిన్నె సే
వింపఁగ వత్తుమయ్య మముఁవీడకుమీ, కడుబాధ గూర్చుచున్.

ఆ. “వెడలి పోవ మమ్ము ♦ విడనాడి; భువిలోన
దండ ధరుఁడు మాకుఁ ♦ దప్ప డయ్య!
నీవె దిక్కుగాఁగ ♦ నెఱనమ్మి నారము
బ్రోవు” మనిన కపులఁ ♦ బ్రోచె విభుఁడు.

82

ఉ. “ఇచ్చితి రాజ్య మంగదుని ♦ కేను ముదంబున; నీదు మార్గమున్
జొచ్చి తరింప వచ్చితి; వి ♦ శుద్ధచరిత్ర ! త్వదీయ భక్తునిన్
మోచ్చిన కూర్మి వెంటఁగొనుఁమీ” యని వేడెడు వానరేశ్వరున్
మెచ్చి రఘూత్తముండు కపిఁమిత్రుఁడు రాముఁడు దెల్పె సమ్మతిన్.

ఉ. చేతులు మోడ్చి ఫాలమునఁ ♦ జేర్చి విభీషణుఁ డల్లనల్లనన్
జేతముఁ గూడఁదీసి నృప ♦ సింహుని డాసెను; రాఘవుండు స్థం

ప్రీతిని వానికిట్లను “విభీషణ! రాక్షస రాజ్య మేలు మీ
భూతలమందు నిల్చి తను ♦ వున్ విడనాడక ధర్మ మూర్తివై. 84

క. ఇనుఁడును శశియును మింటన్

గనిపించుచు నుండు సంత ♦ కాలంబును; రా

ముని కథ నిలిచెడి వటకును

మను చుండుము; నీవు నాదు ♦ మాటను సఖుఁడౌ !

85

క. మా కుల తిరువారాధన

నీకు సమర్పింతు; భక్తి ♦ నియతిన్ గొనుమీ

(శ్రీ) కరుని జగన్నాథుని

లోకాంతర వర్తి గొల్వ ♦ లోలుఁడ వగుచున్.

86

తే. మారు మాటాడ వలదు నా ♦ మాట వినుము,

మైత్రితోఁ జెప్పుచుంటి న ♦ స్మార్గ మరసి”

యనెడి రామాజ్ఞ నాలించి ♦ యసుర విభుఁడు

కించ నొందక శిరసా వ ♦ హించె సంత.

87

ఉ. మారుతిఁ గాంచి యంత “నస ♦ మానగుణాధ్య! భవత్ప్రతిజ్ఞ యీ

ధారుణి యందు వర్తిలుస ♦ దా, వృథ సేయకు మయ్య దాని, నా

పేరు ధరాస్థలిన్ బ్రజలు ♦ విస్మృతిఁ జెందని యంతకౌమున్

శ్రీరఘురామ సత్కథల ♦ చే మనుచుండఁ గలాఁడ నీ” వనెన్. 88

తే. నియతి రామాజ్ఞ వీరాంజ ♦ నేయ వరుఁడు

మీరఁ డెన్నఁడు “భవదీయ ♦ వీర చరిత

పరమ పావన! సతతంబుఁ ♦ బాడు కొనుచు

మెలఁగుచుండెద నిల” నంచుఁ ♦ బలికె హనుమ.

89

తే. *వృద్ధ జాంబవంతునిఁ గాంచి ♦ ద్వివిదుఁ జూచి,

ఐందుఁ గని, పంచవీరుల ♦ కందటకును

గలియుగ ప్రాప్తి యశాచాకః * కదల వలదు
తనువులను బాసి, యనె రామ * ధరణి విభుడు. 90

ఆ. కోతి మూకఁ జూచి * “కోరిక సలియించె
వెంట రండు మీరు * విడువ మిమ్ము”
ననెడి రాము మాట * నాలించి ముద మొంది
కిలకిలంబు సల్పె * కీశ గణము. 91

క. నరముల నిచ్చిన పిమ్మట
నరదుడు రేవెళ్లఁ బుచ్చెఁ, * బ్రాగ్దిశ యందున్
దరణి జనించెను, దన కుల
వసు ప్రస్థానముఁ గనంగ * వచ్చిన పగిదిన్. 92

శ్రీరాముని మహాప్రస్థానము

చ. కులగురుఁ గాంచి రాఘవుడు * గూరిమి తోడ నమస్కరించి “నేఁ
డిల విడనాడి నాకమున * కేగఁ దలంచితిఁ దన్నిమిత్తమై
వలసిన కర్మమెల్ల జరు * పందగు ముందుగ” నంచుఁ బల్కఁగన్
గల పనులన్ వసిష్ఠుడు సు * కర్మము ధర్మము నెంచుచున్ వెసన్

శే. సలిపి; ముగియించె నంత ప్ర * స్థాన విధుల;
యాగ వహ్నిలు మును ముందు * సాగు చుండ
సంగ నస్త్రంబు ధరియించి * యనసి విభుడు
వెడలె నిలుపీడి కుశలను * వ్రేళ్ళ నూని. 94

తే. దిన కరుడు మింట వడివడి * దీప్తిబూనె
శాంతి వశవర్తి రాఘవ * చక్రవర్తి
బ్రహ్మ మంత్రంబు నాత్మతో * బాదుకొల్పి
లయ విలోలత నీషణ * త్రయము పూటె. 9

క. కుడి యెడమల శ్రీహీలును,
వడివడి చనుచున్న రామ * భద్రుని పంటన్
వెడలుచు నున్న తెఱంగునఁ
బొడసూపెను రామమూర్తి * పోయెడి దారిన్.

తే. అనుపమ మహాస్త్ర శర సంచ ✧ యంబు లపుడు
రాము వెన్నాడు మానవ ✧ రాశి గాఁగ,
వేదములు విప్రులై తన ✧ వెంట రాఁగఁ
బ్రజల హర్ష స్వనము ప్రణ ✧ వంబు గాఁగ.

97

తే. ముని జనంబు వషట్కార ✧ పూర్తి గాఁగ
సకల రక్షక గాయత్రి ✧ సాక్షి గాఁగ
ద్వారములు లేని వైకుంఠ ✧ ధామ మేగఁ
దరలి చనినాఁడు రామయ్య ✧ తండ్రి, నదికి.

98

ఆ. చనిరి కైక సుఖుఁడు ✧ సామిత్రియును గూడ
స్వ పరిజనము వెంట ✧ సాగి రాఁగ
సతుల హోడఁ గూడి ✧ సర్వంబు విడనాడి
సాగ్ని హోత్రు లగుచు ✧ నన్న వెంట.

99

ఉ. బాలురు వృద్ధులున్ బడుచు ✧ వారలు నాలు మగండు నెల్లరున్
హేలగఁ గట్టకట్టుకొని ✧ యేగిరి రామునితో; నయోధ్యనే
మూలఁ జరింప దొక్క ఖగ ✧ ముం బశువున్ మఱి జీవ మేదియున్
బోల దయోధ్య పూర్వ విధ ✧ మున్ దరలెన్ గళలున్ సమస్తమున్

ఆ. భూత తతియుఁ గూడఁ ✧ బురి వీడి రాముతో
స్వర్గ ధామ మేగఁ ✧ జనెను నదికి
స్థావరములు గూడ ✧ స్వర్గ లోకాపేక్షఁ
జనియె నపుడు రాము ✧ సన్నిధికిని.

101

ఆ. తన్ను నమ్ము వారు ✧ తనవెంటఁ బడి రాఁగ
నర్థ యోజనాధ్య ✧ మరిగి, రాజు
సకల పాప హరి ✧ సరయూ మహానదీ
నీర మందుఁ గ్రుంకి ✧ నిలిచి యుండె.

102

ఆ. స్వర్గ లోక యాత్ర ✧ సాగించు రాముతోఁ
బొర బంఘు మిత్ర ✧ భక్త వితతి

సర్వ జీవ వస్తు ♦ సముదయంబు నయోధ్య
వీడి చనఁగ సురలు ♦ వితఁ గనిరి. 103

ఉ. ఆకస మెల్ల నిండె సుర ♦ యాన విమాన సమూహ పంక్తులన్
నాక నివాసు లెల్ల నర ♦ నాథుని ముంచిరి పూలవాన, నా
శీకభవుండు రాఘవుని ♦ లీలలఁ జూచుచు మింట నుండి, యో
లోక నుతా ! హరీ ! నిఖిల ♦ లోకచరా ! యిదె స్వాగతమ్మనెన్.

ఆ. శ్రీనివాస ! రమ్మ ♦ చిత్త మొప్పిన రీతి
నాకమునకొ విష్ణు ♦ లోకమునకొ ;
యఖిల లోక సృష్టి ♦ కాధార మగు దీవ
అచ్యుతా ! యనంత ! ♦ యభవ ! రామ ! 105

ఆ. ఆత్మభవుండు దన్ను ♦ నర్థింపఁ దనువుతో
నన్నుజ యుగముతోడ ♦ నెచ్చికముగ
విష్ణు తేజ మందు ♦ విభుండు లీనం బయ్యె
సురలు భక్త వరులు ♦ చూచి పొగడ. 106

ఆ. సర్వ జీవ రాశి ♦ సరయూనదినిఁ జొచ్చె
నన్ను గూడివచ్చి ♦ నలినభవుండ !
భక్త కోటిపల్ల ♦ భక్తుండ నేనుమ్ము.
వారి కెల్ల స్వర్గ ♦ వసతి నిమ్ము. 107

క. అను పరమేశుని యానతి
విని, ధాతయుఁ జేర్చె, జీవ ♦ వితతుల దివికిన్
వనచరులు సురలు కాఁగా,
దినకరు లో లీనమయ్యె ♦ దినకర సుతుఁడున్. 1

తే. అట్లు స్వస్థానమునక య్య ♦ నంతఁ డరిగి
చెలఁగె సీతా మహాలక్ష్మి ♦ చెలిమి కలిమి;
దీర్ఘ కాల వియోగంబు ♦ దీరు కొఱకు
నురముపై నామె నుంచి సం ♦ యోగ మొందె. 1

తే. భరత శత్రుఘ్నుల విష్ణు ధీ పదము నందు
 శంఖ చక్రంబులై స్వతే ధీ జముల నొంది
 శ్రీమహా విష్ణు సన్నిధిఁ ధీ జేరి, యుభయ
 పార్శ్వ*భుజ పీఠముల కెక్కి ధీ వరలి నారు.

110

తే. శ్రీసతినిఁ గూడి చెలువారు ధీ శేష శాయి
 శంఖ చక్ర యుతుండు, సా ధీ ధూత్కరించె,
 వాయు సుతుఁడు విభీషణ ధీ పార్థివుండు
 నమర తతియును మునులు “ధ ధీ న్యాస్మి” యనఁగ.

111

అశ్వాసాంత పద్యములు

ఉ. మాయల మారి లోక మస ధీ మానముగా సృజించి తేల ? నీ
 మాయకు నీవె లోబడి ర ధీ మాపతి ! గుందితి వెంతొ లీల ! రా
 మాయణ మందు, మానవుఁడు ధీ మాయకు లోబడు రీతిఁజూపి రా
 మా ! యశమంది నావు, గుణ ధీ మాన్యుడవై నృపవేషధారివై.

శా. రాజ్యం బేలుటయందు ధర్మ మతియై ధీ రాజ్యలెడిం గాక; యే
 రాజ్యాధీశ్వరుఁడి ప్రపంచమున వై ధీ రాగ్యంబునం దుండియున్,
 రాజ్యం బేలుట దోషి గాక మననౌ ధీ రారాజ ! నీపట్టునన్
 “రాజ్యాంతే నరకం ద్రువ” మ్మను టసార్థం బయ్యె రామప్రభూ !

అంకితము

శా. ‘ఓం’ కార ప్రభవమ్ము నీమహిమ స ధీ ర్వోత్కృష్ట మీ సృష్టికిన్
 ‘శ్రీం’ కారుణ్య గుణాకరంబు సకల ధీ శ్రేయస్కరంబౌ సదా
 ‘ఐం’ కాలజ్ఞతఁ గూర్చి జ్ఞానకరమై ధీ యాముష్మికం బిచ్చెడిన్
 ‘రాం’ కామ్యంబులఁ దీర్చి బ్రోచెడిని శ్రీరామా ! భవన్మంత్రమై.

క. శ్రీ ‘రామాయ నమో’ యని
 ప్రేరణ సేయంగ నీవు ధీ బ్రేమన్ రావా !

గారాబంబునఁ గృతిఁ గొన

రా! రా! వే వేగ రామ ! ✦ రాజ లలామా !

115

౧. అంకిత మిత్తును రామా !

కింకరుడను ముందుగతులు ✦ కీడ్తో మేలో

కొంకను సర్వము నీవే

జంకేలా వరద ! నీదు ✦ సన్నిధి యందున్.

116

౬. చేసితి నిర్వదేండ్లు నర ✦ సేవను నా సకలంబు నొడ్డియున్;

బాస యొనర్చి సత్యపథ ✦ వర్తన మింతయుఁ దప్పకుండ; నా

యాసము జెందినాడ, మను ✦ జావళి మోసముతోడ; నేడెగా

వ్రాసితి నీదు సద్గుణ వి ✦ రాజిత కావ్యము ధన్య జీవినై. 117

చ. ఇరువదియేడు లాయె; సుక ✦ వీశ్వర పాళినిఁ గైతచే సభాం

తరములలో వధానములఁదన్ని, మఱిప్పుడో ? ప్రాసముల్ యతుల్

సరసగతుల్ కవిత్వ రస ✦ సార రుచుల్ మఱిపొందియున్ భవ

త్కరుణ లభింప, వ్రాసితిని ✦ దాశరథీ ! భవదీయ సత్కథన్. 118

తే. ఆత్మకూ ర్యన్వయంబున ✦ నవతరించి

రెండటో శాస్త్ర విదులు, గో ✦ విందుడందు

మూల పురుషుడు; షట్శాస్త్ర ✦ మూల విదుడు;

మామక పితామహుని పితా ✦ మహుని తండ్రి.

119

తే. గోకులుం డిష్టదైవము; ✦ గోపవరమె

యగ్రహారంబుగా నొంది ✦ నట్టి యూరు,

సరస సాహిత్య సంగీత ✦ శాస్త్ర గరిమ

నతని కెనలేరు మద్వంశ ✦ మందు నేరు.

౧. కవియా నీగోవిందుని

భవనమునం దతని పేర ✦ వరలుదు నే ను

— ద్భవమంది సుభద్రా కృ

ష్ణ వధూ నరు లందు; బ్రహ్మ ✦ సత్కులముందున్,

120

తే. జనన మాదిగఁ బదియేండ్లఁ జనకు డుండే
 దాత ముత్తన మామయుఁ దల్లి పిన్ని
 విద్య బుద్ధియుఁ గఱపించి పెంచినారు
 పేరు గనునట్లు పిన్నలఁ బెద్ద లందు.

122

తే. సకల శాస్త్రార్థ కోవిదఁ సంయ మీంద్రుఁ
 డతఁడు; మాతామహుండు; స త్య ప్రియుండు
 వేదవేదాంగ విజ్ఞాన విదుఁడు సాతు
 లూరి కుల, సుభద్రాచార్యఁ సూరివరుఁడు.

123

ఉ. నీ కడ సూరులన్ గలసి నిల్చిన వాఁడు, రఘూత్తమా ! భవ
 త్రాకట వైభవాబుఁ దెలు పంగల తారక మంత్ర రాజ మ
 స్తోకముగా జపింప మన సున్ గలిగించి గురూపదేశమున్
 నా కొనరించి త్వద్గుణ గ ణంబుల గానము నేర్పె నాతఁడే. 124

నీ. జనకుఁ డిచ్చిన యానఁ జవదాట నొల్లక
 పైతృక రాజ్యంబు బాసి తీవు
 జనని పిచ్చిన పిల్పు జవదాట నొల్లక
 పైతృక భాగ్యంబుఁ బాసినాను
 సాధు రక్షణ దీక్ష సర్వంబుఁ ద్యజియించి
 యసుర రాజ్యధ్వంసి వైతి వీవు
 స్వాతంత్ర్య సిద్ధికై సర్వస్వ మర్పించి
 యాంగ్లరాజ్య విరోధి నైతి నేను

తే. కష్ట చయ మెల్ల భరియించి కార్య దీక్ష
 యందు, భవదీయ పదముల నంటి యుంటి,
 నింక మున్నుండు మత్కర్మ మెట్టి దానా?
 యేమి గావింప నుంటివో యిన కులేంద్ర !

మ. “పరతత్వార్థము బోధసేయు” మను నీ భావంబుఁ బోనాడి, యీ
 కర్ణణిక శాసన సభ్యుగా సలిపివో? కానున్న దేమో! భవ

త్పరిపూర్ణం బగు బ్రేమకుం దగినచో ♦ ధాత్రీతలం బందు, భూ
వరుడౌ నల్పుడు గూడ, నీమహిమ సం ♦ భావింపఁగా శక్యమే?

తే. నీన యొసంగితి ప్రేమంబు ♦ నేను దాని
నేరి కేనియు నొసఁగ లే ♦ దింత దనుక
నస్మదీయ హృదంతర ♦ మాక్ర మించి
యున్న యద్దాని హరియింప ♦ నోప రెవరు.

127

తే. హృదయ కుహరాబునందె, ల ♦ యింప లేదు
పరుల చేఁ జిక్కి, రవ్వంత ♦ తఱుగ లేదు
ప్రాత వడి, తీపి యిసుమంత ♦ వాయ లేదు
నీవె గొనుమింక నీదాని ♦ నిలుప వలదు.

128

ఉ. ఆయు వొసంగినన్, దినుట ♦ కన్న మొసంగిన, బుద్ధి యుంచినన్,
గాయ పటుత్వ మిట్లయిన, ♦ గాసిల కున్న, సజేష్వమైన రా
మాయణ మాదినుండి యస ♦ మానముగా రచియింప నెంత, రా
మా ! యిక మీఁదఁగూడభవదాశ్రితుఁగా జరియింపఁ జేయుచోన్

చ. అనుపమ మంత్ర బీజముల ♦ కక్షర మాలయుఁ, భూతమాలచే
ననుదినమున్ జపింతు నిను, ♦ నయ్యది, మొత్తము సప్తమాలలన్
దినమున కొక్క పద్యము గ ♦ తిన్ సమకూర్చితి సువ్రతుండనై,
నినుఁ దనియింప, నీకృతిని ♦ నీవె గొనందగు జానకీ వరా! 1

ఉ. నే చరితార్థతన్ గనుదు ♦ నిక్కము, బాల పదాశ్రితుండనై
నోచిన నోము పండుట, న ♦ నున్ దరిఁజేర్చిన దామె, “ఏకమే
వాచలన ప్రధాన ”మను ♦ నాత్మ రచించితి, దీనిఁ గొమ్ము, 4
ద్రాచల రాను! భక్తవర ♦ దా ! కరుణాకర జానకీ వరా!

ఉ. నీ చిదచ్ఛన్మయత్వము, ము ♦ ని ప్రక రానుభవైక వేద్యమై
లోచన దుర్నిరీక్ష్యము, వి ♦ లోకన యోగ్య గుణ స్వరూపమే,

యోచనఁ జేయఁ జెల్లు నను ✱ యోజన వ్రాసితి దీనిఁ గొమ్ము, భ
ద్రాచల రామ ! భక్తవర ✱ దా ! కరుణాకర ! జానకీ వరా ! 132

ఉ. దాచిన వాడఁ గాను ధన ✱ ధాన్యములన్, గుడి గోపురంబులన్
యోచనఁ జేసి కట్టు దల ✱ పైనను గల్గిన వాడఁగాను, భా
వోచితిగో స్మరించు హృద ✱ యంబున వ్రాసితి దీనిఁగొమ్ము, భ
ద్రాచలరామ ! భక్తవర ✱ దా ! కరుణాకర ! జానకీ వరా ! 133

ఉ. ఆ చలి బాధ కోర్చి, భర ✱ తావనిఁ బుణ్య నదీ నదంబులన్
జూచి, మునింగి, తీర్థవిధి ✱ జొచ్చియు నిశ్చల శాంతి లేమిచే
బ్రోచెడి వాడ వీవె యను ✱ బుద్ధి రచించితి దీనిఁగొమ్ము, భ
ద్రాచల రామ ! భక్తవర ✱ దా ! కరుణాకర ! జానకీ వరా ! 134

ఉ. నీ చరణాంబు జోద్భవ వి ✱ నిర్మలమా మధువెల్లఁ గ్రోలి, క
ర్మాచరణో ద్గత శ్రమల ✱ నల్లనఁ బాయఁగఁ జేసికొంచు స
ద్వాచక తావకీన కృతి ✱ వ్రాసితి దీని గ్రహింపుమీవ, భ
ద్రాచలరామ ! భక్తవర ✱ దా ! కరుణాకర ! జానకీ వరా ! 135

ఉ. అత్తిన బత్తిగోడ విన ✱ యమ్మున నా కవితా సుమమ్ము నీ
మెత్తని పాదయుగ్మము స ✱ మీసమునం దిడి పూజసేసెతిన్
జిత్తము నందుఁ జేర్చుము వి ✱ శేషముగా నికఁ గానుకల్ మతే
మిత్తేను? సర్వమిచ్చితి, ని ✱ దే శరణంటిని, జానకీ వరా ! 136

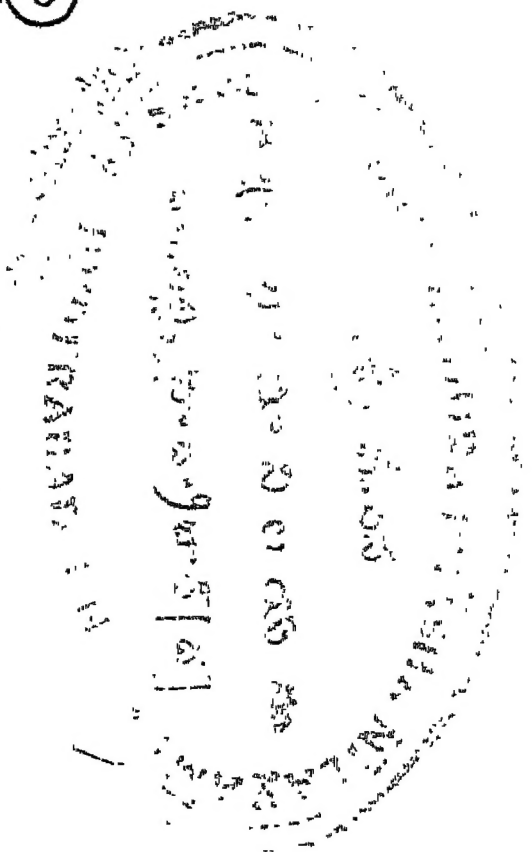
ప ల శ్రు తి

ఉ. శ్రీరఘురామ కల్పకముఁ ✱ జేరి విరామము సెంద నీడలం
దాటును మానవాళి దురి ✱ తార్తి మయాతప తీవ్ర బాధ, యే
కోరికయైనఁ దీర్చు రఘు ✱ కుంజరు నుత్తరకాండ మిద్ది, యే
వ్వారు పఠించినన్ వినినఁ ✱ బాయని భక్తిని చిత్తశుద్ధిగోన్. 137

మంగళమహాశ్రీ వృత్తము

మంగళముశ్రీశునకు-మంగళమురామునకు-మంగళముశాశ్వతము కెప్పుడు
 మంగళముశ్రీసతికి-మంగళము సీతకును-మంగళము పూతకు సతంబున
 మంగళము శేషునకు-మంగళము చక్రికిని-మంగళము శంఖుకిని విచ్చల్
 మంగళము భక్తులకు-మంగళము శ్రోతలకు-మాపతికి మంగళమహాశ్రీ.

ఇది శ్రీ వసిష్ఠ, శక్తి, పరాశర, త్యాగేయ పరాశరగోత్ర
 పవిత్ర సుభద్రా వేంకటకృష్ణాచార్య పుత్రుండును, మహాత్మా
 గాంధీచరిత్ర, భారతదేశార్థిక చరిత్ర, భారతీయ రాజ్యాంగ
 చరిత్ర త్యాది గ్రంథకర్తయు ఎఫ్. ఆర్. ఇ. ఎస్.,
 ఎమ్. ఎల్. సి. భారతీ తీర్థోపాధ్యాయ ఆత్మకూరి
 గోవిందాచార్య విరచిత గోవింద రామాయణ
 మహాకావ్యంబున నుత్తరరామచరితము
 సర్వము సంపూర్ణము.
 శ్రీ రామార్పణము
 శ్రీ శ్రీ శ్రీ

తపోష్ఠుల పట్టిక

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
గీ			
1 వ కాలం	9	క్రథావిధానము	కథావిధానము
,,	10	గంధమునం	గ్రంధమునం
,,			
2 వ కాలం	25	నదురుగ	నరుదుగ
౧౩			
2 వ కాలం	19	భగవదిచ్చాశక్తి.	భగవదిచ్చాశక్తి.
,,	25	ఇతరు లిచ్చాకల్పిత	ఇతరు లిచ్చాకల్పిత
౧౪			
1 వ కాలం	26	ప్రబలజేసి	బ్రబలఁజేసి
౧౫			
1 వ కాలం	12	రాని	దాని
౧౫			
2 వ కాలం	5	ప్పిడి	చప్పిడి
౧౬	17	వినియోగించి	వినియోగించి
,,	24	భగదవతార	భగవదవతార
,,	27	అమూల్యముగా	అమూల్యముగా
౧౭	19	అంధప్రబంధము	అంధప్రబంధము
౨౨	6	సీతా శిల	సీతా శిల
,,	18	మంత్రములె	మంత్రములై
,,	21	ప్రజాసతి	ప్రజాసతి
౨౩	2	వర్ణించె'నట	వర్ణించె'నట.
౨౫	19	రామాయణము.	రామాయణము,
౨౮	16	పండ్రెండేడ్ల	పండ్రెండేడ్ల

పేజీ	పద్యము	తప్పు	ఒప్పు
9	49	చేరి	చేరి
11	57	గాథలన్	గాథలన్
15	86	మరువఁడు	మఱవఁడు
११	87	మరువఁ	మఱవఁ
20	106	రాజువై	రాజువై
22	119	జేసెద పుష్పకంబు	జేసెదఁ బుష్పకంబు
23	124	మిథునంబు	మిథునంబు
११	११	జతనూగు	జతనూఁగు
११	११	గననోచి	గననోఁచి
24	126	మిథునము	మిథునము
25	134	అసమానుడు	అసమానుఁడు
26	142	నూచియూచి	నూఁచియూఁచి
29	16	దలయూచు	దలయూఁచు
37	62	దాటు	దాఁటు
39	74	నన్ను గాంతార	నన్నుఁ గాంతార
43	96	జెలగె	జెలఁగె
44	102	జనింపగ	జనింపఁగ
48	127	శపథము	శపథము
49	131	నశ్రువులుఁగార్చు	నశ్రువులఁగార్చు
58	158	మార్పగా	మార్పఁగా
54	167	నోచియుంటినా ?	నోఁచియుంటినాః
57	6	శాంతిమైపలికి	శాంతిమైఁబలికి
61	33	దాటి	దాఁటి
63	42	నొప్పుదాల్చి	నొప్పుఁదాల్చి
११	45	సుదాసుఁగాధ	సుదాసుగాధ
68	78	కుష్లోకంబు	కుష్లోకంబు
११	११	సత్కథనుబృధ్వి	సత్కథనుబృధ్వి
76	132	పాహిగన్మయా !	పాహిజగన్మయా !
११	183	అనిన సేయసాగి	అనినుతి సేయసాగి
82	22	నూగులాడుచున్	నూఁగులాడుచున్

పేజీ	పద్యము	తప్పు	ఒప్పు
83	27	కాననసేమ	కాననసీమ
88	56	రాముడున్	రాముడున్
„	58	రాఘవుడు	రాఘవుడు
89	63	యథార్థమిది	యథార్థమిది
96	104	జేరగ	జేరగ
100	123	గ్రోధతపుడై	గ్రోధతపుడై
102	135	భవదీయగాథ	భవదీయగాథ
105	151	నోచిన	నోచిన
„	„	దాచి	దాచి
„	„	యథావిధి	యథావిధి
106	4	నోచినట్లుగ	నోచినట్లుగ
108	6	దోగు	దోగు
109	22	రాముడజస్ర	రాముడజస్ర
112	37	ద్రుతినూచి	ద్రుతినూచి
115	59	రాజ్యలీల	రాజ్యలీల
116	65	జెలునె	జెలునె
117	70	మొంచకట్టువడదో ?	మొంచకట్టువడదో ?
119	79	నుడివె పార్థవుండు	నుడివె పార్థవుండు
127	131	నోచిన	నోచిన